

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

♥arlık

Türk ve Dünya Klasikleri

NAMIK KEMAL

Hikmet
Dizdaroglu

 Milliyet

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

NAMIK KEMAL

HAYATI - SANATI - ESERLERİ

Hazırlayan: Hikmet Dizdaroğlu

**Milliyet Gazetesinin okuyucularına armağanıdır.
Ayrıca parayla satılmaz.**

Milliyet - Varlık
TÜRK VE DÜNYA KLASİKLERİ

© VARLIK YAYINLARI A.Ş. 1995
Milliyet Gazetecilik A.Ş. tesislerinde basılmıştır.

HAYATI VE SANATI

I. HAYATI

Namık Kemal'in atalarını, beşinci göbeğe kadar götürebiliyoruz. Süleyman Nazif, bilinen ilk atasının Konyalı Bekir Ağa olduğunu söyler. Soy kütüğü, kendisine kadar şöyle devam eder: Topal Osman Paşa, Ahmet Ratip Paşa, Şemsettin Bey, Mustafa Âsım Bey, Namık Kemal.

Bu sülalede sadrazamlar, kumandanlar, devlet adamları ve şairler vardır. Ancak hepsi de, padişahların huşına uğramışlar, ya idam edilmek, ya sürgüne gönderilmek veya malları ellerinden alınmak suretiyle cezalandırılmışlardır. Buna bakarak, bazı biyograflar, Kemal'in psikolojik yapısında ve kişiliğinde atalarının etkisini görürler; zulme kafa tutuşunu böyle bir etkiye bağlarlar.

Namık Kemal'in babası Mustafa Âsım Bey, I. Abdülhamit'in müneccimbaşısıdır. Henüz akla uygun açıklaması bulunamayan bir tesadüfle, Koniçalı Abdüllâtif Paşa'nın kızı Fatma Zehra Hanım'la evlendi (1). Namık Kemal işte bu birleşmenin ürünüdür. 21 aralık 1340'ta, Tekirdağ'da doğdu. Asıl adı Mehmet Kemal'dir. Dedesi Abdüllâtif Paşa, o sırada Tekirdağ muhassılydı (malmüdüğü). Abdüllâtif Paşa, Koniçalıdır. Dedesinin Koniçalı oluşu ve bir iki eserindeki sözlerin

(1) Mustafa Âsım Bey, Fatma Zehra Hanım'un ölümünden sonra, üç defa evlendi; Düriye, Maide ve Dilber adlarındaki bu kadınlardan yalnız ilkinden bir oğlu olmuştur. Namık Kemal'in bu erkek kardeşinin adı Ömer Naşit'tir.

yanlış yorumlanması, Namık Kemal'in Amavut olduğu iddiasını ortaya çıkarmıştır. Bu iddianın gerçekte hiçbir ilişkisi yoktur. Çünkü Abdüllâtîf Paşa'nın Koniçalı olması, mutlak surette Amavut olmasını gerektirmediği gibi, Tahrîb-i Harabat'la Vatan - Yahut - Silistre'deki bazı sözleri de Namık Kemal'in Amavut olduğunu göstermez. Aslında bu sözler, asıl maksada aykırı şekilde yorumlanmışır.

Hayatının ilk on sekiz yılına ait bilgilerimiz yeteri kadar aydınlık değildir. Abdüllâtîf Paşa'nın (o sırada henüz Efendi'dir) Tekirdağ'da kaç yıl kaldığını bilmiyoruz. Tırhala sancağı malmüdürlüğünden Afyon sancağı malmüdürlüğüne 1345 yılı martunda gelmişti. Şu halde, Namık Kemal, Afyon'a geldiklerinde beş yaşındaydı. Afyon'da iki buçuk yıl kaldılar. Dedesinin arzusu üzerine Afyon Mevlevî Dergâhı neyzenbaşı Coşkun Dede'den "sema" çıkarttı; başarısı sayesinde Namık Kemal'in Mevlevîliğe ve tasavvufa karşı ilgi duymasında Afyon'daki bu çalışmaların rolü olduğu şüphesizdir. Kaldı ki aynı ilgi, aile fertlerinin hepsinde vardı: dedesi, babası, büyükannesi ve hatta annesi, Mevlevîliğe ve tasavvuf neşesine yabancı değildi.

Namık Kemal'in ayrıca Afyon müftüsü Buharalı Hacı Abdülvahit Efendi'den ders aldığı tahmin edilmektedir. Rusya ve Mısır'ı gezen; Arapça, Farsça, Rusça hatta Yunanca ve Latince bildiği söylenen bu uyanık kişinin, Kemal'in ruhî gelişmesine olumlu yardımları dokunduğu söylenebilir. Bu kişiden biraz Farsça öğrendiği de söylentiler arasındadır. Herhalde Afyon, Namık Kemal'in fikir hayatında ilk yer olmak şerefini taşır.

Annesi Fatma Zehra Hanım'ın ölümü, Afyon'da kalışlarının son yıllarına rastlar. Bazı belgeler, oldukça kültürlü bir kadın olduğunu, Farsça bildiğini veya Farsça okuduğunu göstermektedir. Abdüllâtîf Paşa 8 temmuz 1848'de, Kütahya'ya tayin edildi. Fakat, yeni memuriyet yerine gitmeden, bir İngiliz iş adamıyla olan "ilişkisi"ni kesmek üzere İstanbul'a çağrıldı. Fatma Zehra Hanım, babasının İstanbul'da olduğu

sırada, 1848 yılı bayramında, Afyon'da öldü. Namık Kemal, annesi öldüğü zaman sekiz yaşındaydı.

Annesinin ölümünden kısa bir süre sonra İstanbul'a döndüler. Namık Kemal'in Beyazıt Rüştîyesi'ne verilışı bu döneme rastlar. Üç ay burada, dokuz ay da Valide Mektebi'nde okudu. Bu son okuldaki hocası, meşhur Şakir Efendi'dir. Bütün öğrenimi, işte bu bir yılla sınırlıdır. Çığır açan ve bir çağa adını veren Namık Kemal, düzgün bir öğrenim görmek imkânını bulamadı. Hayat fırtınası, onu imparatorluğun bir ucundan öbür ucuna, daha sonraları da sürgünlere ve Avrupa'ya sürükledi durdu. Ama o, mükemmel bir "otodidakt"tır; okuldan kaybettiğini, hayatta, kendi çalışmasıyla fazlasıyla telafi etti.

Burada bir noktayı belirtmek gerekir. Kemal, dokuz yaşında okula gitmiştir, ancak bir yıl öğrenim görmüştür. Dedesiyle Kars'a gidişleri 1853'tedir. Şu halde, Afyon dönüşünden (1848) Kars'a gelinceye kadar, aradan beş yıl geçmiştir. Bunun bir yılında okula devam ettiğine göre, diğer üç veya dört yılda ne yapmıştır? Bu nokta, henüz aydınlatılmamıştır. Bütün kaynaklar, dedesinin Kars'a tayinini sebep göstererek, öğreniminin yarıda kaldığını bildirmekle yetinirler. Bu, konumuza ışık tutacak izah tarzı olmaktan çok uzaktır.

Namık Kemal hakkındaki monografilerde, dedesinin Kars'a tayini ve orada bulundukları yıllar, başka başka şekilde kayıtlıdır. Fakat Karlı tarih öğretmeni M. Fahrettin Kırzioğlu'nun yaptığı araştırmadan öğreniyoruz ki, Abdüllâtif Paşa, 1853 martında "Mürmiran" rütbesiyle Kars sancağı malmüdürlüğü kaymakamlığına verilmiş, 1854 temmuzunda azledilmiş ve ağustos ortalarında da Kars'tan ayrılmıştır.

Kars'ın Namık Kemal üzerindeki etkisi, sanıldığından çok fazladır. Biyograflar, Namık Kemal'e binicilik ve atıcılık öğreten Kır Serdarı (Jandarma Kumandanı) Kara Veli Ağa ile Kars'ın en bilgin insanı ihtiyar bir Şeyh Efendi'den söz ederler. Kara Veli Ağa hakkında fazla bilgimiz yoktur. İhtiyar "Şeyh Efendi" ise, yine M. Fahrettin Kır-

zioğlu'nun belirttiğine göre, Karslı şair ve müderris Vâizzade Seyit Mehmet Efendi'dir. Bir tefsir, bir şerh, bir de divan sahibi olan bu bilgin ve şaire, "Büyük Hamit Efendi" de derler. Namık Kemal, ilk fikir ve edebiyat terbiyesini ona borçludur. Şiire karşı heves duymasında, yeni bilgiler elde etmesinde, Hamit Efendi'nin önemli rolü olmuştur. Namık Kemal, ilk beytini Kars'ta yazdı.

On üç yaşında Kars'a giden ve orada bir buçuk yıl kalan Namık Kemal'de, "hamasî ruhun", millî serhat ruhunun uyanışında Kars, önemli bir durak noktasıdır. Karslı şair ve âşıkların yazdıkları millî, vatanî ve koçaklık şiirleriyle ilk teması Kars'ta olmuştur. Kars, Namık Kemal'in edebî ve fikir hayatında başlangıç yeridir, Sofya ancak bunların gelişmesine sahne olmuştur.

Kırım savaşı sırasında Doğu cephesindeki Kürekdere çarpışmalarının iyi yönetilmemesi üzerine, hükûmet, Doğu'daki ordu ve sivil idarenin ileri gelenlerini toptan azletti. Abdüllâtif Paşa da azledilenler içindedir.

İstanbul'a gelince, babası Mustafa Âsım Bey, Arapça ve Farsça'sını ilerletmek için öğretmenler tuttu. Birlikte tarihe çalıştılar. Bu faaliyet uzun sürmedi; on ay sonra (15 Mayıs 1855), Abdüllâtif Paşa Sofya kaymakamlığına gönderildi. Mustafa Âsım Bey de, kayınbabasının ısrarı üzerine, Filibe malmüdürlüğünü kabul etti. Namık Kemal, yine dedesinin yanındadır.

Sofya hayatı, Kars'ın bir devamıdır; orada öğrendiklerine burada yenilerini katıyor ve geliştiriyordu. Ata binmek ve avlanmak, en sevdiği şeylerdir. Hatta söylentilere inanmak gerekirse, Kara Veli Ağa da oradadır. Namık Kemal, saz şairlerinin devam ettikleri kahvelere gidiyor, ama edebî zevki, saz şairleriyle kaynaşmasına engel oluyordu. Divan şiirinde ustalaşmak için Arapça ve Farsça'yı öğrenmenin gerekliliğini anlıyor, kendi kendine, dil kurallarını öğreten kitapları karıştırıyor. **Gülistan ve Bostan'ı** okuyordu.

Sofya, Namık Kemal'in hayatında birkaç yönden önemlidir. 1) fikrî gelişmesi Sofya'da daha da artmış; okumaya ve yabancı dillere hevesi çoğalmış; Arapça ve Farsça'sını kuvvetlendirdiği gibi, Fransızca da öğrenmeye başlamıştır. 2) Şiirle esaslı şekilde uğraşması da Sofya'dadır. Sofya'da, bir divan dolduracak ölçüde şiir yazdı. 3) Sofya'ya kadar "Mehmet Kemal"di. Sofya'da "Namık Kemal" oldu. 4) Sofya'da evlendi.

Ona "Namık" adını veren, İstanbul'un tanınmış şairlerinden Eşref Paşa'dır. 1856'da, on altı yaşında evlendi. Eşi, Niş kadısı Mustafa Ragıp Efendi'nin kızı Nesime Hanım'dır. Mithat Cemal Kuntay, onun cahil ve sinirli olduğunu söyler. İki kız, bir erkek çocukları olur: Feride, Ulviye, Ali Ekrem.

Dedesinin Sofya kaymakamlığından azli, Abdüllâtif Paşa ailesinin son defa İstanbul'a dönüşüne sebep olur (1857).

İstanbul'un Namık Kemal'e iki acı sürprizi vardı: 1858'de büyükannesi, Mahdume Hanım'ı; 1859'da da dedesini kaybetti.

Namık Kemal Tercüme Odası'na girdi ve orada beş yıl kaldı. Fransızca'yı Tercüme Odası'nda öğrenmiştir. Leskofçalı Galip Bey ve Encümen-i Şûara'ya dahil diğer şairlerle tanışması bu sıradadır. Bu tanışma, onu eski şiir geleneğini devam ettiren şairler topluluğu arasına soktu. Namık Kemal, bu şairlerden faydalanmış, eski şiirimizi daha yakından tanımış, bilhassa Leskofçalı Galip Bey'in etkisi altında kalmıştır. Öte yandan, hepsi de içkiye düşkün olan bu şairler, Kemal'i de peşlerinden sürükleyip onu da içkiye alıştırdılar. Genç denecek yaşta ölmesinde bu içki düşkünlüğünün olumsuz rolü olduğu düşünülebilir.

Namık Kemal, Şinasi'yle ne zaman ve nasıl tanıştı? Bu olayı kesin olarak bilemiyoruz. Namık Kemal, Tercüme Odası'nda çalıştığı için, Avrupa'dan gelen fikirlere yabancı değildi; Şinasi'nin uyarılarını dikkate alır bir duruma gelmişti. Huy ve karakter bakımından birbirine

zıt yaradılıştaki olan bu iki kişi, kolayca anlaşılabilir ve bundan en kârlı çıkan da Namık Kemal oldu. Üslup konusunda Şinasi'den faydalandı. Yeni fikirleri karşı ilgi uyandırmak, iç ve dış politika hakkında bilgi vermek, siyaset adamlarına tanıtmak suretiyle, Şinasi'nin Namık Kemal'e yardımları dokundu. Bu karşılıklı dostluk, Namık Kemal'in 1862'de **Tasvir-i Efkâr** gazetesine girmesiyle sonuçlandı. Şinasi 1865'te ikinci defa Paris'e gittiğinde, gazeteyi Namık Kemal'e bıraktı.

Namık Kemal'in elinde **Tasvir-i Efkâr** bir politika organı haline geldi; pervasız bir edayla makaleler yazıyordu. İlk şiiri ve Montesquieu'den yaptığı ilk tercümesi de bu arada, ancak üç sayı çıkabilen **Mir'at** dergisinde yayımlanmıştır.

Memlekette devrin şartlarına uygun bir anayasa yapılmasını sağlamak, meşruti bir idare kurmak ve bir Millet Meclisi meydana getirmek amacıyla kurulan ve **İttifak-ı Hamiyet, Jön Türkler, Türkistan'ın Erbab-ı Şebabı, Genç Osmanlılar** adlarıyla da anılan ve gizli olarak faaliyette bulunan **Yeni Osmanlılar** cemiyetine girdi (1865). Bir yandan böyle bir cemiyetin varlığının hükûmet tarafından haber alınması, öte yandan Ali Suavi ve Ziya Paşa'nın **Muhbir** gazetesinde, Namık Kemal'in **Tasvir-i Efkâr**'da hükûmeti eleştiren yazılar yazması, **Yeni Osmanlılar** cemiyeti üyelerinin soruşturmayla uğramalarına ve gazetelerinin kapanmasına sebep oldu. Ali Suavi Kastamonu'ya sürüldü. Ziya Paşa Kıbrıs mutasarrıflığına tayin edildi. Namık Kemal'in payına da Erzurum vali muavinliği düştü.

Namık Kemal, yeni görevine gitmedi; **Tasvir-i Efkâr**'ı Rezaizade Ekrem'e bırakarak, 17 Mayıs 1867'de gizlice, Avrupa'ya kaçtı. Avrupa'da üç yıl kaldı. Felsefe, sosyoloji, hukuk, ekonomi ve edebiyat alanlarında bilgisini derinleştirmeye çalıştı. Bazı bilginlerle tanışarak onlardan özel dersler aldı.

Avrupa'ya kaçanlar boş durmuyordu. Önce, **Yeni Osmanlılar**'ın fikirlerini yaymak üzere, Paris'te **Muhbir** gazetesi çıkarıldı (31 Ağustos

1867). Fakat, Ali Suavi, cemiyetin düşüncelerine aykırı bir yol tutunca, Kemal ve Ziya Paşa, gazeteden ayrıldılar. 29 haziran 1868'de, Londra'da **Hürriyet** gazetesi yayımlanmaya başlandı. Ziya Paşa'yla aralarında anlaşmazlık belirince, 64'üncü sayıda **Hürriyet**'ten çekildi. Ziya Paşa, bir süre Ârif imzasıyla, **Hürriyet**'i Londra'dan devam ettirmiş, daha sonra Cenevre'ye giderek, gazeteyi 100'üncü sayıya kadar çıkarmıştır. **Hürriyet**'in son sayısı, 22 haziran 1870 tarihini taşır.

Prusya-Fransa savaşı başlamıştı (1870); Kemal, önce Brüksel'e sonra Viyana'ya gitti. **Yeni Osmanlılar**'ı maddî bakımdan destekleyen Prens Mustafa Fazıl Paşa, yardımını kesmişti. Hükûmet de kendisinin dönmesine izin vermişti. Böylece Namık Kemal, 24 kasım 1870'te, İstanbul'a döndü.

Namık Kemal'in hayatının en önemli bölümü, bu Avrupa dönüşüdür denebilir; Türkçe'de ilk mizah gazetesi olan **Diyojen**'deki mizahî yazıları ve **İbret** gazetesindeki makaleleriyle mücadele safına atılışı bu zamandadır.

Arkadaşlarıyla beraber **İstikbal** adında bir gazete çıkarmak isteyen Namık Kemal'e gereken izin verilmedi. **Diyojen** de kapatıldı. Bunun üzerine beş arkadaş, hayli maceralı bir geçmişi olan **İbret** gazetesini kiraladılar. Gazetenin imtiyaz sahibi, Aleksan Sarrafyan adlı bir Ermeniydi. Cuma ve pazar hariç, haftanın beş gününde çıkan **İbret** gazetesinin yazarları: Namık Kemal, Menapirzade Reşat, Kayazade Nuri, Ebüzziya Tevfik ve Namık Kemal'in üvey dayısı Mahir Beylerdi.

Hürriyet gazetesi ihtilalciydi, **İbret** gazetesiye devrimciydi. Yazarları dayanışma halinde, aynı fikirleri "birbirlerini destekleyecek biçimde geliştirmeye" çalışıyorlardı. Gazetenin ilk sayısı 13 haziran 1872'de yayımlandı. 27 gün sonra 9 temmuz 1872'de, gazetenin tuttuğu yol hükûmetçe beğenilmediğinden, 19'uncu sayısında, dört ay süreyle kapatılması kararlaştırıldı. Yazarların her biri de görevlendirilerek

İstanbul'dan uzaklaştırıldı; Namık Kemal Gelibolu mutasarrıflığına tayin edildi.

26 eylül 1872'de, Namık Kemal Gelibolu yolundadır. Kemal Gelibolu'dayken, Ebüzziya Tevfik, memuriyetinin feshedilmesi üzerine, İstanbul'da kalmış ve 9 kasım 1872'de **Hadika** gazetesini çıkarmaya başlamıştı. Ayrıca, kapanma süresinin bitmesi beklenmeden **İbret**'in tekrar yayınlanmasına izin verilmişti (30 eylül 1872); Namık Kemal, idarî işleri yürütmekle beraber, **Hadika** gazetesine N. K. (Namık Kemal), **İbret**'e de B. M. (Başmuharrir) künyesiyle yazıyordu.

Gelibolu'da üç ay kadar kaldı. Bazı yolsuzlukları halletmek için harekete geçince tedirgin olanlar, şikâyetle bulundular. İşe başka yön verildi; bir kuduz köpek meselesi bahane edilerek görevinden alındı (11 aralık 1872). İki hafta sonra, 25 aralık 1872'de, İstanbul'a döndü.

İbret'in 82'nci sayısına kadar yine B. M. künyesiyle yazdıysa da, 87'nci sayıdan itibaren "Kemal" imzasını kullanmaya başladı. Zaten o edebiyatta "Namık", politikada "Kemal" dir.

Birkaç tarihî kişiliğin hayatını, **Evrak-ı Perişan** adı altında bastırmak istiyordu. Bu iş engellendi ve kitabın basılması yasaklandı. Kemal, kızgınlığın verdiği heyecanla, sert eleştiriler yapıyordu. Bir biyografin dediği gibi, Namık Kemal'in yazdığı gazetenin kapanması, doğal sonuçtu; nitekim öyle oldu. **İbret**, 109'uncu sayısından sonra, bir ay süreyle kapatıldı.

Gazetenin çıkmadığı günlerde Namık Kemal, kendini tiyatroya verdi. Gelibolu'dayken başladığı **Vatan - Yahut - Silistre** oyununu tamamladı. Tiyatro eserleriyle ilgili komisyonun çalışmalarına katıldı. Güllü Agop Tiyatrosu'nun düzenlenmesi işini ele aldı.

1 nisan 1873 salı günü **Vatan - Yahut - Silistre**, Güllü Agop tiyatrosunda oynanmaya başladı. Oyunun halk üzerindeki etkisi çok güçlü oldu; heyecana kapılan halk, Namık Kemal'i sahneye çağırdı; tiyatrodan olmadığı anlaşılmca, **İbret** gazetesine gittiler ve bir teşekkür

mektubu bıraktılar. “Var olsun Kemal-i millet” başlığını taşıyan bu mektup, *İbret* gazetesinde basıldı. Ertesi günkü sayısında da oyunun sahnelenişine ait bir alt yazı çıktı. Bu olaylar, hükûmeti kuşkulandırdı, 5 nisan 1873’te, 132. sayısı çıkar çıkmaz, *İbret* gazetesi, sürekli olarak kapatıldı, 6 nisan günü de Namık Kemal, Hacı Nuri, Ahmet Mithat, Bereketzade İsmail Hakkı, Ebüziyya Tevfik tutuklandı. Bir kısmı Rodos ve Akkâ’ya, Namık Kemal de Kıbrıs Magosa’ya sürüldü. Buna, yukarıdaki olayların yanı sıra, Kemal ve arkadaşlarının bazı siyasî faaliyetleri de sebep olmuştur.

Namık Kemal ve arkadaşları, 9 nisan günü, sürgün yolundadırlar. Magosa’da 38 ay kalan Namık Kemal’in Magosa’daki sürgün hayatı, sanıldığı ölçüde sıkıntılı ve zahmetli değildir. Resmen bir “kalebent”ti; Kıbrıs mutasarrıfı Veys Paşa ona sürgünlüğünü unutturacak şekilde davranıyordu: cezası hafifletilmişti; kale dışına çıkabiliyor, etrafta dolaşıyor, hatta Lefkoşa’ya bile gidebiliyordu. Samimî dostları ve kendini görmeye gelenler vardı. Magosa, Namık Kemal’in en verimli olduğu yerdir. Roman, tiyatro, biyografi, tarih ve eleştiriye ait eserlerinin birçoğunu Magosa’da yazmıştır. Dostlarıyla mektuplaşıyor, İstanbul’daki siyasî ve edebî gelişmeleri düzenli olarak takip ediyordu.

30 mayıs 1876’da Abdülaziz tahttan indirildi; yerine V. Murat geçti. Sürgüne gönderilenler affedildiler. Kemal, 7 haziran 1876’da İstanbul’a geldi. Ziya Paşa’yla birlikte, Şûra-yı Devlet’e üye oldu. V. Murat’ın akıl hastası olduğu anlaşıldığından, tahta, Kanun-i Esasî’yi ilan edeceği vaadinde bulunan II. Abdülhamit getirildi. Namık Kemal ve Ziya Paşa, Kanun-i Esasî projesini hazırlayacak komisyona girdiler. Fakat Abdülhamit sözünde durmadı. Kanun-i Esasî ve meşrutî idare taraftarlarına cephe aldı. Kanunun 113’üncü maddesine dayanarak, Mithat Paşa’yı memleket dışına çıkardı; Ziya Paşa Suriye valiliğine gönderildi; Namık Kemal de, bir sözü bahane edilerek, bir dedektifin ihbarıyla tutuklanarak hapsedildi; mahkemeye verildiyse de, beraat etti.

Buna rağmen, sıkıştırılıyor, İstanbul'dan uzaklaşması isteniyordu. Nihayet, maaşı ödenmek şartıyla, Midilli Adası'nda yerleşmesine izin verildi (1877). İki yıl sonra, 1879 yılı nisanında, aynı adanın mutasarrıflığına tayin edildi. Namık Kemal, burada beş yıl kaldı.

Magosa'dan sonra eser bakımından en verimli yılları, Midilli'de geçti. Telif ve tercüme, bir kısım eserlerini Midilli'de yazdı. Abdülhak Hamit'le görüşmesi de buradadır; 1883 yılı kasımında Bombay konsolosluğuna tayin edilen Hâmit, vapurun Midilli'ye uğraması üzerine, Namık Kemal'le bir buçuk saat görüşmek imkânını bulmuştu. Gıyaben birbirlerini seven ve mektuplaşan iki dost, ilk defa bir vapurun güvertesinde karşılaştılar.

Midilli'de Rumlarla anlaşamayan Namık Kemal'in Rodos mutasarrıfı Ağâh Bey'le yerleri değişti (14-22 ekim 1884). Hâmit'le ikinci ve son karşılaşması Rodos'tadır ve ancak altı dakika sürmüştür (1886). Midilli'de zatürre geçiren Kemal'in Rodos'ta hastalığı arttı. Bununla beraber **Osmanlı Tarihi**'ni orada yazmaya başladı. Namık Kemal'in Rodos'taki faaliyeti, halk arasında memnunlukla karşılandı. İstanbul'dan sonra ilk jise, Rodos'ta açıldı. Yollar yaptırdı, okullar açtırdı, adayı güzelleştirdi. Rodos mutasarrıflığı üç yıl sürdü. Bir Türk genciyle evlenen bir Rum kızı, Rum delikanlıları tarafından zorla Fransız konsolosluğuna götürülür. Yapılan girişimlere rağmen kız geri verilmez. Zorla alınır. Bu olay üzerine, Namık Kemal'in Rodos'tan alınmasına karar verilir. Bir çözüm bulunur. İl Merkezi Sakız Adası'ndan Rodos'a nakledilir; böylece Kemal de Sakız mutasarrıflığına verilir (1887 yılı kasım sonu).

Namık Kemal, Sakız'da da **Osmanlı Tarihi**'ni yazmaya devam eder ve kitabın giriş bölümü yayımlanır. Fakat, o zaman Maarif Nezareti memurlarından olan Kaamus-i Osmanî sahibi Mehmet Selâhi, kitabı saraya kötüleyince, kitabın basılması yasaklanır; diğer baskılar da toplatılır. Bu olay, Namık Kemal'i çok üzer.

Aslında Sakız'ın nemli havası Kemal'e yaramamıştı. Bu üzüntü de ona eklenince, iyice sarsılır. İkinci defa zatürreye tutulur. Artık iyice güçten düşen Namık Kemal, ölümün elinden kurtulamayacaktır. 2 aralık 1888, pazar.

II. KİŞİLİĞİ VE SANATI

1. Edebiyat ve dil anlayışı, nesri:

Namık Kemal'in fikir hayatı üçlü bir etkinin sonucuna bağlanabilir. Fransızca'yı öğrenmesi, Şinasi'yle tanışması, Avrupa'yı görmesi.

Namık Kemal, eski edebiyatımızı tanıdıktan ve bir divan meydana getirdikten sonra, Tercüme Odası'na girmişti. Batı'yla, oradan gelen fikirlerle ilk tanışıklığı burada oldu. Daha Avrupa'ya gitmeden ve Şinasi'yle tanışmadan önce, Fransızca'yı öğrenmiş, Montesquieu'nün bir eserini Türkçe'ye çevirerek, *Mir'at* dergisinde yayımlamıştı. Bu olay, Namık Kemal'in yabancı dil öğrenmek, yeni fikirlere yönelmek konusundaki ilgi ve başarısının bir göstergesidir.

Namık Kemal'in yenilik hareketlerine katılmasında, fikir ve edebiyat alanlarında eskiye karşı çıkmasında, Şinasi'nin olumlu rolü olmuştur. Ama bunu, çok fazla büyütmemek gerekir. Çünkü bu etki, "tavsiye" ve "telkin" niteliğindedir. Kemal'in ruh hali bu tavsiye ve telkinleri kabule açık olmasaydı, belki de bu tanışma verimli bir sonuç doğurmayacaktı. Huyları birbirine uymayan Şinasi ve Kemal, hayatta ve politikada ayrı yollardan gittikleri halde, edebiyatta ve yeni fikirlerin memlekete girmesi noktasında birleştiler.

Her ikisi de, bir başlangıç olmaktan çok, bir "devam"ı gösterirler. Çünkü ele aldıkları fikirlerin birçoğu, kendilerinden önce memlekete girmişti. Onların yaptığı bu düşünceler üzerinde daha fazla durmak,

daha geniş bir topluluğa yaymak, duyulan bir ihtiyaca karşılık vermek olmuştur.

Namık Kemal, gerçi Avrupa'da az kaldı. Ama, hazırlıklı bulunduğu, bir ülkü için gittiği ve orada sıkı şekilde çalıştığı için, Avrupa'nın siyasî ve sosyal yapısını, bize faydalı olan ve olmayan taraflarını çok iyi kavramıştır. Yalnız gördükleriyle yetinmemiş, çağının ileri gelen bilginlerini tanımış, eserlerini okumuş, Londra'da Fanton, Paris'te Emile Aollas gibi bilginlerden ders almıştır. Fransız düşünce sistemini yakından tanımıştır. Makalelerinde ve eserlerinde, bunun izlerini görmekteyiz. İngiliz filozof Locke ve Fransız eğitimcisi J. J. Rousseau'nun kuramlarından haberdardır, onlardan faydalanmıştır. Yalnız her noktada onlarla birleşmez. Mesela devrimci cemiyet görüşünde ayrı bir sonuca varır.

Vatan, millet, hürriyet ve istiklal kelimelerini fikir hayatımıza ve edebiyatımıza sokan, bunları bir sistem halinde ifade eden ilk düşünürümüz, Namık Kemal'dir. Ondan önce bu kelimeler ya ayrı anlamlarda kullanılıyor ya da -milliyet ve hürriyet kelimelerinde olduğu gibi- hiç bilinmiyordu. Bunlara ilk defa Namık Kemal, bugün anladığımız anlamları vermiştir.

O, bir ülkü ve dava adamıdır. Şuurlu bir Türkçü ve milliyetçidir. "Namık Kemal'in milliyetçiliği, o kritik dönemlerde ancak bu kadar şuurla ve ustalıkla yapılabilecek, halis ve esaslı bir Türk milliyetçiliğidir." Onun milliyet anlayışını belirtirken, yanıltıcı hükümlere varanlar olmuştur. Namık Kemal'i bir Osmanlı milliyetçisi diye gösterenler, onun kullandığı kelimelerde kastettiği anlama dikkat etmemişlerdir. O, "Osmanlı milleti" veya sadece, "millet" derken, yalnız "Türk"ü düşünüyordu. Fakat imparatorluğun "parça bohçası"na benzeyen durumu, "Türk" kelimesini her zaman ve açıkça söylemek imkânını vermiyordu. Her zaman diyoruz, zira, bazı makalelerinde ve eserlerinde "Osmanlı" kelimesi yerine "Türk" kelimesini kullanır. Burada dikkati çeken bir

taraf vardır. “millî davalar üzerinde konuşurken, Osmanlı yerine Türk kelimesini kullanmış ve böylelikle hangi millet için çalıştığını ve hangi millete mensup olmakla övündüğünü açıkça ortaya koymuştur.”

Tanzimatçıların başardıkları en hayırlı iş, eski edebiyat anlayışına karşı açtıkları savaştır. Bu savaşın bayraktarlığını Namık Kemal yapmıştır. Zevkleriyle “eski”den tamamen ayrılmadıkları halde, fikir ve düşüncede “yeni”den yanaydılar. Eskiye en fazla saldıran, yeniyi en çok savunan da Namık Kemal’di.

Namık Kemal, **Bahar-ı Daniş** tercümesinin önsözünde, eski edebiyata ait eserlerin halk tarafından tutulmamasına dört sebep gösterir: 1) eski eserlerimiz çoğunluk için değil, belli bir zümre için yazılmıştır. Hal böyle olunca, bu eserler, halk tarafından benimsenmez ve okunamaz. 2) Eski eserler arasında Türkçe yazılmış olanlar varsa da, bunlarda sanat yanı ihmal edilmiştir, edebî değerleri yoktur. 3) Yazı diliyle konuşma dili arasında ayrılık vardır. Eski eserlerin okunmamasının bir sebebi de budur. 4) İran zevki, edebiyatımıza hâkim olmuş, gereksiz kelime oyunları yabancı tamlamalar, aşırı mübalağalar, edebiyatımızda doğal sayılmıştır.

Saydığı bu eksiklikler giderilmedikçe, edebiyatımızın ilerleyebileceğine inanmaz. Namık Kemal, edebiyatı sosyal yönden inceler. Onca edebiyat, sosyal bir kurumdur, halkın yararına olmalıdır. Üslubu “ifade yoluyla gerçekleri sözle giydirmek” şeklinde tarifi, edebiyatı hangi açıdan gördüğünü belli etmektedir. Hele “edebiyat; büyüğü büyük, küçüğü küçük, güzeli güzel, çirkini çirkin göstermektir” sözü, ne derece gerçekçi bir düşünüşe sahip olduğunu açığa vurur. Bu yüzdendir ki, Namık Kemal, tam bir romantik sayılamaz. O, daha çok, 18’inci yüzyıl düşünürlerinin fikirlerine bağlıdır. Kendi ölçülerimize ve gösterdiği tepkiye göre, onu, edebiyatta gerçekçi görüşe bağlı saymak daha doğrudur.

Namık Kemal’in edebiyat anlayışı, onu ister istemez, dil meselesine

götürmüştür. Dilimizin sadeleşmesinden yanadır. “Şikâyeti Türkçe’nin üç dilden oluşmasında değil, bu üç dilin konuşmada oldukça birleşmiş olduğu halde, yazıda birbirine yabancı kalmış olmasındandır.”

Dilimizin sadeleştirilmesi ve geliştirilmesi için şu tedbirleri tavsiye eder: 1) dilimizin yapısına uygun bir gramer hazırlanmalı. 2) Bir Türkçe sözlük düzenlenmeli. 3) Yabancı kökenli oldukları halde halk tarafından değiştirilerek benimsenen kelimeleri, asıl şekilleri yerine kullanılmalı (Galat-ı meşhurun lûgat-i fasihe tercihi). 4) Doğal ifadeye örnek olabilecek makalelerden bir antoloji yapılmalı. 5) Resmî yazılarda, eski ifade tarzı bir yana bırakılmalı. 6) Üslupta söz oyunlarına ve süse yer verilmemeli.

Tanzimatçıların hepsinde görülen kararsızlık, Namık Kemal’de de vardır: hem dili sadeleştirmek taraflısıdır, hem de Arapça ve Farsça’yı dilimiz için bir kuvvet sayar. Sonra, edebiyat ve dil hakkındaki düşünceleri, bütün Tanzimatçılarda olduğu gibi, nesir dikkate alınarak ileri sürülmüştür. Nazım anlayışında büyük değişiklik görülmez. Aslında Batu etkisi nazmında değil nesrindedir.

Tanzimat nesrini işleyen, onu şekillendiren Namık Kemal’dir. Bu nesir, uzun yıllar örnek olmuş ve birçok taklitçileri yetiştirmiştir. O, hayatla edebiyat arasında ilişki kurmaya çalışır. Eski edebiyata saldırısı, bilhassa bu yöndendir. Namık Kemal, edebiyat ve sanata güzelliği çerçevesinden bakmaz. Sanat, onun gözünde bir estetik değerler sistemi olmaktan uzaktır. Bir ülkünün emrinde olmayan edebiyat da, sanat da, Namık Kemal’in iltifat etmediği şeylerdir. Namık Kemal, hangi alanda olursa olsun, bir dava ve aksiyon adamı olmak vasfından asla uzaklaşmaz.

Onun nesri, çağının hâkim nesridir. Hiç kimse zamanını ve zamanından sonrasını onun gibi etkilememiştir. Bu nesir kendiliğinden ve birden oluşmamıştır. Tercüme Odası’ndaki sade üsluplu yazılar, Şinasi örneği, Fransız fikir ve edebiyatını tanıma, nesrini meydana

getiren başlıca tutamak noktalarıdır. Bunlara bir de, eski tarihçilerimizden aldıklarını katabiliriz. Gerçekten, tarihimizi iyi bilen Kemal'in üslubunda bu çeşni de vardır.

Söz güzelliğinin yazıda esas olduğuna inanır ve üslubu, hemen her eserinde değişir. makalelerinde, romanlarında, tarihî ve biyografik eserlerinde üslubunun çeşnisi başkadır. Kemal'in nesrini yapan o temel unsur aynı kalmakla beraber, tavır ve hava, ayrıdır, değişiktir.

Yalnız o, hiçbir zaman Şinasi'nin kuruluşuna düşmemiştir. Ustası ona, cümlelerin planını ve unsurlarını vermişti. Bu başlangıç, ona yeterdi. Durgun, hareketsiz ve biraz da monoton olan Şinasi'nin cümlesi, Namık Kemal'in kaleminde ayrı bir kimlik kazanmıştır. Canlı hareketli, renkli, eğilip bükülen, gerektiğinde hayatın nabzını elinde tutan bir ifade özelliği, üslubunun değişmeyen karakteridir.

Ancak, Namık Kemal, nesrinde tamamıyla eskiden ayrılmış sayılmaz. Eskinin kalıntıları yer yer, kendilerini belli eder: aşırı mübalâğalar, söz oyunları, hatta seci'ler... Bunlar, kafası Batı'da, kalbi de Doğu'da olan Kemal'in zayıf taraflarıdır.

Bununla beraber, bütün halinde ele alındığı zaman Namık Kemal, nesri ve üslubuyla Batı'ya doğru en uzun ve en kuvvetli adımını atmış edebiyatçımızdır. Kimseye benzemeyen, mücadeleci karakterinin tam bir ifadesi sayılabilecek, altında imzası bulunmasa da, kendisinin olduğunu belli edecek bir üslubun sahibidir. Okuyucuya fikirle beraber zevk de veren ilk üslubu onda buluruz.

2. Şiirleri:

Namık Kemal'in şiir grafiği, erken bir gelişme gösterir. Şiir yazmaya 13-14 yaşlarında, Kars'ta başlayan Namık Kemal, Sofya'da bir divan dolduracak kadar şiir yazdı. Bu şiirler, edebî kişiliğini belirtecek nitelik taşımazlar. Onlara önem vermemiş, gelişigüzel yazmıştır. Bunlara

göre daha iyi olan şiirleri, daha sonraki zamanlara aittir. Bunların çoğu, Encümen-i Şuarâ'ya dahil olduğu zamanın eserleridir. Öyle görüyoruz ki, Namık Kemal, en fazla Sofya'dan İstanbul'a gelişinden (1857), Avrupa'ya gidişine (1867) kadar olan on yıllık süre içinde şiirle uğraşmıştır. Bu tarihten sonra şiir, artık ikinci planda kalır.

Namık Kemal'in yaşadığı dönemde; şiirler iki gruba ayrılıyordu: 1) Doğu kültürüyle yetişmiş olan ve eski şiir geleneğini olduğu gibi devam ettirenler. 2) Batı fikir ve edebiyat akımlarını bilen, şiirlerinde, Batı'dan aldıkları yeni fikirleri ifade edenler. Namık Kemal, ikinci gruptandır.

Namık Kemal'in bütün şiirleri aynı görüş ve duyusun ürünü değildir. İlk şiirleri, biçim ve içerik bakımından, eskiden ayrılmaz. Mecazlar, istiareler, türlü kelime oyunları, mübalağalarla doludur. Bunlar, genç Namık Kemal'in yolunu bulmadan yaptığı denemelerdir. Batı'yla temasa geçtikten sonra, şiirlerinde değişiklik oldu. Dil, şekil ve teknik yine eskidir, fakat, bu eski kılık içinde yeni duygular, yeni heyecanlar, yeni fikirler ifade edilmiştir. Değer taşıyan şiirleri, bu yolda yazdığı parçalardır.

Namık Kemal'i etkileyen kişi, şair Leskofçalı Galip Bey'dir. Namık Kemal, onun hayranıdır. Leskofçalı Galip'e birçok nazireleri vardır. Ondan sonra Hersekli Ârif Hikmet gelir. Sevdığı diğer şairler; Halet, Osman Şems, Kâzım Paşa, Yenişehirli Avni, Raik Memduh Paşa ve Manastırlı Faik'tir. Namık Kemal'in şiirleri arasında, Divan şairlerinden bazılarına yaptığı nazirelere veya onlardan esinlenilmiş parçalara da rastlanmaktadır. Bu şairlerin başlıcaları Fuzulî, Nef'î, Nâbi, Nailî, Sâmî, Fehim ve Şeyh Galip'tir. Bu listede Nedim'in olmayışı dikkati çekmektedir. Fakat, sonraları Nedim'deki değeri anlayacak; "Nedim, şu benim itikadımca Osmanlı edebiyatının güneş kadar parlak, ay gibi saffeti parlaklığına mürecceh, milletin nur-i didesi olan Nedim" diyecektir.

Nesrindeki Batı çeşnisi, şiirlerinde aynı ölçüde değildir. Ahmet Hamdi Tanpınar'ın dediği gibi, “Şiir olarak Türkçe’ye büyük bir şey ilave etmediyse bile, nesillere onunla hürriyet aşkını aşıladı.” Gerçekten, Namık Kemal’in en büyük hizmeti, “vatan aşkı”nı, “milliyet duygusu”nu ve “hürriyet sevgisi”ni şiire sokmasıdır. Şiirimize bu kavramları o getirmiştir. Şiirleri arasındaki tasavvufu över parçalar bulunmaktaysa da, bunlar, devrin modasına ve içinde bulunduğu şairler topluluğunun gidişine ayak uydurmaktan ibaret şeylerdir.

Namık Kemal, mert ve gür sesle konuştuğu zaman, asıl havasını buldu. Bu türlü şiirleri onun kişiliğini belirtir. Ona göre, “Hakîmane değil, vatanî şiirler almak lazımdır.” Hâmit’e yazdığı bir mektupta bu tavsiyede bulunur.

Avrupâî tarzda ilk şiir, Etem Pertev Paşa’nın kaleminden çıkmıştır. Ziya Paşa ise, **Tartûf**’te hem vezinsiz, hem kafiyesiz şiir tarzını kullanmıştı. Hâmit’in **Nesteren**’i vezinsiz, fakat kafiyelidir. Namık Kemal de, daha Magosa’dayken, kafiyesiz fakat aruzlu şiir yazmayı denemişti. Yine Magosa’da bulunduğu sırada Hâmit’le ilgilenen Kemal, onun **Nesteren** ve **Sahra** çeşidinden eserler yazmasını -sırf “vatanî” olmadıkları için- doğru bulmaz. “Benim itikadımca, der, dünyada ne kadar letaif, ne kadar bedayi varsa, hepsi vatana yakışıyor. Hepsisi de vatanî’dir.” Sonra fikrini değiştirir, **Sahra**’nın yazılmasından duyduğu sevinci belirtir ve Hâmit’e, “peyreklik etmeyi düşündüğü”nü söyler. Nitekim, Batı tarzındaki **Vaveylâ**, **Sahra**’dan alınan ilhamla yazılmıştır. **Selimiye** de Hâmit’in **Kabr-i Selimi Ziyaret**’ine göndermedir. Hâmit’i yetiştiren, ona fikirler veren Namık Kemal, şiirde yenileşme yolunda, Hâmit’i izlemiştir.

Namık Kemal, büyük bir önseziyle, hece vezninin gelecekte millî veznimiz olacağını belirtmiş, bu yolda birkaç da örnek vermiştir.

Şiirin kadrosu dar olmakla beraber, yurtseverlik ve kahramanlık

duygularını, zamanında ondan daha güçlü ifade eden çıkmamış, hiç kimse hürriyete karşı duyulan özlemi onun ölçüsünde samimiyetle ve gür sesle haykırmamıştır. Şiirlerinde, yurtseverliğin, millet sevgisinin heyecanlı ve imanlı sesi duyulur. Şiirlerinde yaşayan taraf budur.

3. Gazeteciliği:

Modern anlamda ilk gazetecimiz, “yani bir mesele hakkındaki kişisel görüşlerini açıklayan” ilk yazarımız Namık Kemal’dir. Kişiliğinin en güçlü yönü, gazeteciliğidir. Öyle ki, hemen her türlü eser ve yazılarında bir gazeteci kimliğiyle görünür.

Mir’at, Tasvir-i Efkâr, Muhbir, Hürriyet, Basiret, Diyojen, İbret, Hadika, Sadakat, Vakit, Muharrir; Mecmua-i Ebüzziya gibi çeşitli gazete ve dergilerde yazmıştır. Bunlardan üçünde -**Tasvir-i Efkâr, Hürriyet ve İbret**’te- fiilen gazetecilik yapmış, gazete çıkarmıştır. Gazetecilik faaliyetinin en verimli çağı 1862-1873 arasındır.

Namık Kemal, gazetecilikte derinliğine gitmemiş, genişliğine yayılmıştır. Tahlillerinde fazla derinlik görülmez. Aynı fikri birçok yazılarında tekrarlayarak, zihinlere yerleştirmeye çalışır. Avrupa’da elde ettiği kazançlardan başlıcası, şairaneliğe kaçmayan makale yazma alışkanlığını kazanması, belli bir görüşün ifadesi olan mantıklı ve düzgün makale yazma yoluna girmesidir.

Namık Kemal için basın demek, gazete demektir, gazeteyi, basının son basamağı sayar. Basının ve gazetelerin halkın üzerindeki etkisini her fırsatta belirtir. Ona göre gazete, geri kalmış memleketlerde büyük halk topluluğunun aydınlanması ve bilgi edinmesini sağlayan başlıca araçtır. Çünkü “gazete, vatanı bir meclis-i ülfet haline getirir.”

Memleketin ilerleme ve yükselmesinde gazetenin büyük payı vardır, “vatanımızca en büyük terakkiyi edebiyat”tan, “ve edebiyatça en büyük terakkiyi gazeteler”den bekler. Şinasi’yi, bilhassa bunun

için, “neşriyatın mucidi” ve “lisan-ı edebin müceddidi” olduğu için sever. Namık Kemal, gazeteyi, dilin ve edebiyatın gelişmesine yararlı bir araç diye nitelendirir.

O, gazeteciliği “ma’suka-i vicdan” diye vasıflandırır. Gazeteciye, kalemiyle hayatını kazanan insandır. Gazetecilik bir meslektir, ve o, büyük bir gururla bu mesleği benimsemiştir; herkesin de gazeteyi aynı gözle görmesini arzular.

Hür bir basın, onun gayesidir; memleketin yararına çalışan bir basının hürlüğü kadar tabii bir şey olamaz. Bu esas tez, bu ana fikir üzerinde ısrarla durur; hükûmeti basın hürlüğü konusunda yardıma çağırır.

Namık Kemal, Tasvir-i Efkâr’da ateşli, fakat henüz kendini bulmamış bir durumdadır. Fikir ve üslup bakımından daha olgun yazıları **Hürriyet**’te çıkmıştı. **İbret**’te daha da olgunlaşmış görünür; ama, biraz çekingendir. Avrupa’da, **Hürriyet**’teki serbest havayı bulamaz; düşüncelerini edebî süsler içinde belirtme yoluna gider. Fakat, polemige kaçan, şiddetli, oldukça pervasız yazı yazma karakterini hiçbir zaman bırakmamıştır. Eleştirilerinde göze çarpan özellik, bugün bile örnek sayılacak bir “gayri şahsîlik” taşımasıdır. Şiddetli, fakat nazik; sert, fakat edepli. Saldırılarını ve dilini şiddetli bulanlara, bu düşüncelerinde haklı olmadıklarını söyler; “yurdun faydası için şahsî menfaatini hiçe sayan bir insanın sözleri, onu itham eden hükûmetin dilinden daha sert değildir,” der.

Yurdumuzda bir “gazete dili”nin varlığını ona borçluyuz; Şinasi’nin yarattığı “gazete dili”, Namık Kemal’le yerleşmiş ve ilerlemiştir.

4. Tiyatroları:

Namık Kemal, tiyatroyu diğer edebiyat türlerine tercih eder. Tiyatro tarifi şudur: “Tiyatro eğlencedir. Fakat, eğlencelerin en

faydalısıdır.” Dilin gelişip güzelleşmesine tiyatronun büyük yardımı olduğunu kabul eder ve tiyatro eserlerini romandan üstün tutar. “bir güzel oyun okumak, oynandığını görmek kaçar zevk vermese bile, yine roman incelemesinden üstündür. Çünkü oyunda hissiyat daha şiddetli anlatılır.”

Namık Kemal için edebiyat, bir davaya yararlı olduğu oranda değer kazanır. Tiyatro konusunda da durum aynıdır. Bu bakımdan, “Namık Kemal’in tiyatrosu bir dava tiyatrosudur” diyenler haklıdır. Namık Kemal tiyatrolarında, yaymak istediği çeşitli fikirleri ele alır. Kişiler, tez-antitezi temsil ederler. Konuşmalar henüz doğal ölçüyü bulmamıştır; sahnede değil, kürsüdeymiş gibi konuşurlar. Aksiyona çok az yer verilmiştir. Birçok sahneler, ağır ve durgun bir hava içinde ve bir söz düellosu halinde geçer. Ortaya bazı karakterler ve tipler atarsa da, bunları yeteri kadar işlemez. Karakterler ya iyiliğin, ya da kötülüğün sembolüdürler.

Bu eksikliklere rağmen Namık Kemal’in oyunları, zamanına göre, yine de ileri bir adım sayılır. Kendisi, **Vatan - Yahut - Silistre** hakkında: “Bu oyun, tiyatroyu bulunduğu halden kırk, elli derece ileri götürmüş ve bundan başka **Silistre**’nin ortaya çıkışı lisanımızda o edebî bölüm için bir terakki devrine başlangıç tarihi olmuştur” hükmünü vermektedir.

Namık Kemal’in tiyatro anlayışında Fransız romantiklerinin, özel olarak Hugo’nun etkisi görülür. Romantik dramı benimser ve klasiklere üstün bulur. Üç birlik kuralına bağlı kalmayışı bundandır. Perdelerin beşten fazla olmasını doğru bulmaz. Tiyatroya ahlakî bir görev verir; ahlakın düzelmesine yardımda, tiyatroyu ön plana alır.

Namık Kemal, nazım dilinin ve aruzun tiyatroya elverişsiz olduğu, manzum tiyatro eserlerinin ancak hece vezniyle yazılabileceği görüşünü savunmuştur. Tiyatroları, romantik tiyatronun bizdeki ilk örnekleridir.

Altı oyun yazmıştır: **Vatan - Yahut - Silistre, Gülnihal, Âkif Bey, Zavallı Çocuk, Kara Bela, Celâlettin Harzemşah.**

Vatan – Yahut - Silistre, Namık Kemal'in ilk ve en ünlü tiyatro eseridir. Gelibolu'da mutasarrıf bulunduğu sırada hazırlamaya başlamış, İstanbul'a gelince tamamlamıştır. Dört perdedir. Tiyatro tekniği bakımından zayıftır. Olay örgüsü ve olayların birbirine bağlantısı, entrikalar basittir. Sahnelerin çoğu diyalog şeklindedir. Eserde tez-antitez çatışması da yoktur; bu özelliğiyle Namık Kemal'in diğer oyunlarından ayrılır.

Vatan - Yahut - Silistre, Namık Kemal'in sağlığında sahnelenişini gördüğü tek oyunudur. Kemal'in kişiliği ve tiyatro tarihimiz bakımından önemlidir. Namık Kemal'in Magosa'ya sürülmesi bu oyunun oynatılması yüzündendir. Doğurduğu ilgi dolayısıyla, tiyatro eseri yazmak hevesini uyandırmıştır. Oyunda coşkun bir vatanseverlik havası eser. Victorien Sardou'nun *La Partle*'sinden esinlendiği iddia edilmişse de, Namık Kemal bunu yalanlamıştır.

Fransızca, Almanca, Rusça, Sırpça ve Arapça'ya çevrilmiştir.

Gülnihal, Namık Kemal'in tiyatroları içinde en başarılı olanıdır. Olaylar girift, sahneler canlı, bağlantılar ustalıklıdır. Oyunun asıl adı **Râz-ı Dil**'dir, fakat sansür, hem birçok yerlerini atmış, hem de adını değiştirmiştir. O kadar ki Namık Kemal, "beni neşrettiğime ve belki yazdığımı pişman eyledi" diye acınır.

Üzerindeki kayda göre, beş fasıl, altı perdedir. Mehmet Kaplan'ın teklif ettiği gibi, altı perde saymamız daha uygundur. Kişilerin sembolik olduğu, her birinin bir kimseyi temsil ettiği söylenir. Namık Kemal, bu oyununda da vatan sevgisine yer vermiş, bu temel düşüncesini belirtmek fırsatını kaçırmamıştır.

Gülnihal'de aksiyon, sözden çok yer tutar. Karakterler ihtirashıdır, duygu ve heyecanlar, fikrin yerini almıştır. Dili oldukça sade ve konuşma diline yakındır. Eserde Hugo ve Shakespeare etkisi görülür. Kurgusu

sağlam olan ve Namık Kemal'in ihtilalci ruhunu aksettiren **Gülnehal**, nedense, "en düzgün" oyunu kabul edilir. Beş perdedir ve Kemal'in diğer oyunları kadar ün kazanmamıştır.

Âkif Bey'de sosyal bir konu ağırlık merkezini oluşturur. Tez şudur: birbirini tanımadan evlenmenin doğuracağı kötü sonuç.

Âkif Bey, Namık Kemal'in sahneye en uygun, "entrikası en düzgün" oyunu kabul edilir. Beş perdedir ve **Magosa**'nın ürünüdür. Bu oyunda karakterler daha başarılı çizilmiştir. Kişiler kendi seviyelerine uygun şekilde konuşurlar. Facianın dehşeti sona bırakılmış, bu suretle seyirci üzerindeki etkinin şiddeti artırılmıştır. Oyunda zıt karakterler çarpışır.

Âkif Bey'de beşerî unsur ihmal edilmemiştir. Namık Kemal, bunda da bir fırsat bularak, Türk kahramanlığını ele alır ve Sinop baskını anlatır.

Zavallı Çocuk'da **Magosa**'da yazılan oyunlarından. Basit bir aşkın hikâyesini, üç perde içinde dramatize etmeye çalışır. Hikâyeden farkı, kişilerin sahneye girip çıkmasından ibaret gibidir. Oyunda harekete yer verilmemiş; karakterlerde tutarlılık yoktur. Bu dengesizlik, kişileri karşıt davranışlar arasında bocalatır.

Mustafa Nihat Özön, **Zavallı Çocuk**'taki Şefika'nın **La Dame Aux Camélias**'daki Marguerite'i hatırlattığını; son perdedeki zehir içme sahnesinin de Hugo'nun **Hernani** oyunundaki zehir içme sahnesine benzediğini kaydeder.

Bu düz anlatımlı basit oyunun etkisi oldukça büyüktür. **Zavallı Çocuk** çıktığı zaman, o dönemin bütün kalem sahiplerine bir örnek olmuştur. Herkes böyle ölüm döşeğinde birleşen genç sevdalılar motifiyle oyunlar yazmaya kalkışmıştır. Mesela, Hâmit'in **İçli Kız**'ı **Zavallı Çocuk**'un etkisiyle yazılmış ve onun benzeridir.

Bu oyunun en başarılı tarafı, dilinin çok duru ve açık olmasıdır.

Kara Bela, Namık Kemal'in ölümünden sonra yayımlanmış bir oyundur ve beş perdedir. Namık Kemal'in yankı uyandırmayan ve en sevimsiz oyunu budur. "Gerçi, eserde uzun tiratlar oldukça azaltılmıştır; olaylara çeki düzen verilmiş; konuşmalar oldukça doğaldır ancak, bunlara rağmen, çekici olmaktan uzaktır.

Kara Bela'da padişahlara ders verilmek istenmiş, sarayların iç yüzü halkın gözleri önüne serilmiştir. Amaç, en sona saklanarak, bir cümle halinde ifade edilir. Namık Kemal'in tiyatroları arasında egzotik içerik taşıyan yalnız **Kara Bela**'dır; olay Hindistan'da geçer.

Celâlettin Harzemşah, Namık Kemal'in özenerek yazdığı ve en fazla beğendiği oyunudur. Oynanmak için değil, okunmak için yazılmıştır. Perde sayısının fazlalığı bundandır; 16 perdeliktir. Diğer oyunlarını en fazla bir haftada bitirdiği halde, bunun elinde yıllarca süründüğünü anlatır.

Celâlettin Harzemşah, tarihî bir olayın, daha doğrusu, bir kişinin ve onun etrafında dönen olayların sahneye konulmuş şeklidir. Olaylar dizisinde tarihten ayrılmamış fakat karakterlerin tasvirinde daha serbestçe hareket etmiştir. Namık Kemal'in İslam Birliği ülküsü, bu eserinde en güzel ifadesini bulur.

Olay, karşılıklı konuşmalar ve hitabelerle yürütülür. Kişilerin karakterlerini hareketleri değil, sözleri açığa vurur. Hemen her olay ayrı bir yerde geçer. Zaman, olay ve yer birliğini dikkate almamıştır. Kişiler, süslü sözlerle ve şairane bir tavırla konuşurlar.

Celâlettin Harzemşah, Namık Kemal'in Fransız romantizmini açık çizgileriyle yansıtan eseridir. Avrupa'daki hayatı ve Magosa sürgünü, Fransız edebiyatını tanıma ve öğrenme fırsatını vermişti. Oyun, bu etki ve bu anlayışla meydana getirilmiştir. Oyunda Hugo'nun **Cromwell**'ine benzer taraflar bulunduğunu söyleyenler olduğu gibi, aralarındaki yakınlığı Hugo'nun etkisinde görenler de bulunmaktadır.

Herhalde Namık Kemal, tiyatro tekniği yönünden, **Cromwell**'den faydalanmıştır.

Oyunun kendisinden daha yaygın şöhreti olan bir de önsözü vardır. **Mukaddime-i Celâl** adını taşıyan bu önsözde Namık Kemal, şiir, roman, tiyatro ve edebiyat hakkındaki görüşlerini ortaya koyar. **Cromwell**'in önsözü örnek alınmıştır. Planları aynıdır; fikirde Hugo'yu örnek aldığı halde, ayrıntıda, üslupta ve kendi edebiyatımızdan söz ettiği bölümlerde onu takip etmez.

Oyunun da, önsözünün de yazıldıkları ve basıldıkları zamanlar ayrıdır.

Yukarıdaki açıklamalardan anlaşıldığına göre, Namık Kemal'in oyunları, konularına göre iki bölümde toplanabilir: tarihî bir olaya dayananlar ve kendi deyimiyle, "hayali" olanlar. **Vatan - Yahut - Silistre ile Celâlettin Harzemşah** birinci, diğerleri ikinci gruba girerler. Vatanseverlik ve kahramanlık oyunları, örf ve âdet oyunları diye ikisini birleştirenler de, ayrı bir sınıflandırma yapanlar da vardır. Hangi türden olursa olsun, Namık Kemal, hepsinde de vatanseverlik ve kahramanlık duygularına yer vermiştir.

Namık Kemal'in tiyatrolarını bugünün tiyatro tekniğine aykırı bulmak, onları şu veya bu yönden eleştirmek mümkündür. Fakat bu, gerçeği tek taraflı görmek ve zamanın payını dikkate almamak olur. Şu noktayı belirtmek insaf borcudur: "Namık Kemal'in oyunları hakkında hüküm verirken, o zamanın Fransız tiyatro eserlerinin de uzun tiratlar, mucize olaylar, tek taraflı karakterler yaratmakta olduğunu unutmamak; daha tiyatronun yeni doğduğu yurdumuzda, onlarla gerçekten boy ölçüşebilecek eserleri ilk defa Namık Kemal'in kalemine borçlu olduğumuzu hesaba katmak yerinde olur."

5. Romanları:

Türkçe'de roman karakterini taşıyan ilk eser, Şemsettin Sami'nin

1872 yılında yayımlanan **Taaşşuk-u Talât ve Fıtnat**'ıdır. Hasan Tevfik adında birisinin **Hayalât-ı Dil** adlı kitabının ilk romanımız olduğu söylenirse de, eski tarzda, dili ağır, sembolik bir nitelikte olan bu esere roman demek güçtür.

Namık Kemal, roman yazmayı da denedi. Gerçekte o, bir romancıda bulunması gereken özelliklere sahip değildir. Hayatın derinliklerine inecek ve onun ayrıntılarını verecek sabır onda yoktur. Edebiyatımızda romanın olmayışı veya yazılanların edebî bir değer taşımayışı, Namık Kemal'i bu yolda da harekete geçirmiştir.

Oldukça ileri bir roman anlayışına sahiptir. "romandan amaç, gerçekten geçmemişse bile gerçekleşmesi mümkün olan bir olayı, ahlak, âdetler, duygular ve ihtimallerle ilgili her türlü ayrıntıyla beraber tasvir etmektir." Tiyatroda olduğu gibi, romanda da Fransız romantizminin izini takip etmiştir. Oradan metot ve tekniğe göre eserlerini vermiştir. Edebî nitelikte iki roman, Namık Kemal'in kaleminden çıktığı için, -Ahmet Mithat'ın ve Şemsettin Sami'nin romanları daha önce basılsalar bile- ilk romantik romancımız odur.

Namık Kemal iki roman yazdı: **İntibah - Sergüzeşt-i Ali Bey, Cezmi**.

İntibah - Sergüzeşt-i Ali Bey, Namık Kemal'in Magosa'da yazdığı bir eserdir. Bir tahlil ve tasvir romanıdır; ihtiras romanı olarak adlandırılanlar da vardır. Asıl adı **Son Pişmanlık**'tı; basılmasına izin verildiğinde, adı değiştirilmiş, **İntibah-Sergüzeşt-i Ali Bey** şekline konulmuştur. 1876'da, bölüm bölüm basılmıştır, üzerinde Namık Kemal'in imzası yoktur.

İntibah'da sosyal bir derdimiz ele alınmış, bunun yanında bir ihtirasın tahlili yapılmıştır. Kapalılık yüzünden tanımadığı kimseye âşık olmanın doğuracağı felaketleri konu olarak ele aldığı için, romanda bir tez de var demektir.

İntibah, bölümlere ayrılmamıştır. Her konunun başına, o konunun

ana fikrine uygun bir beyit konulmuştur. Eserde hâkim olan şey, olayların gelişimidir. Olay ve kahramanlar hayattan alınmış olmakla beraber, mübalağalı şekilde tasvir ve hikâye edilmişlerdir. Kişilerin psikolojilerine dikkat edilmiştir, zaman zaman ruh tahlillerine rastlanır. Kişiler tek taraflıdır. *İntibah*'da o günkü hayatın bazı yönleri yer almıştır, kravat, potin, piyano kelimelerinin ilk defa geçtiği, içki âlemlerinin anlatıldığı roman olmak özelliği de vardır.

Romanda doğa tasvirlerine yer verilmiştir. Zaten romana, uzun bir bahar ve Çamlıca tasviriyle girilir. Ancak bu tasvirlerde gerçeğin tam bir ifadesini bulmak zordur, genel bir tanıtımla yetinilir. Bununla beraber, zamanındaki eserlerle kıyaslanırsa, çevre ve psikoloji tasvirleri bakımından, ileri bir adım attığı anlaşılar. Romanın dili, zamanına göre sadedir. Kolayca anlaşılmayacak kelime ve tamlamalar azdır. Halk diline girerek şekil değiştiren yabancı kelimeleri kullanırken, asıl şekillerini parantez içinde gösterir.

"İlk"liğin taşıdığı eksikliklere rağmen *İntibah*, "gerçeğe dikkat ediş ve ruh olaylarını belirtme yönlerinden, eski hikâyelerimizden tamamıyla ayrı, yeni edebiyatımızı kuran bir eserdir." Nitekim, Sami Paşazade Sezai'nin *Sergüzeşt*'i ve Rezaizade Ekrem'in *Araba Sevdası*, *İntibah* örnek alınarak yazılmışlardır.

Namık Kemal, İslam Birliği ülküsünü, Celâlettin Harzemşah'la tiyatrodaki, Cezmi ile de romanda ifade etmiştir. Midilli'de yazdığı Cezmi, gerçek tarihî romanın ilk örneğini verir. Eser, baştan sona kadar, tarihe dayanmaktadır. Romanın belkemiğini tarihî olaylar oluşturur. Tarihî roman çeşitini tercih etmesi, Fransız romantizminin etkisini gösterir.

Cezmi, tarihte gerçekten yaşamış bir kişidir, sipahiler kâtibidir. Roman onun adını taşımakla beraber, esere Perihan - Adil Giray macerası hâkimdir. Gerek bu durum, gerek romandaki diğer işaretler, eserin tek ciltte kalmayarak, bir veya iki cilt daha devam edeceği kanısını uyandırmaktadır.

Cezmi'nin her sayfasında Namık Kemal'in kişiliği belli olmaktadır. Kahramanların ağzından konuşan; duygularını, heyecanlarını ortaya koyan odur. Roman, birlik manzarasını göstermekten uzaktır. Romancı, gerekli gördüğü yerde konuyu bir yana bırakıp, romanın akışını keser; konuyla ilişkisi olmayan ayrıntılara uzun sayfalar ayırır. Karakterler ve tasvirler **İntibah**'a göre daha soyuttur, gözlerini hayata ve gerçeğe değil, hayalin enginliklerine çevirmiştir. Zamanın özellikleri ve tarihi kadronun canlandırılması pek dikkate alınmamış gözükür. Çevre durumu ve dış manzaralar, romanın yapısında pek rol oynamazlar; bu bakımdan **İntibah**, daha ileridedir.

Kişiler, şiddet ve kesinlikle tasvir edilmişlerdir; olduklarından büyük görünürler. Karakterleri kalıplaşmış gibidir. Ancak, bazen duyguların gelişmesine yer verdiği, heyecanların grafiğini takip ettiği olur. Romanın üslubu, Namık Kemal'in o bilinen edasının şaşmaz örneğidir. Süslü, gösterişli, abartılmış bir üslup. Sıfatlar, benzetmeler, mübalağalar boldur. Yalnız şurasını söyleyelim ki, Namık Kemal romanda, gereklikçe, üslubunu değiştirir. Mesela savaş tasvirlerinde köpüren ve çağılayan romancı, konuşmalarda biraz daha sakinleşir, durulur. Bazen bilgince bir tavır takınır, bazen imajlardan faydalanır.

Romana mektubu sokan, Namık Kemal'dir. Bu, **Handan**'a ulaşan bir çizginin başlangıç noktasıdır. Romandaki kişilerin mektuplaşmaları, eserin monotonluğunu gideren bir hafiflik, bir çeşitlilik yaratır.

Cezmi, **Celâlettin Harzemşah** gibi, Namık Kemal'in sevdiği, özenerek hazırladığı bir eserdir. Coşkun ruhuna, bu romanda bütün serbestliğini vermiştir. Romantik roman, **Cezmi**'de bütün özellikleriyle yaşar. Onda birtakım kusurlar bulunabilir, vardır da. Fakat, unutmamalı ki, "Namık Kemal, romancı veya tiyatro yazarı olarak doğduğu için değil, bu türlerin Türkçe'de örneklerini vermek için ve ayrıca vatandaş ahlakını ve inandığı prensipleri topluma aşılama için yazıyordu."

6. Tarihleri ve biyografileri:

Namık Kemal şüphesiz, bir tarihçi değildir, böyle bir iddiası da yoktur. Fakat, abartılı davranışlara ve kahramanlara hayran olduğu, davasına bu alanda da deliller ve örnekler bulabileceğini düşündüğü için, tarih ve biyografi konularına el atmıştır. Tarihçiliği ideolojik bir karakter taşır. İlmî metot ve tarih felsefesinin verileri onu bağlamaz. Tarihî olayların açıklaması kişiseldir; tarihin tefsirinde millî görüş ön plandadır.

O, milletin gözünü tarihimiz üzerine çevirmek istiyordu. Halkta nefse güvenlik duygusunu uyandırmak ve kuvvetlendirmek için, tarihe büyük yer ayırıyordu. Tarihini yazarken, bu konuyu dikkatten kaçırmaz. Bu yüzden, eserinde edebiyatın payı fazladır; edebiyatçılar “eseri, ilmî olmaktan çok, pedagojik bir nokta-i nazardan kıymeti haiz” saymaktadırlar.

Namık Kemal önce, bir **Tarih-i Askerî** hazırlıyordu. Sonraları bunun planını genişleterek bir **Osmanlı Tarihi** yazdı. Tasarladığı plana göre **Osmanlı Tarihi**, her biri yedi yüz ellişer sayfalık 14 cilt olacaktı. Çok önem vererek başladığı bu işi bitiremedi, saray tarafından satışı önlendi. Bu olay, Ebüzziya’nın deyiimiyle, “sahibini kahretti”. Basılan kısmı, Osmanlı tarihinin, Kanunî devrine kadar olan zamanını içine almaktadır.

Namık Kemal’in biyografileri de tarih anlayışının bir ifadesidir. Biyografilerinde, ülküsünün canlı örneğine kavuşan Namık Kemal’in sevincini görmemek imkânsızdır. Zevkle, heyecanla, içtenlikle yazmıştır. Namık Kemal biyografilerine konu olan kişilerde, “kendi fikirlerinin kahramanlarını görmektedir”. Biyografileri, bugün bile zevkle okunacak en başarılı eserleridir. Bunlarda kahramanların portrelerine özen göstermiştir. Savaşları anlatırken dikkatli ve titizdir. Olayı somutlaştıran bir anlatışı vardır. Üslup, biyografilerinin en kuvvetli yanıdır.

Biyografileri şunlardır: **Devr-i İstilâ, Evrak-ı Perişan** (Selâhattin-i Eyyubî, Fatih, Yavuz), **Emir Nevruz** (Evrak-ı Perişan serisine dahildir, fakat ayrı basılmıştır), **Kanije, Berika-i Zafer**.

7. Eleştirileri:

Namık Kemal, eski edebiyatı yıkmak, yeni edebiyatı ve yeni fikirleri yerleştirip kökleştirmek için, yirmi beş yıl savaştı. O, eski edebiyatın devrini tamamladığına, artık yaşamasının imkânsız olduğuna inanmıştı. Davasına bağlı insanın cesaret ve heyecanıyla, yeninin ve yeniliğin tarafını tuttu ve öncülüğünü yaptı. Eski edebiyata ve onun taraftarlarına saldırırken, kolay bir sonuç alamayacağını, onları kendi tarafına çekemeyeceğini biliyordu. Maksadı, bu saldırılar aracılığıyla, yeni edebiyat taraftarlarını cesaretlendirmek, eskileri susturmak, yeni fikirleri etrafa yaymaktı. Eleştirilerinin ana fikri, bu noktada toplanır.

Namık Kemal'in eleştirmenliğini işte bu manada anlamak gerekir. Yoksa o, bugün anladığımız şekilde eleştirmedi; aslında eleştirinin henüz "tartışma" olarak kabul edildiği bir dönemde, Namık Kemal'den fazlasını beklemek doğru olamaz.

Eleştirileri ikiye ayrılır: 1- Edebiyatımız hakkında düşüncelerini ortaya koyduğu yazılar. Bunlarda görüşlerini mantıklı delillerle açıklar, karşı fikirleri çürütür. Tavrı oldukça objektiftir. Yeni esaslar koyan bir fikir adamı gibi davranır. **Mukaddime-i Celâl, İntibah - Sergüzeşt-i Ali Bey ve Bahar-ı Dâniş** önsözleri, edebiyatımıza ait bazı makaleleri, bu kategoriye girer. 2- **İrfan Paşa'ya Mektup, Tahrib-i Harabat, Tâkip, Mes Prisons Muahezesi** türünden eleştirileri. Bu çeşit eleştirileri, devrin yazarlarının yayımladıkları eserlerle ilgilidir. Namık Kemal, bu yazılarında, ateşli ve heyecanlıdır. Amansız bir mantık silahıyla karşısındakilere saldırır. Bu yoldaki eleştirileri Namık

Kemal'in mücadelecî karakterini, inandığı fikirleri savunmaktaki azmini açığa vurur.

Namık Kemal, eleştirilerinde biçim sorununa hemen hiç dokunmamıştır. Çünkü, onun bütün amacı, eski zihniyeti yıkmak, yenisini kurmaktır. Bu olduktan sonra, biçim kendiliğinden halledilirdi. Namık Kemal'in azimli çalışmaları, edebiyatı yenileşmeye götürmüş, böylece uğruna bir ömür verdiği ülküsü gerçekleşmiştir.

Kişiliğinin çeşitli yönlerine yapılan bu kısa değinmeler gösteriyor ki, Namık Kemal bir ülkü ve dava adamının bütün özelliklerini taşımaktadır; bu hal, onun neden bu kadar yayıldığını, her alana el uzattığını da açıklar. Namık Kemal'i yalnız edebiyat adamı, yalnız gazeteci diye düşünürsek, aldanır ve büyüklüğünün bütün sırrını yitirmiş oluruz. Edebiyatımızın yeniliğe yönelmesinde, yenilik çağrısının açılmasında ve genişlemesinde hiç kimsenin emeği onun kadar geçmemiş, varlığını bir inancın emrine vermekte kimse onun gibi cömert davranmamıştır.

Gerçi, edebiyatta yenilik hareketlerinin başında Şinasi'nin adı geçer; Abdülhak Hâmit de, yeni fikir ve duyguları yeni biçimlerde ifade etmekte herkesten ileri gitmiştir. Ama, o "ilk"ın devamını ve bu "ileri"nin tutunmasını Namık Kemal'e borçluyuz. Onun bitmez tükenmez mücadelesi, ısrarlı çalışmaları olmasaydı, edebiyatımız daha uzun yıllar yerinde sayacaktı.

Makale, roman, tiyatro, eleştiri, biyografi ve mektup, ya ilk olarak veya esaslı şekilde, Namık Kemal'in eserleridir; yolunda giden ve izini bırakmayan daha bir yığın insan vardır. Fikir ve dava adamı kimliğiyle toplum üzerinde ondan daha yaygın bir etkisi olan başka biri yoktur. Yeniliğe istekli, ileri hamleleri benimsemeye hazır bir fikir çevresinin yaratılmasını Namık Kemal gerçekleştirmiştir.

Hem fikir yaydı, hem eser verdi. Eserleri, belki fikirlerine ulaşamadı; fakat, bunların kendinden sonra gelenlere dayanak noktası

olduğu, yol gösterdiği inkâr edilemez. Ruhunu, bütün içtenliğini yazılarına koydu; inanmadığı davaya taraftar olmadı; doğru bildiği yolda, kimseden yardım beklemeden, tek başına yürüdü.

Son olarak diyebiliriz ki, “Namık Kemal’in fikirleri, genel olarak tazeliğini ve zindeliğini korumaya devam etmektedir. Çünkü, ölümsüz olan fikirler, gerçeği ifade eden fikirlerdir. Gerçeği görebilmek ise, ancak büyük insanların özelliklerindendir. Gerçek büyük insanlar, sadece devirlerinde şöhret kazananlar değil, zaman dediğimiz aldanmaz ölçünün sağlığına tanıklık ettiği, yılların ve olayların etkilerini ve izlerini silmediği kimselerdir. Sadece zamanına mahsus ve bu yüzden kendi devriyle birlikte sönmeye mahkûm fikirleri de olmasına rağmen, ölmez fikirleriyle Namık Kemal, bu anlamda bir büyüğümüzdür. Türklük baki kaldıkça bu kıymetli müjdecisi de büyük kalacak, onun büyüklüğü hakkında yapılan araştırmalar çoğaldıkça ve derinleştikçe daha çok anlaşılacaktır.”

“Namık Kemal ateşinin ruhu, metin karakteri, sarsılmaz vatanseverliği, derin millet sevgisi, bizim için bitmek tükenmek bilmeyen zengin kaynaklardır.”

III. ESERLERİ (1)

I. Şiirleri:

Namık Kemal’in şiirleri, tam olarak bir araya getirilememiştir. Divanının el yazması çeşitli nüshaları vardır; bu nüshalardaki şiirler sayı ve metin bakımlarından farklar gösterirler.

(1) Namık Kemal’in eserleri üzerinde bibliyografik çalışmalar pek azdır. Yapılan bir iki deneme de tatmin edici değildir. Bu sebeple, biz kesin şekilde bilinen basımları esas tuttuk.

Namık Kemal'in Sofya'da yazdığı şiirlerden oluşan ve kendi el yazısıyla yazılmış divanı, İbnülemin Mahmut Kemal İnal'dadır. Oğlu Ali Ekrem Bolayır da Namık Kemal'in el yazısıyla olan başka divanından bahseder. İbnülemin Mahmut Kemal İnal, Namık Kemal'in kaleminden çıkmış bir divanı Midilli'de bir kişide gördüğünü, sonra onu kopya ettirdiğini kaydeder (*Son Asır Türk Şairleri*, cüz: 5, sf. 327, not: 2). Namık Kemal tarafından yazılmış bir divan da Mithat Cemal Kuntay'dadır. Divanının, bunların dışında, çeşitli nüshaları da mevcuttur.

Namık Kemal'in şiirleri, bir defa Rıza Nur, iki defa da Sadettin Nüzhet Ergun tarafından bastırılmıştır (bkz. Bibliyografya). Fakat, her iki basım da kontrol gerektirmekte ve Namık Kemal'in bütün şiirlerinden oluşmaktadır.

II. Romanları:

1 – **İntibah - Sergüzeşt-i Ali Bey** (1293-1876, 1320-1911, 1944 Mustafa Nihat Özön yayımı, 1963). **İntibah**'ın ilk adı **Son Pişmanlık** tr. Basımına izin verildiğinde adı değiştirilmiş ve altına: "Ali Bey'in sergüzeştini havîdir" kaydı konmuştur. Roman, bu sebeple, **İntibah** -ya da- **Sergüzeşt-i Ali Bey** adıyla tanınmıştır.

İlk basımı için 1290 (1873) ve 1292 (1875) gibi çeşitli tarihler ileri sürülürse de, rahmetli bilgin İhsan Sungu'nun bildirdiğine göre, (**Namık Kemal Hakkında**, sf. 84, not: 1) **İntibah**'ın ilk basılışı 30 haziran 1876'dadır.

Kitabın ayrıca önsözü vardır ki, burada; hikâye, roman ve tiyatro hakkındaki düşüncelerini ortaya koymuştur. Fakat, **Mukaddime-i Celâl** kadar önemli değildir. Bu önsözün, romanla birlikte basılmasına izin verilmemiştir.

2 – **Cezmi** (1297-1800, 1305-1887 1306-1888, 1335-1917, 1963), Midilli'de yazıldı. Namık Kemal'in İslam Birliği ülküsüyle ilgilidir.

Planı geniş tutulmuştur. Olayların akışına bakılırsa, daha bir veya birkaç cilt devam edeceği sanılır.

III. Tiyatroları:

1 - **Vatan - Yahut - Silistre** (1289-1873, 1307-1890, 1940-Mustafa Nihat Özön-yayımı, 1947, 1960) daha başka baskıları da vardır. Birkaç yabancı dile çevrilmiştir. Sahnede oynanması, Namık Kemal'in Magosa'ya sürülmesine sebep olmuştur.

2 - **Zavallı Çocuk** (1290-ocak, 1873, 1290-mart, 1874, 1940-Mustafa Nihat Özön yayımı, 1947-1960).

3 - **Âkif Bey** (1290-mayıs, 1874, ikinci basımı yine aynı yılda, 1295-1878, 1320-1902, 1326, 1908, 1958).

4 - **Gülñihal** (1292-1875, 1327-1909, 1960). Asıl adı "Râzî Dil"dir, sansür bu adı vermiştir.

5 - **Celâlettin Harzemşah** (1292-1875, 1315-1898). Önce Mecmua-i Ebûzziya'nın 1885 yılına ait sayılarında yayımlanmışsa da, yarıda kalmıştır.

İlk baskısı hakkında iki ayrı fikir vardır; Kenan Hulûsi (**Namık Kemal Hakkında**, sf. 319) ve Fevziye Abdullah Tansel (**Hususî Mektuplarına Göre Namık Kemal ve Abdülhak Hâmit**, sf. 91, not: 77), **Celâlettin Harzemşah**'ın 1292'de Mısır'da basılmadığını ileri sürerler. Doktor Rıza Nur (**Tanzimat Edebiyatında Fransız Tesiri**, sf. 131, not: 3), Mustafa Nihat Özön (**Zavallı Çocuk**, sf. 46) ve Mehmet Kaplan (**Namık Kemal**, sf. 182) Mısır baskısını kabul ederler.

Mukaddime-i Celâl adıyla tanınan önsöz ilk basımda yoktur; ikinci basımda oyunun başına alınmış ve ayrıca da (1305-1888) basılmıştır.

6 - **Kara Bela** (1326-1908).

IV. Biyografileri:

1 – **Evrak-ı Perişan** (1289-1872, 1301-1884), Namık Kemal bu eserinde, Selâhaddin Eyyubî'nin, Fatih'in, Yavuz Sultan Selim'in biyografilerini vermiş , karakterlerini ve başarılarını belirtmiştir. 1884 basımında kitabın başına **Devr-i İstilâ** risâlesi de alınmıştır.

2 – **Tercüme-i Hâl-i Emir Nevruz** (1292-1875, 1302-1884, 1305-1888), **Evrak-ı Perişan** serisine dahildir fakat ondan ayrı basılmıştır. Gazan Han'a İslamlığı kabul ettiren Emir Nevruz'un biyografisi anlatılmıştır.

V. Tarihî eserleri:

1 – **Bârîka-i Zafer** (1289-1872, 1305-1888, 1314-1879), İstanbul'un fethini anlatır. Eski edebiyata ilişkin bilgisini göstermek, eskilerin yeniler hakkındaki ithamlarının yersizliğini ispat etmek için yazmıştır.

2 – **Devr-i İstilâ** (1289-1873, 1301-1884, 1302-1885, 1304-1887). Önce **Tasvir-i Efkâr** gazetesinde yayımlanmıştır. 1884 baskısı **Evrak-ı Perişan**'ın başındadır. Osmanlı İmparatorluğu'nun kuruluşundan Kanunî'ye kadar olan süre içinde imparatorluğun durumunu ve padişahların yaptıklarını kısa bir şekilde özetlemektedir. Kendisi, bu kadar uzun bir dönemi ve önemli olayları "birkaç sayfaya sığdırmak, piriñ üzerine Fâtîha yazmak" diye vasıflandırır.

3 – **Kanije** (1290-1874, 1303-1885, 1309-1892, 1311-1894, 1335-1917, 1941-Hakkı Tanık Us yayımı).

İlk basılışında kitabın üzerinde Namık Kemal'in adı yoktur. Ahmet Nafiz takma adıyla yayımlanmıştır. Kanije Kalesi'nin savunması ve Tiryaki Hasan Paşa'nın kahramanlığı anlatılmaktadır.

4 – **Silistre Muhassarası** (1290-1874, 1946-Hakkı Tarık Us yayımı).

Bu da, Ahmet Nafiz takma adıyla çıkmıştır. **Vatan - Yahut - Silistre**'yi çağrıştıran olaylarla ilgilidir. Silistre kuşatmasına katılmış bir subayın hatıralarına dayanılarak yazılmıştır.

5 – **Osmanlı Tarihi Mukaddimesi** (1306-1889), Namık Kemal, Magosa'ya sürülmeden önce bir **Tarih-i Askerî** hazırlamaya başlamıştı. Rodos mutasarrıflığında bu eserin planını değiştirerek, **Osmanlı Tarihi** haline getirdi. Ebüzziya'nın verdiği bilgiye göre, eser, yedi yüz ellışer sayfalı 14 cilt olacaktı.

Namık Kemal, tarihine bir giriş hazırladı. Birinci bölümde Roma İmparatorluğu'ndan, ikinci bölümde ise Osmanlılardan önceki İslam devletlerinden söz edilmiştir.

Giriş'in birinci bölümünü oluşturan **Roma Tarihi** bölümü 1306 (1889) da basılmışsa da içinde geçen "kuyruklu yıldız", "tenvir-i efkâr" gibi tabirler jurnalcıları harekete geçirmiş, bunun üzerine, II. Abdülhamit'in emriyle kitabın basılması yasaklandığı gibi, basılan nüshaları da toplattırılmıştır.

6 – **Osmanlı Tarihi** (Birinci cilt: 1326-1908, ikinci, üçüncü, dördüncü ciltler: 1327-1909).

Birinci cilt, Osmanlıların ortaya çıkışını, asıllarını, Ertuğrul, Osman ve Orhan Bey'lerle I. Murat dönemini; ikinci cilt, I. Bayezit ve fetret devrini; üçüncü cilt, Çelebi Sultan Mehmet ve II. Murat zamanını içine alır. Dördüncü cilt, Fatih Sultan Mehmet'e ayrılmıştır.

Namık Kemal, tarihini, Yavuz devrinin sonuna kadar yazabilmişti. Fakat, yazdıklarının hepsi basılamadığı gibi, kendisi de tasarladığı eseri bitiremedi.

VI. Eleştirileri:

1 – **Tahrib-i Harabât** (1303-1886-1312-1894). Ziya Paşa'nın **Harâbat** adlı antolojisinin birinci cildini eleştirmek için yazılmıştır.

Önce **Mecmua-i Ebüzziya**'da yayımlanmış, sonra kitap haline getirilmiştir. Ziya Paşa, düzenlediği antoloji de eski edebiyatı savunur görüldüğünden, Namık Kemal, arkadaşını sertçe eleştirmekten çekinmemiştir.

2 – **Tâkip** (1303-1886, 1314-1896). **Tâkib-i Harâbat** diye anılırsa da, asıl adı **Tâkip**'tir. **Harâbat**'m ikinci cildi eleştirilmiştir. Bu da önce **Mecmua-i Ebüzziya**'da yazı dizisi olarak yayımlanmıştır.

3 – **İrfan Paşa'ya Mektup** (1304-1887, 1309-1892), İrfan Paşa (1815-1888)'nın **Mecmua-i İrfan Paşa** adlı eseri için yazılmıştır. İrfan Paşa, bu eserinde bazı şiir ve mektuplarını toplamış, baş tarafına, yeni edebiyat taraftarlarına sataşan bir yazı koymuştu. Namık Kemal, işte bu yazı üzerine harekete geçmiş ve eseri hırpalamıştır.

4 – **Mukaddime-i Celâl** (1305-1888, 1309-1892). Yaygın bir şöhreti olan bu önsözü Namık Kemal, 1883'te Midilli'de yazdı. Namık Kemal'in eski edebiyat, onun eksik tarafları, yeni edebiyat, gazete, roman ve tiyatro hakkındaki fikirleri için başlıca kaynaktır. Halbuki o, **Celâlettin Harzemşah** oyunu ve dolayısıyla tiyatro hakkındaki düşüncelerini açıklamak istiyordu. Fakat, yazı bu çerçeveyi aşmış, bir bildiri haline gelmiştir.

5 – Namık Kemal'in yukardakilerden başka, eleştiri hakkında birkaç eseri daha vardır. Fakat bunlar, kitap haline getirilmemiştir. Başlıcaları şunlardır:

a) **Mes Prions Muahezesi, Mes Prisons**, İtalyan yazarı Silvio Pellico (1789-1854)'nın hapishane hayatına ait hatıralarıdır. Recaizade Ekrem tarafından Türkçe'ye çevrilmişti. Namık Kemal'in bu çeviriyle ilgili eleştirileri, **Mecmua-i Ebüzziya**'nın 1302 (1885) ve 1330 (1912) yılına ait nüshalarında yazı dizisi olarak yayımlanmıştır.

b) **Mukaddime-i İntibah, İntibah** romanının önsözüdür. Burada, roman ve tiyatro hakkındaki görüşlerini açıklar. Roman basılırken, bu önsözün yayımına izin verilmemiştir. Reşat Bey, **Kemal ile Muhaberemiz** adlı eserde bu önsözü yayımlamıştır.

6 – **Renan Müdafaanâmesi** (1326-1908). Fransız bilginlerinden Ernest Renan, bir konferansında, İslam dininin ilerlemeye engel olduğunu iddia etmiştir. **Renan Müdafaanâmesi**, bu iddiayı çürütmek amacıyla kaleme alınmıştır.

7 – **Tâlim-i Edebiyat üzerine Bir Risalesi** (1950). Bazı kaynaklar, Namık Kemal'in **Tâlim-i Edebiyat** tarzında bir eseri olduğundan söz etmişlerse de, bu eser, son zamanlara kadar bulunamamıştı. Prof. Necmettin Halil Onan, bu risaleyi Refik Baha Gürsoy'dan -Refik Baha Gürsoy'un babası, uzun yıllar Namık Kemal'in yanında çalışmıştır- almış ve yayımlamıştır.

Kitabın el yazısı olan aslında adı yoktur. Soru-cevap biçimindedir. Namık Kemal'in edebiyat tarihimiz, zamanından önce ve zamanında yaşayan şairlerimiz hakkındaki görüşleri, edebiyat anlayışı, bu konudaki düşünceleri ortaya konmuş ve edebiyat kuramları hakkında bilgiler verilmiştir.

Recaizade Ekrem'in bu addaki eseriyle ilişkisi, ağırlık merkezini, onun gibi edebiyat kuramları oluşturmasıdır.

VII. Diğer eserleri:

1 – **Bahar-ı Dâniş** (1303-1886). Hintli Şeyh İnayetullah Kanbu'nun Ordu dilinde yazdığı bir hikâyedir. Namık Kemal, bu hikâyeyi Farsça'sından dilimize çevirmiştir. Kitabın başında bir önsöz vardır ki, Namık Kemal, burada İran edebiyatının edebiyatımız üzerindeki olumsuz etkilerini incelemiş ve eleştirmiştir. Kitap, bu önsöz nedeniyle tanınmıştır.

2 – **Rüya** (1898-Mısır, 1903-Bu tarihle iki defa Mısır'da basılmıştır, 1326-1908, 1932). Simgeci bir eserdir. Namık Kemal'in hürriyet özlemini ifade eder. Ziya Paşa'nın da aynı adda bir kitabı vardır.

3 – **Ahmet Mithat'a Mektup** (1327-1909). Asıl adı, **Edib-i Âzam Namık Kemal Bey'in Gayr-i Matbu Âsarından - Ahmet Mithat Efendi'ye Yazdığı İki Mektup**'tur.

Broşürdeki iki mektup, Namık Kemal'in Ahmet Mithat ve Ali Suavi hakkındaki düşüncelerini Kanun-i Esasî'ye ait fikirlerini belirtmesi bakımından önemlidir. Bu mektupların el yazması asılları, tarafımdan bulunarak yayımlanmıştır. (Hikmet Dizdaroğlu, **Namık Kemal ve Ahmet Mithat Münakaşası, I, Tanrıdağ** dergisi, sayı: 13, 31 temmuz 1942; II aynı dergi, sayı 14, 7 ağustos 1942).

4 – **Cümle-i Müntahabe-i Kemal** (1299-1882). Ebüzziya, Namık Kemal'in eserlerinden ve makalelerinden seçtiği sözleri, bu ad altında bir ciltte toplamıştır.

5 – **Müntahabatı Tasvir-i Efkâr**, birinci kısım, siyaset (1303-1886). Ebüzziya Tevfik, Şinasi ve Namık Kemal'in Tasvir-i Efkâr gazetesinde çıkan siyasî makaleleriyle, Avrupa'nın tanınmış diplomatlarının makalelerini bu ciltte toplayarak yayımlamıştır.

6 – **Müntahabat-ı Tasvir-i Efkâr**, üçüncü kısım, edebiyat (1304-1886). Namık Kemal'in Tasvir-i Efkâr'da çıkan edebiyatla ilgili makalelerinden bazıları Ebüzziya Tevfik tarafından toplanarak bu adla bastırılmıştır.

Namık Kemal'in, basılmış olan bu kitaplarından başka, dergilerde ve gazetelerde kalmış eserleri, makaleleri ve tercümeleri de vardır. Adları bilinip kendileri bulunamayan ve bir kısmı tasarı halinde kalan eserlerinin sayısı da yirmiye yaklaşmaktadır. Bunların hepsini birer birer belirtmek, bu küçük kitabın planına girmediğinden, sadece değinmekle yetindik.

Hikmet DİZDAROĞLU

KISA BİBLİYOGRAFYA

I. KİTAPLAR:

- 1 – Ebüzziya Tevfik, **Kemal**, İstanbul, 1303 (1888), 23 sf. 2 – Ebüzziya Tevfik, **Kemal Bey'in Tercüme-i Hâli**, İstanbul, 1326 (1908), 24 sf. 3 – Reşat, **Edib-i Âzam Kemal**, İstanbul 1326 (1908), 4 – Reşat, **Namık Kemal ile Muhabberemiz**, İstanbul 1326 (1908), 48 sf. 5 – Ali Ekrem (Bolayır), **Ruh-i Kemal**, İstanbul 1327 (1909), 108 sf. 6 – Zeynelâbidin Reşit, **Edebiyat Kumkuması**, Halep, 1327 (1909). 7 – Zeynelâbidin Reşit, **Edebiyat Takatukası**, Halep, 1327 (1909). 8 – M. Selâhaddin, **Kemal Bey'in Tarihî Meselesi**, İstanbul, 1327 (1909), 58 sf. 9 – Şahabeddin Süleyman, **Kara Bela Münasebetiyle**, İstanbul, 1328 (1920), 32 sf. 10 – Bereketzade İsmail Yâd-i Mazi, İstanbul, 1332 (1916), 338 sf. 11 – Süleyman Nazif, **Namık Kemal**, İkdâm Matbaası, İstanbul, 1340 (1922), 52 sf. 12 – Süleyman Nazif, **İki Dost**, Kanaat Kütüphanesi, İstanbul, 1343 (1925), 82 sf. 13 – İsmail Hikmet (Ertaylan), **Namık Kemal**, Kanaat Kitabevi, İstanbul, 1931, 160 sf. 14 – Kemâlettin Şükrü, **Namık Kemal - Hayatı ve Eserleri**, Kanaat Kitabevi, İstanbul. 1931, 100 sf. 15 – Ali Ekrem (Bolayır), **Namık Kemal**, Büyük Adamlar serisi, Devlet Matbaası İstanbul, 1932, 48 sf. 16 – İsmail Hikmet (Ertaylan), **Namık Kemal**, Kanaat Kitabevi, İstanbul, 1932, 48 sf. 17 – Kerim Sadi, **Tarihin Materyalist Telâkkisine Göre Namık Kemal**, İstanbul, 1932, 16 sf. 18 – Sadettin Nüzhet (Ergun), **Namık Kemal - Hayatı ve Şiirleri**, Yeni Şark Kitaphanesi, İstanbul, 1933 139+251 sf. 19 – Meliha Ahmet, **Namık Kemal**, İstanbul. 1934,

94 sf. 20 – Nihal Atsız, **Komünist Don Kişot Proleter - Burjuva Nazım Hikmetof Yoldaşa**, Arkadaş Basımevi, İstanbul, 1935. 21 – Zahir Sıtkı (Güvemli), **Namık Kemal**, İstanbul, 1938, 155 sf. 22 – Kemal Tahir, **Namık Kemal İçin Diyorlar ki**, Şirket-i Mürettebiye Basımevi, İstanbul, 1936, 32 sf. 23 – Millî Türk Talebe Birliği, **Namık Kemal**, Tecelli Basımevi, İstanbul, 1936, 54 sf. 24 – Kemal Tahir, Suat Derviş, Ahmet Cevat, **1936 Modeli Gençler ve Zavallı Peyami Safa**, İstanbul, 1936, 31 sf. 25 – Basri Gocul, **Bir Nâra**, İstanbul, 1936. 26 – Dr. Rıza Nur, **Namık Kemal**, Türk Birlik Revüsü, İskenderiye, 1936, 31-703 sf. 27 – Hilmi Yücebaş, **Namık Kemal ve Vatan Sevgisi**, İl Basımevi, Tekirdağ, 1937, 48 sf. 28 – Murat Uraz **Namık Kemal**, Tefeyyüz Kitabevi, İstanbul, 1938, 87 sf. 29 – Mustafa Nihat Özön, **Namık Kemal ve İbret Gazetesi**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1938, 306 sf. 30 – Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu, **Namık Kemal ve İdeolojisi**, Ulus Basımevi, Ankara, 1939, 8 sf. 31 – Baha Dürder **Namık Kemal'in Romanları**, Çağır Kitabevi, İstanbul, 1940, 78 sf. 32 – Necip Fazıl Kısakürek, **Namık Kemal - Şahsiyeti - Eseri - Tesiri**, T.D.K. yayımı, Recep Ulusoglu Basımevi, Ankara, 1940, VI+312+LXXXVIII sf. 33 – Namdar Rahmi Karatay, **Namık Kemal ve İdealizmi**, Bursa Vilâyet Matbaası, 1941, 28 sf. 34 – Sadettin Nüzhet Ergun, **Namık Kemal'in Şiirleri**, İnkılâp Kitabevi, İstanbul, 1941; 308 sf. 35 – İhsan Sungu, **Namık Kemal**, İstanbul, 1941, 29 sf, Ankara Halkevi yayınlarından. 36 – Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu, **Namık Kemal (1840-1940)**, İş dergisi özel sayısı İstanbul, 1941. 67 sf. 37 – Dil ve Tarih - Coğrafya Fakültesi, **Namık Kemal Hakkında**, Vakıf Matbaası, İstanbul, 1942, 421 sf. 38 – Ahmet Hamdi Tanpınar, **Namık Kemal Antolojisi**, Ahmet Halit Kitabevi, İstanbul, 1942, 284 sf. 39 – Cevdet Perin, **Namık Kemal ve Fransız Edebiyatı**, Dil ve Tarih - Coğrafya Fakültesi yayımı, 1942. 40 – Mithat Cemal Kuntay, **Namık Kemal - Devrinin İnsanları ve Olayları Arasında**, I. Maarif Matbaası, İstanbul, 1944, 607 sf. 41 – Murat Uraz, **Namık Kemal**, Tefeyyüz Kitabevi

İstanbul, 1944, 72 sf. 42 – A. Hilmi Yücebaş, **105'inci Yıldönümünde Namık Kemal**, Ak-ün Basımevi, İstanbul, 1946, 42 sf. 43 – Nihat Sami Bânarlı, **Namık Kemal ve Türk - Osmanlı Milliyetçiliği**, Burhanettin Erenler Matbaası, İstanbul, 1947, 18 sf. 44 – Mehmet Kaplan, **Namık Kemal - Hayatı ve Eserleri**, İbrahim Horoz Basımevi İstanbul, 1948, 237 sf. 45 – Edip Âli Baki, **Namık Kemal Afyon'da**, Ulus Basımevi, Ankara, 1949, 45 sf. 46 – Fevziye Abdullah Tansel, **Hususî Mektuplarına Göre Namık Kemal ve Abdülhak Hâmit**, Güneş Matbaası, Ankara, 1949, 172 sf. 47 – Mithat Cemal Kuntay, **Namık Kemal – Devrinin İnsanları ve Olayları Arasında**, II. Millî Eğitim Basımevi İstanbul, 1949, 776 sf. 48 – Necmettin Halil Önan, **Namık Kemal'in Talim-i Edebiyat Üzerine Bir Risalesi**, Millî Eğitim Basımevi, Ankara, 1950, 59 sf. 49 – Hikmet Dizdaroğlu, **Namık Kemal - Hayatı, Sanatı, Eseri**, Varlık Yayınevi, İstanbul, 1952, 126 sf, birinci basım, ikinci basım. 1954, 124 sf. Üçüncü basım, ekim 1957. Dördüncü basım, şubat 1959. Beşinci basım, ocak 1962. Altıncı basım, kasım 1965. 50 – Behçet Kemal Çağlar, **Namık Kemal**, Üstünel Yayınevi İstanbul, 1954, 30 sf. 51 – Vasfi Mahir Kocatürk, **Namık Kemal - Bir Vatan Şairinin Hayatı**, Buluş Kitabevi, Ankara, 1955, 162 sf. 52 – Mithat Cemal Kuntay, **Namık Kemal - Devrinin İnsanları ve Olayları Arasında**, II. c. 2. kısım, Maarif Basımevi, İstanbul 1956, 828 sf. 53 – Besim Akımsar, **Namık Kemal - Hayatı - Kişiliği - Mücadeleleri - Eserleri**, Gutenberg Matbaası, İzmir 1961, 54 sf. 54 – Hikmet Dizdaroğlu, **Namık Kemal**, Güven Matbaası, Ankara, 1964, 32 sf. Öğretmenler Bankası yayımı. 55 – Sabahattin Çankaya, **Namık Kemal**, Doğu Matbaacılık ve Ticaret Limited Şirketi Matbaası, Ankara, 1965, 48 sf. 56 – Necip Fazıl Kısakürek, **Şahsı, Eseri ve Tesiriyle Namık Kemal**, İkinci ve Tashihli baskı, Garanti Matbaası, İstanbul, 1966, 304 sf. 57 – Fevziye Abdullah Tansel, **Namık Kemal'in Hususî Mektupları**, 4 Cilt, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1967. 58 – M. Kaya Bilgegil, **Harabat Karşısında Namık Kemal**, 1977.

59 – Ömer Faruk Akün, **Namık Kemal'in Mektupları**, İstanbul, 1972. 60 – Yusuf Mardin, **Namık Kemal'in Londra'sı**, İstanbul, 1974. 61 – Şükran Kurdakul, **Namık Kemal, Altın Kitaplar**, İstanbul, 1991, 238 sf.

II. DİĞER KAYNAKLARDA NAMIK KEMAL:

1 – Abdülhalim Memduh, **Tarih-i Edebiyat-ı Osmaniye**, Mahmut Bey Matbaası, İstanbul, 1306 (1888). 2 – Recaizade Ekrem, **Talim-i Edebiyat**, Mihran Matbaası, İstanbul, 1299 (1881). 3 – Ebüzziya Tevfik, **Numune-i Edebiyat-ı Osmaniye**, dördüncü basım, Ebüzziya Matbaası, İstanbul, 1308 (1890). 4 – Süleyman Fehmi **Edebiyat**, Hilâl Matbaası, İstanbul, 1325 (1907). 5 – Bulgurluzade Rıza, **Müntahabat-ı Bedayi-i Edebiyye**, mensur kısım, Sancakyan Matbaası, İstanbul, 1326 (1908). 6 – Şahabeddin Süleyman, **Tarih-i Edebiyyat-ı Osmaniye**, Sancakyan Matbaası, İstanbul, 1328 (1910). 7 – Bulgurluzade Rıza, **Müntahabat-ı Bedayi-i Edebiyye**, manzum kısım, Şems Matbaası, İstanbul, 1328 (1911). 8 – Muhiittin, **Yeni Edebiyat**, Kitaphane-i İslam ve Askerî, İstanbul, 1330 (1914). 9 – Refet Avni ve Süleyman Bahri, **Resimli Müntahabat-ı Edebiyye**, Kanaat Kütüphane ve Matbaası, İstanbul, 1330 (1914). 10 – Ruşen Eşref (Ünaydın), **Diyyorlar ki!..**, Kanaat Matbaası, İstanbul, 1334 (1918). 11 – Bursalı Mehmet Tahir, **Osmanlı Müellifleri**, c. II. kısım: 2. İstanbul, 1335 (1919). 12 – İsmail Habip (Sevük), **Türk Teceddüt Edebiyatı Tarihi**, Matbaa-i Âmire İstanbul, 1340 (1924). 13 – Ahmet Rasim, **İlk Büyük Muharrirlerden Şinasi**, Yeni Matbaa, İstanbul, 1927. 14 – Mustafa Nihat (Özön), **Metinlerle Muasır Türk Edebiyatı Tarihi**, Devlet Matbaası, İstanbul, 1934. 15 – Ali Canip (Yöntem), **Türk Edebiyatı Antolojisi**, Devlet Matbaası, İstanbul, 1934. 16 – Ağâh Sırrı (Levend), **Edebiyat Tarihi Dersleri - Tanzimat Edebiyatı**,

Marifet Matbaası, İstanbul 1934. 17 – İsmail Habip Sevük, **Edebî Yeniliğimiz**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1936. 18 – İbnülemin Mahmut Kemal İnal, **Son Asır Türk Şairleri**, cüz: 5, İstanbul, 1940. 20 – İsmail Habip, Sevük, **Avrupa Edebiyatı ve Biz**, II, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1941. 21 – Mustafa Nihat Özön, **Son Asır Türk Edebiyatı Tarihi**, Maarif Matbaası, İstanbul, 1941. 22 – Hıfzı Tevfik Gönensay **Tanzimattan Zamanımıza Kadar Türk Edebiyatı Tarihi**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1944. 23 – Cevdet Perin, **Tanzimat Edebiyatında Fransız Tesiri**, Edebiyat Fakültesi yayımlarından, İstanbul, 1949. 25 – Ağâh Sırrı Levend, **Türk Dilinde Gelişme ve Sadeleşme Safhaları**, T. T. K. Basımevi, Ankara, 1949. 26 – Nihat Sami Banarlı, **Resimli Türk Edebiyatı Tarihi**, İstanbul (tarihsiz). 27 – Kenan Akyüz, **Batı Tesirinde Türk Şiir Antolojisi**, Dil ve Tarih - Coğrafya Fakültesi yayımlarından, Ankara, 1953. 28 – İsmail Habip Sevük, **Yeni Edebî Yeniliğimiz - Tanzimattan Beri Edebiyat Tarihi I**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1944. 30 – H. Fethi Gözler, **Namık Kemal Ruhu**, Işıl Matbaası, İstanbul, 1953. 31 – Kırzioğlu M. Fahrettin, **Kars Tarihi**, I cilt, Işıl Matbaası, İstanbul, 1953. 32 – Kırzioğlu M. Fahrettin, **1855 Kars Zaferi**, Işıl Matbaası, İstanbul, 1955. 33 – Ahmet Hamdi Tanpınar, **XIX. Asır Türk Edebiyatı Tarihi**, (Yeniden ele alınmış ve genişletilmiş ikinci baskı), İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi yayımlarından, İstanbul, 1956. 34 – Kırzioğlu M. Fahrettin, **Edebiyatımızda Kars**, II. Kitap, Işıl Matbaası, İstanbul, 1958. 35 – Seyit Kemal Karaalioğlu, **Türk Edebiyatı Tarihi**, İnkılâp ve Aka Kitabevleri, İstanbul, 1978, sf. 237-310. 36 – Mustafa Kutlu, “Namık Kemal” **Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi**, Dergâh Yayınları, İstanbul, 1986, sf. 510-520. 37 – Ömer Faruk Akün, “Namık Kemal”, **İslam Ansiklopedisi**, İstanbul, 1988, sf. 54-72.

I. ŞİİRLER

- 1 -

VATAN KASİDESİ

(Namık Kemal'in en kuvvetli şiirlerinden biri olan Vatan Kasidesi aslında uzundur. Fakat, Namık Kemal'in şiirlerinden fazla sayıda örnek vermek düşüncesiyle, manzumenin hepsi değil, bazı beyitleri buraya alınmış ve aşağıda serbest bir tercümesi verilmiştir.)

- 1 Görüp hükkâm-ı asrı münharif sıdk u selâmetten
Çekildik izzet ü ikbâl ile bâb-ı hükûmetten
- 2 Usanmaz kendini insan bilenler halka hizmetten
Mürüvvet-mend olan mazlûma el çekmez lânetten
- 3 Hakir olduysa millet şanına noksan gelir sanma
Yerê düşmekle cevher sâkıt olmaz kadr ü kıymetten
- 4 Vücudun kim hamîr-i mâyesi hâk-i vatandandır
Ne gam râh-ı vatanda hâk olursa cevır ü mihnetten
- 5 Muîni zâlimin dünyâda erbâb-ı denâettir
Köpektir zevk alan sayyâd-ı bîinsâfe hizmetten

1 - Çağın yöneticilerini doğruluk ve güvenlikten uzaklaşmış görüp şerefle ve mutlulukla hükûmet kapısından ayrıldık.

2 - Kendini insan bilenler, halka hizmetten usanmaz; mert olanlar, mazlûmlara yardımından el çekmez.

3 - Millet değersiz görülüyorsa şanına noksan gelir sanma. Cevher, yere düşmekle değerinden kaybetmez.

4 - Vücudunun mayasının hamuru ki vatan toprağındandır, vücut vatan yolunda eziyet ve sıkıntılardan toprak olursa (yani, ölürse), ne gam!

5 - Dünyada zalimin yardımcısı alçaklardır insafsız avcıya hizmet etmekten zevk alanlar köpektir!

- 6 Ne mümkün zulm ile bîdâd ile imhâ-yi hürriyet
Çalış idrâki kaldır muktedirsен âdemiyetten
- 7 Gönülde cevher-i elmasa benzer cevher-i gayret
Ezilmiş şiddet-i tazyikten te'sir-i sıkletten
- 8 Ne efsunkâr imişsin âh ey dîdâr-ı hürriyet
Esîr-i aşkın olduk gerçi kurtulduk esâretten
- 9 Senindir şimdi cezb-i kalbe kudret setr-i hüsn etme
Cemâlin tâ ebed dûr olmasın enzâr-ı ümmetten
- 10 Ne yâr-i cân imişsin âh ey ümmîd-i istikbâl
Cihânı sensin âzâd eyliyen bin ye's ü mihnetten
- 11 Senindir devr-i devlet hükmünü dünyaya infâz et
Hudâ ikbâlîni hıfz eylesin her türlü âfetten
- 12 Kilâb-ı zulme kaldı gezdiğin nâzende sahrâlar
Uyan ey yâreli şîr-i Jiyan bu hâb-ı gafletten

- 6 – Zulümle, cefayla hürriyeti yok etmek ne mümkün! Gücün varsa çalış, insanlıktan anlayışı kaldır (yani, insanda anlayış bulundukça hürriyet fikrini kafalarından silmek imkânsızdır).
- 7 – Gayret cevheri, gönülde elmas cevherine benzer: basıncın şiddeti, ağırlığın tesiriyle ezilmez.
- 8 – Ah, ey hürriyetin güzel yüzü, ne gözbağcı imişsin! Gerçi esirlikten kurtulduk, (ancak) aşkının esiri olduk.
- 9 – Gönülleri çekmek kuvveti şimdi senindir (yani, herkesin sevgilisi sensin), güzelliğini gizleme. Güzelliğin, halkın bakışlarından, sonuna kadar, uzak olmasın.
- 10 – Ah, ey geleceğin ümidi ne candan sevgiliymişsin! Dünyayı bin (türlü) keder ve sıkıntıdan kurtaran sensin.
- 11 – Devlet devri senindir (yani, bahtiyarlık çağı gelmiştir); dünyaya sözünü geçir. Tanrı, bahtlılığını her türlü felaketlerden korusun.
- 12 – Ey kükremiş yaralı arslan, bu gaflet uykusundan uyan! Gezdiğin nazlı ovalar zulüm köpeklerine kaldı.

- 2 -

VATAN ŞARKISI

Âmâlimiz efkârımız ikbâl-i vatandır
Serhaddimize kal'a bizim hâk-i bedendir
Osmanlılarımız ziynetimiz kanlı kefendir
Gavgaada şehâdetle bütün kâm alırsız biz
Osmanlılarız can verimiz nâm alırsız biz

Kan ile kılıçtır görünen bayrağımızda
Can korkusu gezmez ovamızda dağımızda
Her gûşede bir şîr yatar toprağımızda
Gavgaada şehâdetle bütün kâm alırsız biz
Osmanlılarız can verimiz nâm alırsız biz

Osmanlı adı her duyana lerze-resândır
Ecdâdımızın heybeti ma'ruf-i cihandır
Fıtrat değişir sanma bu kan yine o kandır
Gavgaada şehâdetle bütün kâm alırsız biz
Osmanlılarız can verimiz nâm alırsız biz

Top patlasın ateşleri etrafa saçılsın
Cennet kapusu can veren ihvâna açılsın
Dünyada ne bulduk ki ölümden de kaçılsın
Gavgaada şehâdetle bütün kâm alırsız biz
Osmanlılarız can verimiz nâm alırsız biz

(Vatan - Yahut - Silistre'den)

Âmâl: emeller. Efkar: fikirler. İkbâl: bahtlılık, mutluluk. Kâm almak: muradına ermek.
Gûşe: köşe. Şîr: arslan. Lerzeresân: korku verici. Fıtrat: yaratılış. İhvân: dostlar, arkadaşlar.

- 3 -

MURABBA

Sıdk ile terkedelim her emeli her hevesi
Kıralım hâil ise azmimize ten kafesi
İnledikçe eleminden vatanın her nefesi
Gelin imdada diyor bak budur Allah sesi

Bize gayret yakışır merhamet Allah'ındır
Hükm-i âti ne fakîrin ne şehinşâhındır
Dinle feryâdını kim terceme-i âhındır
İnledikçe ne diyor bak vatanın her nefesi

Mahv eder kendini bülbül bile hürriyet için
Çekilir mi bu belâ âlem-i pür-mihnet için
Din için devlet için can-çekişen millet için
Azme hâil mi olurmuş bu çürük ten kafesi

Memleket bitti yine bitmedi hâlâ sen ben
Bize bu hâl ile bizden büyük olmaz düşman
Dest-i âdâdayız Allah için ey ehl-i vatan
Yetişir terk edelim gayri hevâ vü hevesi

Sıdk: doğruluk. Hâil: engel. Hükm-i âti: geleceğin hükmü. Şehinşâh: padişahlar padişahı. Âlem-i pür-mihnet: sıkıntılarla dolu dünya. Dest'i a'dâ: düşmanların eli. Hevâ vü heves: gelip geçici istek ve heves.

- 4 -

MURABBA

Değişmez fen mi vardır müstakır eşya mı kalmıştır
Delili sabit olmuş binde bir da'vâ mı kalmıştır
Deme insana ma'lûm olmadık ma'nâ mı kalmıştır
Eğer meçhûl ararsan her işin encâmı kalmıştır

Sipihrin bahtını ikbâlini hep pâ-y-mâl ettim
Hamîyyet meslekinde terk-i evlâd ü iyâl ettim
Hayatımdan muazzezken vatandan infisâl ettim
Sebât ü azme hâil bir denî dünya mı kalmıştır

Memâtı görmedim ömrümde bir inkâr eder mezheb
Fenadır bir fena dünyadayız intâc-ı her matleb
Fırâkı habs ü nefy ü namusumla gördüm heb
Cihânın bir belâsından bana pervâ mı kalmıştır

Musırım sabitim tâ can verince halka hizmette
Fedakârım kalır ezkârı dâim kalb-i millete
Denir bir gün gelir de sâye-i feyz-i hamîyyette
Kemal'in seng-i kabri kalmadıysa nâmı kalmıştır

Müstakır: yerinde duran, değişmeyen. Encâm: son, nihayet, âkıbet. Sipih: gök, felk. Pây-mâl: ayak altında kalmış, çiğnenmiş. Hamîyyet: yurtseverlik, milletseverlik. Terk-i evlâd ü iyâl: çocuğunu bırakmış. Muazzez: değerli. Infisâl: ayrılma. Hâil: engel. Denî: alçak, aşağı. Memât: ölüm. Intâc: sonuç verme, meydana getirme. Matlâb: maksat, istek. Fırâk: ayrılık. Pervâ: çekinme, sakınma. Ezkâr: anmalar. Sâye-i feyz-i hamîyyet: yurtseverliğin verimliliği sayesinde.

- 5 -

VATAN TÜRKÜSÜ

İşte adû karşıda hâzır-silâh
Arş yiğitler-vatan imdâdına
Arş ileri arş bizimdir felâh
Arş yiğitler vatan imdâdına

Cümlemizin vâlidemizdir vatan
Herkesi lûtfuyla odur besleyen
Bastı adû göğsüne biz sağ iken
Ars yiğitler vatan imdâdına

Şân-ı vatan hıfz-ı bilâd u ibâd
Etmededir süngümüze istinâd
Milleti eyler misiniz nâ-murâd
Arş yiğitler vatan imdâdına

Rehberimiz gayret-i merdânedir
Her taşımız bir nice bin cânedir
Câne değil meyli bugün şânedir
Arş yiğitler vatan imdâdına

Yâre nişandır tenine erlerin
Mevt ise son rütbesidir askerin
Altı da bir üstü de birdir yerin
Arş yiğitler vatan imdâdına

(Vatan - Yahut - Silistre'den)

Adû: düşman. Felâh: kurtuluş. Hıfz: sakıma, koruma. Bilâd: şehirler, memleketler. İbâd: kullar, köleler (burada: halk). Nâmurâd: isteğine kavuşmamış, arzusuna erişmemiş. Merdâne: mertçesine. Mevt: ölüm.

- 6 -

VAVEYLÂ

Feminin rengi aksedip tenine
Yeni açmış güle misâl olmuş
İn'itâfile bak ne âl olmuş
Serv-i simin safâlı gerdenine
Bu letâfette ol nihâl-i revân
Giriyor göz yumunca rû'yama
Bu tasavvur dokundu sevdâma
Âh böyle gezer mi hiç cânân
Gül değil arkasında kanlı kefen
Sen misin sen misin ey garîb vatan

Bu güzellikte hiç bu çağında
Yakışır mıydı boynuna o kefen
Cisminin her mesâmı yâre iken
Tuttun evladını kucığında
Sen gidersen bizi kalır sanma
Şühedân oldu mevt ile handân
Sağ kalanlar durur mu hiç giryân
Tende yaştan ziyâdedir al kan
Söyleyen söylesin sen aldanma
Sen gidersen bütün helâk oluruz
Koynuna can atar da hâk oluruz

Vaveylâ: çığlık. Fem: ağız. İn'itâf: yönelme (burada: yansıma). Serv-i simin: gümüşten selvi. Nîâl-i revân: yürüyen fidan. Mesâm: ter delikleri, gözenek. Şühedâ: şehitler. Hâk olmak: toprak olmak, ölmek. Mevt: ölüm. Handân: sevinçli, şen. Giryân: ağlayan.

Git vatan Kâbe'de siyaha bürün
 Bir kolun Ravza-i Nebî'ye uzat
 Birini Kerbelâ'da Meşhed'e at
 Kâinata o hey'etinde görün
 Bu temâşaya Hak da âşık olur
 Göze bir âlem eyliyor izhâr
 Ki cihanda büyük letâfeti var
 O letâfet olunsa ger inkâr
 Mezhebimce demek muvâfık olur
 Aç vatan göğsünü İlâh'ına aç
 Şühedânı çıkar da ortaya saç

De ki Yâ Râb bu Hüseyin'indir
 Su mubârek Habîb-i zî-şânın
 Su kefensiz yatan şehîdânın
 Kimi Bedr-in kimi Hüneyin'indir
 Tâzelensin mi kanlı yâreleri
 Mey dökülsün mü kabr-i eshâba
 Yakışır mı sanem bu mihrâba
 Haç mı konsun bedel şu mizâba
 Dîninin kalmasın mı bir eseri
 Âdem evlâdı bir takım cânî
 Senden alsın mı sâr-ı şeytânî

Ravza-i Nebi: Peygamber'in mezarı. Meşhed: bir şehidin öldüğü yer (burada: Hazret-i Hüseyin'in öldürüldüğü yer). Heyet: olduğu gibi. Ger: eğer. Şühedâ: şehitler. Habîb-i zî-şân: ünlü büyük sevgili, Hazret-i Muhammed. Şehîdân: şehitler. Bedr, Hüneyin: Peygamber'imizin müşriklere karşı iki savaşı. Eshab: Peygamber'imizin müşriklere karşı iki savaşı. Eshab: Peygamberi görenler, O'nun zamanında yaşayanlar. Sanem: put. Mizâb: oluk, su yolu (burada: Kâbe'nin etrafındaki oluk). Sâr-i şeytânî: şeytanın öcü.

II. MAKALELER

- 1 -

VATAN

İnsan vatanını sever çünkü mevahib-i kudretin (kudret vergisinin) en azizi olan hayat hava-yı vatanı teneffüsle başlar.

İnsan vatanını sever, çünkü atâyâ-yı tabiatın (tabiat vergilerinin) en revnaklısı (parlağı) olan nazar lemha-i iftitahından (görmeye başladığı ilk anda) hâk-i vatana (vatan toprağına) taallûk eder.

İnsan vatanını sever, çünkü madde-i vücudu vatanın bir cüz'üdür.

İnsan vatanını sever, çünkü etrafına baktıkça her köşesine ömr-ü güzeştinin (geçen ömrünün) bir yâd-ı hazinini (hazin anısını) tahaccür etmiş (taşlaşmış) gibi görür.

İnsan vatanını sever, çünkü hürriyeti, rahatı, hakkı, menfaati vatan sayesinde kaimdir.

İnsan vatanını sever, çünkü sebep-i vücudu (meydana geliş sebebi) olan ecdadının makbere-i sükûnu (sessiz mezarlığı) ve netice-i hayatı olacak evladının cilvegâh-ı zuhuru (doğuş yeri) vatanıdır.

İnsan vatanını sever, çünkü ebna-yı vatan (vatan çocukları) arasındaki iştirak-i lisan ve menfaat birliği ve kesret-i muvane (fazla alışıklık) cihetiyle bir kabaret-i kalb (kalb yakınlığı) ve uhuvvet-

i efkâr (**fikir kardeşliği**) hasıl olmuştur. O sayede bir adama dünyaya nisbet vatan oturduğu şehre nispet kendi hanesi hükmünde görünür.

İnsan vatanını sever; çünkü vatanından mevcut olan hâkimiyetin bir cüz'üne tasarruf-u hakikî ile mutasarrıftır. (Yani, insan, kendi yurdunda kullanım hakkını gerçek şekilde sahiptir, yurttaşlık haklarını istediği gibi kullanabilir.)

İnsan vatanını sever çünkü, vatan öyle bir galibin şemşiri (kılıcı) veya bir kâtibin kalemiyle çizilen mevhum atlardan ibaret değil, millet, hürriyet, menfaat, uhuvvet (**kardeşlik**), tasarruf, hâkimiyet, ecdada hürmet, aileye muhabbet, yâd-i şebabet (**çocukluk anıları**) gibi birçok hissiyat-ı ulviyenin (**yüksek duyguların**) içtimasından hasıl olmuş bir fikr-i mukaddestir.

Bundan dolayıdır ki tarih-i insanîyetin hangi sahifesine atf-ı nigâh olursa (**göz atılsa**) her zamanda her millet zuhûr eden efkâr-ı âliye (**yüksek fikirler**) ve ahlâk-ı fâzıla (**faziletli ahlâk**) eshabının (**sahiplerinin**) cümlesi vatan muhabbetini umur-u dünyevîyenin (**dünyaya ait işlerin**) kâffesine (**hepsine**) mürecceh (**yeğ tutmuş**) ve pek çoğu vatan yolunda feda-yi can etmiş görülür.

Bundan dolayıdır ki, her dinde, her millette, her terbiyede, her medeniyette hubb-u vatan (**vatan sevgisi**) en büyük faziletlerden, en mukaddes vazifelerdendir.

Ya ne vakte kadar insanların itilâfı (**anlaşması**) böyle vatan namıyla birtakım eczaya (**parçalara**) inkısam edip (**bölünüp**) duracak? Acaba bütün ebna-yı beşer (**insanoğulları**) bir aile ve bütün dünya bir vatan olmak lâzımgelse, insanîyet için şimdiki halde daha faydalı değil midir?

Faydalı mıdır? Değil midir? Orasını kablelvuku (**oluşundan önce**) tâyin etmek keramete muhtaç görünür. Zira öyle bir halin husulü takdirinde muharebe mündefi (**defedilmiş**) olur denilecekse biz şimdi

mevcut olan vatanlar içinde birtakım dahilî ihtilâller görüyoruz ki, mucip olduğu tahribat muharebelere kat kat galebe ediyor.

Hele hudud-u vatan aradan kalkmak ve insanların mecmuu yek-cins (tek cins) ve yek-terbiye (tek terbiye) bulunmak ve dünyada yalnız bir lisan kalmak, hülâsa şairin:

Milletim nev'i beşerdir; vatanım rûy-i zemin

kavli (sözü) herkese şiar ittihaz olmak bu âlemin başka bir âlem olmasına ihtiyaç gösterdiğinden veya hiç olmazsa böyle bir halin zuhurû bu âlemi başka bir âlem hükmüne koyacağından insanîyet için ümid-i saadeti itihad-ı umumî zamanına hasretmekle öteki dünyaya hasretmek beyninde (arasında), pek de fark görülmez. Binaenaleyh, bir millet için o kadar uzak bir istikbale nasb-i ayn ederek (göz dikerek) itihad-ı insanîyet namuna fikre-i vatani ilga etmek ahrette rahat umuduyla kendini öldürmek kabilindendir.

Çünkü zamanımızca hamiyetin (yurtseverliğin) en büyük muharriklerinden (dürtücü kuvvetlerinden) olan vatan fikrini gönüllerden kaldırmak hıfz-ı hukukun (hakları korumanın) en müessir esbabından olan ateşli silahı ellerinden almaya benzer. Bir millet, vatan muhabbetinden tecrid-i nefsederse (nefsini ayırırsa, vatanını sevmeyse) çok zaman geçmez elbette vatanını o muhabbetle me'lûf (alışık) olanların rayet-i istilâsı (istilâ sancağı) altında görür. Nitekim bir kavim ateşli silahtan keff-i yed eyleyse (el çekerse) pek az vakit içinde o silahı düşman eliyle kendi göğsüne çevrilmiş bulur.

Dünyadan vatan fikrini kaldırmak insanîyete bir hizmet ve muktedir olanlara bir büyük meziyet olabilmek zannında olanlar da varmış. Biz öyle garip bir maksadı fiile çıkarmak teşebbüsünde pişuvalığı ihtiyara (ölcülüğü seçmeye) cesaret edenlere tayyip (iyi) hatıralar terkeyleriz. Biz, oturduğumuz yerin her taşı için bir cevher-i can verdik. Her avuç

toprağı nazarında o yola feda olmuş bir kahramanın yadigâr-ı vücududur. Ona binaen, bize göre vatanı Çin ile, Sibiryâ ile hemkıymet (aynı değerde) tutmak ihtimalin haricinde görünür.

Vatan bize kılıcımızın ekmeğidir. Daima kendimize mahsus, kendimize münhasır biliriz. Daima nefsimizden ziyade sever, nefsimizi uğruna feda ederiz.

İşte madem ki hubb-u vatan (vatan sevgisi) bir hisse-i vicdan ve madem ki vicdaniyet bahis ve tariz götürmez, vatan hususunda hikmeden (sebepler göstererek) vuku bulacak muahazatın (azarlamaların) reddi pek güç bir şey değildir. Balâda (yukarda) verdiğimiz tafsîlât da bu müddeayı (iddia olunan şeyi) meydana çıkarabilir. Dâvanın halline daha tecrübî, daha bedihî (açık) deliller istenilirse, kaideten vatan fikrini kabul etmeyenler içinde pek çok adamlar gösterilebilir ki, kendi vatanını muhatraada (tehlikede) görünce rahatını meşguliyetini terkederek silaha sarılmış ve gönüllüler arasında vatan yoluna her türlü eziyet çekmekten ve her türlü fedakârlığı ihtiyar etmekten geri durmamıştır.

- 2 -

GAZETE

Kendimi vatan hizmetkârlığı için doğmuş bilenlerden olduğum gibi bu vazifeyi ifaya yazıdan başka kendimce bir vasıta bulamadığımdan elimde kalem tutmaya kudret hissettiğim günden beri gazeteciliği ihtiyar etmiştim.

Gazeteciliğe başladığım zaman bu meslekte her gûna (çeşit) ketm-i efkâr (fikirleri saklamak) için vicdan ile dövüşmek, veya bir söz için bin türlü muaheze (azarlama) görmekten başka semere yoktu.

Neşriyata başladığım zamanlar devletten maaşı olmayan bir gazetenin masraf defterlerini görenler, basma masrafı vermek için yazı yazmayı merak etmiş adamların vücuduna zâhip olurdu. Memlekette bir gazetenin yevmiye altmış nüsha sattığı görüldü. Gene gazetede yazmak isteyenler gazete başında bulundu.

Garip bir haldir ki, devlet gazetelere nazar-ı ehemmiyetle bakmaya başladıktan sonra halk da gazetelerin ehemmiyetli bir şey olduğunu anladı. Üç yüz nüshayı hadd-i intihâ (son had) addeden eshab-ı kalem (kalem sahipleri, yazarlar) üç bin nüsha ile iktifa etmez oldu. Sonraları şiddet tezayüt ettikçe râğbet de tezayüt eyledi.

Bugünkü günde bir adam âdetâ kalemine dayanarak geçinmeyi göze alabilir.

... Ben de nefsimce gazete ile taayyüş edebilmek (geçinebilmek) arzusunda bulunanlardı. Fakat gazete medar-ı maişet (geçim vasıtası) olmamak değil, mani-i maişet olsa, gene gazetecilikten keff-i yed etmeyi (el çekmeyi) gönlüm istemez.

Gazete, vatanı bir meclis-i ülfet (tanışma meclisi) haline getiriyor. Öyle bir meclis ki içinde herkesin meramını istima (dinleme) müşkül ise, herkese meramını isma (ışittirme) eshel-i umurdur (kolay ıştır). Hal böyle iken, gene biraz zamandan beri neşriyatta namın bulunmadığı için, hakikaten müteessifim. Buna ise birbirini müteakip icbar-i şahsî ve icbar-i mevki ve icbar-i zaman gibi birkaç kuvve-i galibenin (üstün kuvvetin) pençesine düştüğüm sebep olduğundan zannederim ki, halkın nazar-ı insafında özrüm kabul olur.

Hususiyle elimden geldiği kadar kendimi neşriyattan çekmemeye de çalışmış idim...

Şimdi iktidarsızlığımı itiraf ile beraber, gene İbret'in idare-i tahririyesine (yazı işlerini) der'uhte eyledim.

Yalnızlık cihetiyle o kadar büyük bir gazetenin her parçasını gözden geçirmeye belki muktedir olamayacağımdan, görülecek hatayıattan

(yanlışlardan) dolayı şimdiden istifa-yı kusur ederim (kusurlarımın bağışlanmasını dilerim).

İbreti çıkarmaya başladığımız zaman “istikbalimiz emindir” demiş ve buna birkaç delil dahi göstermişim. Zamane o iddianın hakkaniyetine bir bürhan-ı badihî (açık delil) ilâve eyledi. Yani, on bir aylık bir idare geçirdik ki, Devlet-i Aliye’nin (Osmanlı Devleti’nin) Kazak süngüleri Silivri’de, süvari bayrakları Kütahya’da görüldüğü zamanlar bile o kadar şiddetli bir buhran geçirdiği yok idi. Allah devleti o muhataradan (tehlikelerden) da hıfzeyledi (korudu). Bugün, istikbalimiz gibi halimiz de emindir. Tagayyür (değişme) istidadı devlette değil rical-i hükûmette (hükûmet büyüklerinde) bile görülmüyor. Hükûmetin tagayyür-ü halini düşünmek ise, şimal taraflarına inhisar eyledi.

Bununla beraber, gene kimse bulunduğumuz halde kalmak isteriz. Fakat, herkesin arzusu bir devir ve teselsül içinde dönmek değil, ileri gitmektir. İstikbalimizin ilcası (zorlayışı) da onu iktiza eder. Halimizin bekâsı da ona muhtaç görünür. İlerde izah-ı meram ederim.

– 3 –

MEDENİYET

Medeniyet kelimesi Avrupa ile olan ihtilâtımızdan (karışıp görüşmemizden) sonra, lisan-ı avama (halk diline) düşen tâbirattan olarak, vatanımızda pek çok adamlarca makasid-i âliyeden (yüksek maksatlardan) olduğu gibi, birtakım fıkracılar da dahi yeni çıkma fuhşiyatı tâyinde kullanılır tâbirat-ı tehekkümden (eğlendirici tâbirlerden) mâdut olmuştur (sayılmıştır).

Biraz düşünelim: acaba medeniyet sahihan (gerçekten) le-

vazım-i insanîyeden (**insana lüzumlu şeylerden**) mi? Yoksa sû-i ahlâkın (**kötü ahlâkın**) tevellüd ettiği zevaid-i muzırradan (**zararlı fazlalıklardan**) mı mâdut olmak (**sayılmak**) lâzım gelir?

Hiç şüphe yoktur ki, medeniyet bazılarının ve hususiyle bizim eski hükemanın (**bilgelerin**) târifi gibi, insanın içtima üzere (**topluluk halinde**) yaşaması mânasına alınır ise, hayat-ı beşer için levazım-ı tabîiyedendir. Bir çocuk süttan kesilir kesilmez tay veya buzağı gibi başıboş salıverilmiş olsa, uğrayacağı bin türlü muhatardan (**tehlikeden**) kat'ı nazar kendini iâşe edecek rızık tedarikinden âciz kalır, açlığından ölür.

Kudretin tabiat-ı beşere ihsan ettiği istidad-ı terakki dahi infırat üzere (**yalnız olarak**) taayyüş (**yaşama**) halinde meydana çıkmamak zarur olmasına bakılırsa, insanın temeddüne (**medenîleşmeye**) ihtiyacı bir kat daha sabit olur.

Eğer Diyojen infırat üzere (**yalnız olarak**) yaşar bir kavim içinde zuhûr etseydi, elbette içinde yatacak bir küpe malik olduğu için milletin en bahtıyarı addolunmak lâzım gelirdi.

Fenn-i siyaset nazarında ise medeniyet içtima değil, âsaiyşe kemal mânasını ifade ettiği için bu mefhuma göre ebneyi beşere (**insanoğulları**) zarurî lâzım mıdır, değil midir? Oralara tetkik etmek isteriz.

İnsan, kendini âdet ve hayalâtta tecrid eyler de (**sıyrır da**) ahvâl-i âlemi itidal-i dem (**serinkanlılık**) ve huzur-u fikir ile düşünürse âsaiyş lâfzını lâyıkiyle tahdit edecek tarif bulamaz ve bu cihetle bîperva (**çekinmeksizin**) diyebiliriz ki “Çavdar ekmeği yemeye ve toprak üzerinde yatmaya alışmış bir adamın karnını doyurmak ve uykusunu uyumakta gördüğü âsaiyş, nefis taamlar yemek ve yaldızlı karyolada yatmaya melûf (**alışık**) olanların rahatından az mıdır? Ve bu iki türlü maişet (**geçim**) arasında fakirin bir lokma siyah ekmekle birkaç arşın kara toprağı bulabilmekten daima emin olduğundan, ganinin (**zenginin**) ise her dakika elindeki nimetten mahrumiyet muhatarasında (**tehlikesinde**)

bulunduğundan başka bir fark var mıdır? Vücudu ısıtmakta Fransız çuhasının âdi abaya ne rüçhanı (üstünlüğü) olabilir?

... Görüyoruz ki, insan, tevlit (doğurma) kuvvetinde, kâffe-i hayvanatın mâdununda (aşağısında) iken dünyada meşhur ve mâruf olan hayvanatın kâffesinden (hepsinden) kaç bin kat ziyade bulunuyor; ve bu kesret (çokluk) sahra-yi vahşette değil, saadet-saray-ı medeniyette (medeniyetin mesut sarayında) görülüyor. Bundan bilbedaha (apaçık) sabit olur ki, medeniyet, hayat-ı beşerin kâfilidir (kefilidir). Bu sübuttan (gerçekleşmeden) dahi bizzarure anlaşılıyor ki, medeniyet aleyhine kıyam etmek (ayaklanmak) ecel-i kazâya kaatillerden, haydutlardan ziyade muin (yardımcı) olmaktadır.

Bundarı-başka insanın saiy (çalışma) ve fikir ile dünyada izhar ettiği bunca bedayi (güzel şeyler) öyle bir parça ekmek yemek ve topraklarda yuvarlanıp uyumak için yaratılmış bir mahlûk olmadığına bürhan-ı kâfidir (yeter delildir). Binaenaleyh medeniyeti zaid (lüzumsuz) görmek insanın hakkında kudret-i fâtıraya (Tanrının yaratma kudretine) abes (yersiz) gibi bir nakîsa (noksanlık) isnat etmek kabîlinden addolunur.

Evet, vücudu çuha, abadan ziyade ısıtmaz. Fakat tabiat-ı beşer hüsn-ü intizama maildir; çuhanın letafeti giyenlerin o iki meyline tekabül ediyor. Kimseye zararı dokunmayan bir lezzetten müstefid olmak neden şayan-ı tâyip (ayıplamaya lâayık) olabilsin?

Evet, altın hayatı çoğaltmaz. Fakat levazım-ı hayatı ikmal eder. Sıtmaya uğramış bir adam tabibe müracaat etmek, iktiza eden mualecâtı (ilaçları) almak için paraya muhtaç değil midir? İletinin def'i için ne yapsın? Kendini köşe başlarına dükkân açan mağribilere okutarak ve koluna pamuk ipliği bağlayarak mı iade-i sıhhata çalışsın?

Evet, kârgir binalar ecele, hastalığa mukavemet etmez. Fakat yanmaya, yıkılmaya karşı durur; letafet ve mamuriyetle birkaç karın evlada kalır.

Evet, geceleri işsiz bir adam için muttasıl ailesini terkedip de sokaklarda eğlence taharri etmekte bir letafet yoktur. Fakat, gaz olan yerlerde eshanb-ı saiy ve ticaret (iş ve ticaret adamları) geceleri de altı, yedi saat işiyle veya alışverişiyle meşgul olur ve bu suretle ömrü üzerine bir ömür daha katar.

Şimendifer veya vapur ile birkaç yüz saatlik yerlere giden veya birkaç gün deniz üzerinde çalkananlar ise marifetin bir keramet-i garibesiyile tayy-ı mekân etmiş (kıza bir zamanda her yeri dolaşmış) veya postuyla sulardan geçmiş gibi cihanın ta öbür tarafına giderler, havayic-i hayatı (hayat için lüzumlu şeyleri) getirirler, vatandaşlarının ayağına isal ederler (ulaştırırlar).

Telgraf kullanan akvâm (kavimler), eğer eski dünyada ise, yeni dünyada bulunan bir tabibin hazakatinden (ustalığından) veya zuhur eden bir vak'anın tesiratından hayatlarınca, saadetlerince büyük faydalar görürler.

Bir de insanın hak ve maksadı yalnız yaşamak değil, hürriyetle yaşamaktır. Bu kadar millet-i mütemadineye (medenî milletlere) karşı kaabil midir ki akvâm-ı gayr-ı mütemeddine (medenîleşmemiş kavimler) hürriyetini muhafaza edebilsinler?

Hülâsa, medeniyetsiz yaşamak, ecelsiz ölmek kabilindendir.

III. TİYATROLAR

1 – VATAN - YAHUT - SİLİSTRE'DEN

(Konusu: Genç ve kahraman İslâm Bey, Zekiye adında bir kızı sevmektedir. Zekiye'nin yalnız bir sütninesi var. Ruslarla Kırım Savaşı başladı. İslâm Bey, gönüllü olarak bu savaşa katıldı. Giderken, "Beni seven arkamdan gelsin!" demişti. Bunu duyan Zekiye, erkek kıyafetine girdi, Âdem ismini aldı ve sevgilisinin arkasından gitti.

İkisi de Silistre'dedirler. Kale muhasara altına alınmıştır. Şehir sıkıntı içinde. Düşmanla yapılan bir çarpışmada İslâm Bey yaralandı. Tedavisine Zekiye (Âdem) bakmaktadır. Bu sırada kale komutanı şehit olmuş, yerine Miralay (Albay) Sıtkı Bey geçmiştir.

Sıtkı Bey bir mektup alıyor: kızı kaybolmuştur. Zaten, daha önce de başından bir felâket geçmişti: idama mahkûm edilen bir arkadaşını kurşuna dizmediği için, rütbesi geri alınmış ve askerlikten çıkarılmıştı. Üç yaşında bir oğlu, on dört aylık bir kızı vardı. Utancından memleketine gidemedi. Bir müddet sonra, adını değiştirerek ve er olarak, tekrar orduya girdi. Karısının ve oğlunun öldüklerini önceden öğrenmişti. Son gelen mektup gösteriyordu ki, kızı da kaybolmuştur. Ama acısını kimseye belli etmiyor; çünkü, asıl hüviyetinin ortaya çıkmasından endişelidir.

Sıtkı Bey'in mektup aldığı sıralarda, İslâm Bey de yavaş yavaş iyileşmektedir. Kendisine bakanın sevgilisi Zekiye olduğunu öğrenmiştir.

Kalenin tehlikede olduğunu gören Sıtkı Bey, kurtuluş için, düşmanın cephaneliğini ateşlemekten başka çare olmadığını anlar. Bir fedai lâzım. Âdem (Zekiye) ve İslâm Bey ileri atılırlar. Yanlarında, yolları gayet iyi bilen bir Abdullah Çavuş vardır ki, her ne olsa: "Kıyamet mi kopar!" demeyi âdet edinmiştir, saf bir adamdır. Cephanelik havaya uçurulmuş ve düşman geri çekilmek zorunda kalmıştır. Fakat İslâm Bey üç yerinden yaralanmıştır.

İslâm Bey, Âdem'in gerçek hüviyetinin ve asıl adının "Zekiye" olduğunu söyler; mesele derinleştirilince, Zekiye'nin Miralay Sıtkı Bey'in kızı olduğu anlaşılır, orada düğünleri yapılır.)

İKİNCİ FASIL

(Perde açılınca Silistre kalesinin bir tabyasında, ötede beride birtakım gönüllü oturmuş, Zekiye erkek esvabıyla içlerinde görünür.)

BİRİNCİ MECLİS

Gönüllüler – Neferler – Abdullah Çavuş – Zekiye

BİR GÖNÜLLÜ – Ne var?

ÖNCEKİ GÖNÜLLÜ – Mızıkayı iştmiyor musun?

İKİNCİ GÖNÜLLÜ – Ey telaşın ne?

BİRİNCİ GÖNÜLLÜ – Hava kavga havası...

ZEKİYE – Mızıkla kavga havası çalıyorsa biz de kavga türküsü söyleriz.

İKİNCİ GÖNÜLLÜ – Şunun da çocukluğuna bak!

ABDULLAH ÇAVUŞ – Bunun çocukluk neresinde? Kavgada kavga türküsü söylemekle kıyamet mi kopar?

BİRİNCİ GÖNÜLLÜ – Canım susun...

BİRKAÇ KİŞİ BİRDEN – Gelin türküye! Gelin türküye! (Önceden metni verilen “Vatan Şarkısı”nı okurlar.)

İKİNCİ MECLİS

Öncekiler – Asker – Miralay Sıtkı Bey

SITKI BEY – Kalede kalmak isteyenler bir tarafa ayrılın.

BİR GÖNÜLLÜ – Hep burada kalmak istiyoruz ki, buraya geldik. Birbirimizden niçin ayrılacağız?

SITKI BEY (Hiç kimseye iltifat etmeyerek) – Ağalar, düşman suyu geçti. Şehrin öbür tarafında herkes birbirine giriyor. Memleket bir iki güne kadar bütün bütün muhasaraya uğrayacak gibi görünüyor. Allah zeval vermesin, devlet kalesini kendi askeriyle de muhafazaya kaadirdir. İçinizden her kim burada bulunmak istemezse, paşadan izin var, hemen bugün dışarı çıksın.

BİR GÖNÜLLÜ – Düşman çok, asker az, bizi daha azaltmak mı istiyorsunuz?

ABDULLAH ÇAVUŞ – Asker az olmakla kıyamet mi kopar? Azdan az olur, çoktan çok.

SITKI BEY – Kıyamet mi kopar? Sen sus da biraz da şunlar söylesin.

ABDULLAH ÇAVUŞ – Ay ben söyleyince kıyamet mi...

SITKI BEY – (Lâkırdısını keserek) – Süphanallah ağalar... Muhasarada kurşundan güllenden başka; açlık sususluk da var. Kim kendini kurtarmak isterse...

BİR GÖNÜLLÜ (Miralayın karşısına gelerek) – Bey bey. Biz buraya kendi irademizle geldik. Gelişimiz ancak bugün içindi. Siz bir elinizle bize düşmanı gösteriyorsunuz, bir elinizle kaçacak kapıyı. Saçıma sakalıma ak düşmediğine ne bakıyorsun? Ben yaşadığımı kâfi görüyorum. Kefenimi boynuma, şehitliği gözüme aldım. Bağdat'tan buraya kadar o niyetle geldim.

ABDULLAH ÇAVUŞ – İşte hepsi de böyle söyleyecek, hepsi de bu akılda... Ay! Ne darlıyorsun? Bir kere de iş benim dediğim gibi çıkarsa kıyamet mi kopar?

SITKI BEY – Pekâlâ! Siz de bizim gibi vatan yolunda ölmek istiyorsunuz. Sâyiniz Allah indinde (yanında) zâyi olmaz. Hayatınız giderse adınız kalır. İnsan olana öldükten sonra bir güzel nam bırakmak belki hiç ölmekten hayırlıdır. Gönلünüzü kavi [kuvvetli] tutun, ölümden korkmayın ki, korksanız da korkmasanız da elbette bir gün gelir sizi bulur. Kurtulamayacağı şeyden kaçmak insana lâıyk değildir. **(Zekiye'ye hitaben)** Çocuk!

ZEKİYE – Efendim!

SITKI BEY (Bir garip nazarla yüzüne bakarak) – Sen kim-sin?

ZEKİYE (Telaşla) – Âdem.

SITKI BEY – Adın nedir?

ZEKİYE (Kendini toplayarak – Âdem efendim.

SITKI BEY (Kendi kendine) – Ne münasebetsiz hulyalar! **(Zekiye'ye hitaben)** Kaleden çıkmaya mezunsun.

ZEKİYE – Kalede kalmaya izin yok mu?

SITKI BEY – Çocuğum! Ne işe yararsın ki, seni alıkoyalım?

ZEKİYE – Vatan için öleceğim. Başka ne hizmet istersiniz?

SITKI BEY – Sen daha silah kullanamazsın.

ZEKİYE – Ben size canımı arz ediyorum. Siz bana yaşımın küçüklüğünü söylüyorsunuz. Buraya adam öldürmek için mi geldiniz?

Ölmek için mi? Öldürmek içinse beni de öldürün. Ölmek içinse emin olun ki, sizden daha kolay, daha rahat ölürüm.

ABDULLAH (Miralaya yaklaşarak) – İçimizde şu zavallı çocuk kalınca kıyamet mi kopar?

SITKI BEY – Sen galiba, bir vakit olacak ki, kale elden giderse kıyamet mi kopar? diyeceksin.

ABDULLAH – Hayır beyim, ben ölmeden kale elden gitmez. Öldükten sonra da lâkırdı söyleyemem a. Nasıl “kıyamet mi kopar?” derim.

ZEKİYE – Benden ne istersiniz? Vatan bir Allah tekkesi değil midir? Tekkeye gelen kurbanın semizliğine, zayıflığına bakılır mı? Lûtfedin, çocuklarınıza da devlet yolunda ölmeye izin verin. Bu kadar gençler veremden, vebadan ölüyor, bir ikisi de kurşundan, güllenden ölürse ne olur?

ABDULLAH – Şu sanki ne olur? Kıyamet mi kopar?

SITKI BEY (Şefkatle Zekiye’nin yüzüne bakarak) – Çocuk... **(Kendi kendine)** Bıyıklı ölmek ister, ak sakallısı ölmek ister. Ne diyeyim? Allah cümlesini vatana bağışlasın.

2 – GÜLNİHAL’DEN

(Konusu: Kaplan Paşa, Rumeli’de bir sancak beyidir. Çok zalim ve kan dökücüdür. Amcaoğlu Muhtar Bey ise, halk tarafından sevilen, iyi huylu, cesur bir gençtir. Akrabasından İsmet’le sevişiyorlar. Kaplan Paşa da İsmet’i sevmektedir. Muhtar’ın saraya girip İsmet’le görüştüğünü haber alınca, bir baskın yaptırarak, yakalatıyor ve zindana attırıyor.

Kaplan Paşa, İsmet’e evlenme teklifinde bulunursa da, reddedilir. Fakat, araya dadısı Gülnihal girerek, İsmet’i Kaplan

Paşa ile nişanlanmaya razı eder. Asıl maksat, Muhtar'ı zindandan kurtarmaktır.

Gülñihal ise İsmet, bir gece ve gizlice zindana gidip Muhtar'ı kaçırmak isterler. Muhtar, İsmet'in Kaplan Paşa ile gerçekten nişanlandığını sanarak, bu teklifi kabul etmez. Gülñihal tüfekçibaşı Zülfikâr Ağa'ya, Muhtar'ı zindandan kurtardığı takdirde kendisiyle evleneceğini söyler. Zaten o da bunu beklemektedir. Esasen Kaplan Paşa bir kardeşini öldürtmüştü. İşte, bu iki sebeple, Gülñihal'in isteğini yerine getirir ve Muhtar'ı zindandan çıkarır. Muhtar, Sofya'ya gider, valiye durumu anlatır.

Muhtar'ın kaçırılışından haberi olmayan Kaplan Paşa, onu öldürmesi için Zülfikâr'a emir verir. Zülfikâr, onun yerine bir başkasını öldürür. Muhtar Bey, iki hafta sonra gelir ve bir ferman getirir: Kaplan Paşa idam edilecek, yerine kendisi geçecektir.

Muhtar Bey ve taraftarları saraya gelirler. Kaplan Paşa o sırada Gülñihal'i ve İsmet'i sıkıştırarak nikâhın kıyılmasını istemektedir. Her ikisi de buna razı olmazlar. Kaptan Paşa kızarak, Gülñihal'i hançerler. Bu sırada Muhtar Bey, Zülfikâr ve halk içeri girerler. Zülfikâr, Kaplan Paşa'yı öldürür. Muhtar Bey sancak beyi olur. İsmet'in mâsum olduğunu anlar ve evlenirler.)

BİRİNCİ FASIL

BEŞİNCİ MECLİS

GÜLNİHAL (Telaşla odaya girerek) – İşte! İşte! Dediklerim çıktı. İşte Kara Veli konağı bastı geliyor. Yeğenim köpekler lokması olsaydı da düşünmeyeydim. Ölü doğaydım da bu günleri görmeyeydim.

İSMET – Ah! Beyim, senin telefine ben sebep oluyorum.

DIŞARDAN BİR SES – Böyle sellemehüsselâm [gelişigüzel, izin almadan] hareme girilir mi? Her yeti kendi evin mi zannettin?

BİR DİĞER SES – Şu hayvanı söyletmeyin. Atın merdivenden aşağı.

BİRİNCİ SES (Daha bozuk) – Alçaklar! Bir adama otuz silah birden çekiyorlar.

İKİNCİ SES – Söyletmeyin, merdivenden aşağı atın diyorum. (Merdivenden bir adam yuvarlanır. Bu sıralarda Muhtar Bey daima dışarı çıkmak ister; İsmet Hanım sarılır, koyvermez.)

GÜLNİHAL – Veli'nin sesi! O canavar kükrüyor.

ALTINCI MECLİS

Öncekiler – Kara Veli – Birkaç Arnavut

KARA VELİ – Bey davranma! Paşa'nın emri var. Mahpussun, silahları teslim et.

MUHTAR – Kim halt etmiş! Benim hapsimi emretmeye cesaret eden kimdir? Kılıcımı hangi yiğit elimden alacak? Hele şu karşıma gelip de silahlarını teslim et diyen köpeğe bak! Şimdi adama silahı nasıl verirler görürsün. (Kılıcı davranır.)

KARA VELİ (Tabancalarını çekerek) – Bir adım daha atarsan canına kıyarım!

İSMET (Muhtar Bey'in göğsüne yığılarak) – Beyim, Allahaşkına etme. Benim başım için etme. Bu katiller sana kıyacak. (Ellerini bırakır, minderin üzerine düşer bayılır.)

MUHTAR (İsmet hanım'ın yanına koşarak) – İsmet! Beni onlar değil, sen öldüreceksin!

KARA VELİ – Fesat başı olmayı bilirsin. Halkı Paşa'nın üstüne kaldırmayı bilirsin. Bela vakti gelince koşar, bir yetim kızın koynuna saklanırsın. Öyle mi?

MUHTAR – Sus köpek! Ben halkı ayaklandıracak olsam şimdiye kadar hepiniz zebaniler [cehennem bekçileri] elinde bulunurdunuz. Benim işimde kusur bulmak senin haddine mi düşmüş... Hâlâ karşımda duruyor da dizlerinin bağı çözülüyor. Hâlâ yüzüme bakıyor da yüreği yerinden kopmuyor. (**Hücum etmek ister, Gülnihal sarılır.**)

KARA VELİ – İleri gelme! Canına kıyarım diyorum. (**Yanıdaki Arnavut'lara**) Bey ölmeyi kurmuş. Silahlarınızı tetiğe alın.

GÜLNİHAL (Mekânetle) [Metanetle] – Ne yapıyorsun?

MUHTAR – Çekil önümden, şimdi seni de iki parça ederim.

GÜLNİHAL (Hiç tavrını bozmayarak) – Beni iki parça et. Bunu gebert. Ötekileri parala. Konağın içi dışı sekbanla [bir sınıf yeniçeri askeri] dolu. Arslan avına çıkar gibi üzerine beş yüz köpekle gelmişler. O kadar silahtan kendini nasıl kurtaracaksın? Vücudunu bu odanın içinde paralatıp da İsmet'in hem canına... hem namusuna mı kıyacaksın? Sen sevdiğine acımaz mısın? Hiç o senin vücudundan bir damla kan çıktığını görür de bir dakika yaşar mı?

MUHTAR (Bir şiddetli ıstırap ve tereddüitten sonra kılıcını ayağının altında kırar, tabancalarını pencereden fırlatır kapıya doğru yürüyerek) – Gülnihal! İsmet önce Allah sonra sana emanet. Bakalım Cenab-ı Hak bizim için ne murad etmiş (**Kapıya doğru gitmek isteyen bir Arnavut'a**) Arkamdan gel! Edepsiz. (**Herkes birer birer çıkar. Kara Veli en sonraya kalır. Mum iskelesinin üstüne bir mektup bırakıp gider.**)

YEDİNCİ MECLİS

Gülñihal – İsmet

GÜLNİHAL (Mektubu alır. Acı acı gülerek) – “İsmet Hanımefendi hazretlerine! O!.. İtibar büyükmüş. (Mektubu açıp) “Nur-i dîdem [gözümün nuru] ciğer-köşem efendim” Hay gözlerinin nuru damlaya damlaya yere döküleydi. Ciğerin parça parça olaydı da ağzından geleydi. “Ettiğim kabahata yine sebep sizsiniz.” Alçak!”.. “Kim âşık olur da rakibinden kurtulmak istemez.” Hain... “Eğer Muhtar Bey’e acırsanız yarın gelirsiniz. Arzedeceğim şartları kabul edersiniz.” İnşallah yarına kadar yerin dibine geçersin.

İSMET (Korkuyla atılarak) – Nerede bey! Nerede? Öldürdüler mi?

GÜLNİHAL – Kurtarır mıyız? Nereden bilirsin?

GÜLNİHAL (Mektubu eline vererek) – Bak size demedim mi?

İSMET (Mektuba göz gezdirerek) – Allahım! Bu ne kadar hainlik bu ne kadar alçaklık. Dadıcığım! Bey benim yüzümden telef oluyor.

GÜLNİHAL – Hayır, Allah inayet ederse senin yüzünden kurtulacak.

(Perde iner)

3 – ÂKİF BEYDEN

(Konusu: bir deniz subayı olan Âkif Bey, Çürüksu’da, Dîlrüba adında bir kadınla evlenmiştir. Dîlrüba, kötü şöhreti Çürüksu’ya

yayılmış, ahlâksız bir kadındır. Arkadaşları durumu Âkif Bey'e anlatırlarsa da, dinletemezler.

Kırım seferi başlamıştır. Âkif Bey de savaşa katılır. Bir müddet sonra ölüm haberi gelir. Gerçekte böyle bir şey olmamıştır. Fakat, Dîlrüba bunu fırsat bilir. İki yalancı şahit tutarak kocasının öldüğünü ispat eder ve kâtip Esat'la evlenir.

Oğlunun ölümünü duyan Süleyman Kaptan, gelinini İstanbul'a götürmek üzere Çürüksu'ya gelir. Dîlrüba'yı görür, red cevabı alır. Esat, düğün yapmaktadır. Öldüğü sanılan Âkif Bey, düğün gecesi çıkagelir; kendi evindeki bu derneğin mânâsını anlayamaz. Babası, her şeyi kendine anlatır. Âkif Bey, karısını boşar ve meyhanelere devama başlar.

Fakat, Dîlrüba'yı unutamamaktadır. Bu arada, Dîlrüba'nın Esat'la evlenmek üzere olduğunu duyar. Dîlrüba'nın cariyesi Kamere para verip zifaf odasına gizlenir Dîlrüba ile Esat içeri girince, iki erkek, birbirlerini vururlar. İkisi de ölür.

Dîlrüba kaçmak ister; kapının önünde Âkif Bey'in babasıyla karşılaşır. İhtiyar Süleyman Kaptan, oğlunu ölüme sürükleyen bu kötü kadını hançerler.)

ÜÇÜNCÜ FASIL

DÖRDÜNCÜ MECLİS

Öncekiler – Sonra Uşak – Sonra Âkif Bey

ÂKİF (Dışarıda) – Sersem herif! Ziyafet olmakla ne lâzım gelir. İnsan misafir olsa, davete kabul ederler. Sen beni kendi evime girmekten mi menedeceksin?

ŞAHİN (Kendi kendine) – Âkif... geliyor. Hemen Allah muini [yardımcısı] olsun.

BAHTİYAR – O nasıl ses!

SELİM – “Âşıkla doldu hane belalâr mubareği”.

ESAT – O gürültü nedir Salih!

SALİH (İçeri girerek) – Efendim!

ESAT – Dışanda ne oluyor?

SALİH – Bir zabıt! Kaptan mıdır nedir? Zorla içeri girmek istiyor. “Beye sorayım”, dedim. Bir türlü razı olmuyor. Kıyameti kopuyor.

ESAT – Ben sana “Gelen olursa bana sormadan odaya koyverme” demedim mi? Kaç oldu tenbih ediyorum. Bir daha öyle terbiyesizlik edersen ama rızkından olursun. (İçeri giren Âkif Bey’e) Buyrun! Beyefendi! Affedin! Kusura bakmayın! Bu hayvanı bir türlü terbiyeye muvaffak olamadım. İstanbul’a gidersem Ayvansaray’daki ustaların birine vereceğim. Buyurun! Safa geldiniz.

ÂKİF – Safanız dâim olsun.

ŞAHİN – Âkif! Kardeşim... Benim iki gözüm Âkif’im!

ESAT – Âkif mi?

SELİM – Birader! Şükür olsun Cenab-ı Hâkka; kavuşturdu.

ESAT (Telaş ile Halim Efendi’ye) Bu zat kimdir? Bilir misiniz?

HALİM EFENDİ (Şaşkın şaşkın) – Evet... bilirim. Âkif Bey... Bizim öldü zannettiğimiz Âkif Bey...

ESAT – Ya! Bizim öldü zannettiğimiz Akif Bey öyle mi? Bizim öldü zannettiğimiz Âkif... (Kendi kendine) Of! Gönlümden öyle haller geçiyor ki tasavvuruyla beynim eriyiverecek!

ÂKİF (Bir tarafa oturup herkese selam verdikten sonra)

– Ne tuhaf şey! Bendeniz geldim, meclisi bir durgunluk geldi. Bizim eve de bu kadar bigâne miyim? Ben evimde daima böyle eğlenceler olduğunu isterim. Şurada üç dört zat var ki, herbirini kardeş bilirim. Hele Halim Efendi hazretleri pederimdirler, bendenizi ilk görüştüğüm gün, evlatlığa kabul ettiler. (Esat’la Şimdiye kadar yalnız zat-ı âlânızla [yüksek şahsınızla] mülakat nasip olmamıştı. Bir kere görüşüldü ya, inşallah bundan sonra çok muhabbetler, uhuvvetler [kardeşlikler] edeceğiz.

ESAT (Gayet şaşkın ve barid [soğuk] bir tavırla – İnşallah! İnşallah!

ŞAHİN – Kalk: gidelim. Kalk bize gidelim.

ÂKİF – Ne oluyorsun? Çehrene bakan vücudunu gamdan, beladan yapılmış zanneder. Bir kederin varsa bu eğlence meclisinde niçin bulundun? Bey hem safa-şikenlik [neşe kırıcılık] edecek, hem de beni kendine teşrika (ortaklığa) çağırıyor.

ŞAHİN – Yarabbi sen bilirsin! Nasıl meram anlatmalı. Kalk: kalk gidelim diyorum. Sözümü dinlersen beni de, herkesi de memnun edersin.

ÂKİF – Beyin yine tutarak zamanına tesadüf ettik. Otur! Şurada otur da biraz zevkimize bakalım!

ŞAHİN – Zavallı! Dünyadan bîhaber!

ÂKİF (Hiç Şahin Bey’e iltifat etmeyerek Bahtiyar Bey’e) – Bahtiyar! Sen ne oldun? Önce böyle meclislerin ziyneti, şenliği sen idin. Hani o eski kahkahalar? Bir kere gelip de arkadaşına, kardeşine, Âkif’ine bir selam vermek yok mu?

ŞAHİN – Gel! Defolalım, şuradan gidelim.

ÂKİF – Sen insana böyle musallat olmayı yeni mi peyda ettin? Bahtiyar! Gözlerin yaşla dolmuş! Ağlıyorsun. Bu yaştan sonra çocuk mu oldun?

BAHTİYAR – Birader! Sen galiba sevdiğin adamı şehit oldu diye işitip arkasından aylarca matem tuttuktan sonra karşısında görmemişsin.

ÂKİF – Nasıl?

BAHTİYAR – Görmüş olsaydın o kadar anlardın ki ağlamak çocuklara mahsus değilmiş. Bazı kere erkekler de ağlıyor. Beyim: bazı kere erkekler de ağlıyor.

ÂKİF – Anlaşıldı. Biz Sinop'ta düşmana teslim etmeyelim diye gemiyi atmıştık a, herkes bizi şehit oldu zannetmişler. Bunlar da işitmişler. Şimdi yanlarına geldik. Ölü görmüş gibi gönüllerine bir hüzün, bir dehşet çöktü. Gelin! Gelin şuraya duralım da Sinop'ta nasıl kurtuldum, herkesin ölü sandığı Âkif nasıl karşınızda duruyor da hepinizle konuşuyor, size nakledeyim!

ŞAHİN – Daha burada mı kalmaya çalışacaksın! Daha sözümü dinlemeyecek misin? Allah aşkına gel!

ÂKİF – Bırak efendim! Siz beni ölmüş bilmekle ben de kendimi vücudumun bu kadar sıhhatiyle beraber mevta (ölü), bir işret meclisini bu kadar safasıyla beraber mezar kıyas eder de korkarım, öyle mi? Ben saatlerce suyun, ateşin arasında kaldım. Saatlerce ölüm etrafımda dolaştı. Korku bir dakika hatırıma gelmedi. Şimdi öyle hayal ile hikâye ile mi gönlüme havf (korku) düşecek. (Gizlice Şahin'e) Ben ahbap meclisine bozgunluk vermemek istiyorum da bir dakika yanında bulunmayı bir ömr-i tabiiye mürecceh gördüğüm haremimin (karımın) yanına gitmiyorum. Sen hiç düşünmeden beni kendi evine götürmeye çalışıyorsun.

ŞAHİN – Ah!.

ÂKİF – Yüzüme ne kadar hayran bakıyorsun?. Yoksa Dilruba da mı beni ölmüş biliyor? İnsaf edip de havadisi ondan olsun saklamadınız mı?

ŞAHİN – Haydi, bizim eve mi geleceksin? Sinop hikâyesi mi nakledeceksin? Ne yapacaksan yap da yanımdan ayrıl! Şimdi beni çıldırtacaksın.

ÂKİF (Kendi kendine) – Sahihan Bey'in tutarağına tesadüf etmişiz! Dilruba beni ölmüş bilse evde bu şenlik olmaz a.

SELİM (Pencereden bakarak, Şahin'e) – Süleyman Kaptan geliyor. Şimdi hakikat bütün bütün meydana çıkacak. Sana “Şuradan defolalım, gidelim” dedim anlatamadım.

ÂKİF – Allahaşkına size bugün ne oldu? Hepiniz yüzüme acayip mahlûktan bir şey görmüş gibi bakıyorsunuz.

4 – ZAVALLI ÇOCUK'TAN

Konusu: Atâ, on dokuz yaşında ve Tıbbiye'nin son sınıfındadır. Küçük yaşında öksüz kaldığından, akrabalarından Halil Bey yanına alıyor. Halil Bey'in on dört yaşında bir kızı var: Şefika. Küçük yaştan beri aynı evde büyüdükları için, aralarında kaç-göç yok. Birbirlerini severler.

Şefika'yı bir paşa ister. Kız razı değildir. Babası da taraftar olmaz. Yalnız annesi ısrar eder: Halil Bey, borçludur. Eğer Şefika Paşa ile evlenirse, bu yaşlı, fakat zengin adam, Halil Bey'in borcunu ödeyecektir. Aile yuvasını maddî sıkıntıdan kurtarma düşüncesiyle, istemeyerek, Paşa ile nişanlanır. Ama bir şart koşar: bu durum, Atâ'ya haber verilmeyecektir.

İsteksiz yapılan bu nişan, Şefika'yı hasta düşürür: veremdir. Hastalık süratle ilerliyor. Yaşama ümidi kalmamıştır; kendisi de bunu biliyor.

Bir aralık, Atâ, okuldan izin alarak eve geliyor. Tertiplenen plana rağmen Halil Bey, boş bulunarak, Atâ'ya, Şefika'nın hasta

olduğunu haber veriyor. Şefika'yı yatakta ve ölümle başbaşa gören Atâ eczaneden şiddetli bir zehir getirir; odada kimsenin bulunmamasını fırsat bilerek, içer ve ölür. Şefika, bu manzarayı görünce, dayanamaz, orada can verir.)

BİRİNCİ FASIL

ÜÇÜNCÜ MECLİS

Öncekiler – Halil Bey

HALİL BEY – Çocuklar, erkenden kalkmışsınız. Burada ne yapıyorsunuz?

ŞEFİKA – Kitap okuyoruz, beybabacığım.

HALİL BEY – Okuduğunuz ne idi? Bakayım.

ATÂ – Yeni çıkmış bir mecmua efendim.

HALİL BEY – Biliyorum a. Neresini okuyordunuz. Ben de dinleyeyim.

ATÂ (Kitabın bir tarafını açarak) – “Amerika Vahşileri...”

HALİL BEY (Lâkırdısını keserek) – Bırak evlat. Bizim nemize lâzım Amerika'daki vahşiler? Şunun fihristine bak! İçinde bir dinlenecek bulabilirsiniz?

ATÂ – “Yılanların Suret-i Taayyüşü” [yılanların gıdalarını tedarik etme tarzları]...

HALİL BEY – Geç! Zift yesinler.

ATÂ – “Esbab-ı Servet” [servet kazanma yolları]...

HALİL BEY – O bize göre değil, okusak da faydası yok.

ATÂ – "Muhabbet", (**Kendi kendine**) Tuhaf tesadüf!

ŞEFİKA (**Atâ ile beraber kendi kendine**) – Süphanallah!

HALİL BEY – Muhabbet mi? Oku bakalım. Onun için ne demişler.
Çok gevezelik götürür.

ATÂ (**okuyarak**) – "Alemden bin türlü ihtiyaç, bin türlü meşakkat, bin türlü bela, bin türlü acı, bin türlü illet, bin türlü ölüm hep insan içindir."

HALİL BEY – Amma muhabbet tarifi ha!

ATÂ – "Cenabı Hakkın ise kullarına bu kadar iptilâlara karşı dünyada yalnız bir ihsanı görülür, o da muhabbettir."

HALİL BEY – Şimdi bir şeye benzer gibi oldu.

ATÂ (**Okuyarak**) – "Ömrün meşâkı [Meşakkatleri, sıkıntıları] çekilirse, yalnız muhabbet sayesinde çekilir. Hayatın bir lezzeti varsa yalnız muhabbettir. Muhabbet, ne büyük lezzettir ki, insan cefasında da bir başka lezzet bulur. Muhabbetle yaşayanlar nasıl yaşasa memnun yaşıyor; muhabbet için ölenler nasıl ölse memnun ölüyor. Siz şimdi belki muhabbet neden hasıl olur diye düşünürsünüz. Nenize lâzım! Gönlünüzde muhabbet yok mu? Peyda etmeye çalışın. Var mı? Etrafınıza bakın. Yerleri daima bahar, gökleri daima şafak görürsünüz. Her yaprak nazarınızda canlanır; bir tûtî [Dudu kuşu] kesilir, size tatlı tatlı gönlünüzün sırrını, safasını söyler. Her bulut gözünüzün önünde açılır; bir tel gömleğe [altın veya gümüş ile işlenmiş gömlek] döner, size hayal meyal sevdiğinizin sinisini, gerdanını gösterir. – Bir tenhalıkta, bir vahşette [yalnızlıkta] kaldınız mı? Hiç çekinmeyin; hemen uykuya yatın ki, daima sevdiğinizin şekline temessül etmiş [kılığına girmiş] bir cism-i latif kalbinizden ağışına [kucağına] düşmeye hazırdır. Yolumuzda bir muhatara [tehlike] mi gördünüz? Hiç korkmayın! hemen ileri gidin ki, daima sevdiğinizin kalıbına dökülmüş bir melek-i müekkel [korumak üzere gönderilmiş melek] etrafınızda muhafızdır. – Bir âşık için ölürken mezarının üstündeki bir refik-i ruhanî [ruh arkadaşı] mevcut olduğunu

bilmek, dünyadan rahatça gitmek için ne büyük kuvvettir. – Âlemde kim vardır ki, yâriyle bir döşekte bir saatte ölmeye bütün hayatını feda etmesin.”

ŞEFİKA – Of...

HALİL BEY – Ne oldun kızım?

ŞEFİKA – Ne bileyim beybabacığım? Hazin hazin şeyler yüreğime bir çarpıntı getirdi.

HALİL BEY – Ben de ne münasebetsiz adamım. Geldim, çocukların rahatını bozdum. O bir şey değildir hanım kızım, sen merak etme! Ben gideyim, biraz bahçede gezeyim. Şimdi geçer, öyle değil mi Atâ? Yürek çarpıntısı bir hastalık değildir a!

ATÂ – Hayır efendim.

HALİL BEY – Bak! Atâ da benim gibi söylüyor kızım. Merak etme, oturun! Siz oturun da gene Amerika'daki vahşilerinizle eğlenin.

DÖRDÜNCÜ MECLİS

Şefika Hanım – Atâ Bey

ŞEFİKA – Ah! Az kaldı, üstümü başımı parçalayacaktım. İnsafsız, beni babamın yanında ağlaya ağlaya ayaklarına düşürüp de rüsvay mı edecektin?

ATÂ – Ben isteyerek mi okudum?

ŞEFİKA – Ama bilmezsin nasıl okudun? Hele sonraki lâkırdıları... Sanki ağzından çıktıkça her biri bir alev gibi kesildi de geldi ciğerime yapıştı. Allah esirgesin! Sana bir hal olsa da kendimi telef edecek olsam nasıl olur? İşte gözümün önünde hep o türlü belalar geçmeye

başladı. Kalk, kalk, mektebine git beyim! Ben bugün ya çıldıracağım, ya bir münasebetsizlik edeceğim. İkimiz de rezil olacağız

ATÂ (Mahzun mahzun) – Daha birkaç saat vakit var ama, madem ki emrediyorsunuz...

ŞEFİKA – Aman beyim, Allahaşkına olsun, bana merhamet et! Tahammülüm bütün bütün tükeniyor. Sen dersinle de vakit geçirsin, benim hayalinden başka bir eğlencem yok da gene fırkatine [ayrılığına] sabredeceğim. Dur! Hiyanet, bana giderken bir yadigâr olsun bırakmaz mısın?

ATÂ – Ne istersin? Emret, işte canım!

ŞEFİKA – Saçımdan bir parça kessem biçimi bozulur mu?

ATÂ – Bozulursa dünya yıkılır değil mi? (Boynunu uzatır, Şefika saçından keser). Ya ben... Ben bir yadigâr istemez miyim?

ŞEFİKA – Çevremi...

ATÂ (Mahzun mahzun lâkırdısını keserek) – Çevrenizi mi?

ŞEFİKA – Anladım. Mutlaka aynı olmalı, değil mi? Hiç siz adama karşılığını almayınca bir şey verir misiniz? Ah -lâtime ediyorum- al beyim. O saç parçasına ne devlet ki, daima sizinle beraber bulunacak.

(Atâ Bey saçı alır çıkar. Şefika kendi elindeki saçı öpüp, ağlayarak mindere kapanır.)

(Perde iner)

5 – KARA BELA'DAN

(Konusu: Behreven Bânû, Hint şahlarından birinin kızıdır. Çok güzeldir. Vezirin oğlu Mirza Husrev'le sevişmektedir. Fakat, gelenek yüzünden, iki sevgili kolay kolay görüşemiyorlar.

Sarayda Ahşit adlı bir zenci lala vardır ki, Behrever Bânû'nun hizmetine verilmiştir ve kendisini hadım diye tanıtmıştır. O da Behrever'i sevmektedir. Emeline ulaşmak için fırsatlar kollar. Bir gece, Mirza Husrev'i saraya getirir ve Behrever'in odasına bırakır. Biraz sonra bir ayak sesi duyulur. Ahşit, Mirza Husrev'i aşağı kattaki odalardan birinde saklar. Kendisi Behrever'in odasına döner. Teslim olması için tehditlerde bulunur. Behrever korkudan bayılır.

Bunu fırsat bilen Ahşit, kıza tecavüz eder; Behrever, bu utanç verici olaydan sonra yaşayamayacağını anlar. Ölüm döşeginde her şeyi anlatır. Husrev, Ahşit'i öldürür; hançerini dayayarak, kendisini üzerine atar, ölür.)

ÜÇÜNCÜ FASIL

SEKİZİNCİ MECLİS

Husrev – Ahşit – Behrever (Başı örtülü)

AHŞİT – Buyurunuz efendim! Husrev kulunuz burada.

HUSREV (Kendi kendine) – Hayal... Hayal... Bu, kavgada bulunmaya benzemiyor! Şimdiden dizlerim titremeye başladı.

BEHREVER (Bir müddet kendi kendine galebe etmeye çalışarak) – Mirza sizi buraya tebrik etmek için çağırdım, gazânız mübarek olsun. Devletimize büyük şan kazandırmışsınız. Hizmetinizin bir küçük mükâfatı olarak sizi bir hediye göndermiştim. Niçin kabul etmediniz?

HUSREV (Telaşlar içinde kahr) – Estağfurullah efendim! Muharebeleri velinimetimiz padişahımızın askeri kazandı, bendenizin

hizmetim yalnız onlarla beraber bulunmaktan ibaret idi. Mükâfata müstahak olmadığımı bilirim. Lâkin Cenab-ı Hak, ömrünüze bereket versin; bendegânınız [kullarınız] hakkında büyüklüğünüzün şanını göstermek için kulunuza da öyle bir ihsan tensip buyurmuşsunuz, kabul etmemek haddim mi efendim? Kıyamete kadar gerek bendenize, gerek hanedanıma bâis-i iftihar [öğrenme sebebi] olmak için herzi can [canı koruyan tılsım] gibi saklıyorum.

BEHREVER – Bana kabul etmedi diye haber vermişlerdi de...

HUSREV – Estağfurullah!

AHŞİT (Kendi kendine) – Efendimiz yalanı fena söylemiyor!

(Ahşit telaşla çıkar. Husrev ile Bebrever bir dakika kadar muhabbet ve hayretten mürekkep bir nazarla yekdiğerine bakarlar.)

AHŞİT (İçeri girerek Behrever'e) – Galiba Nuricihan efendimiz geliyor, kendinizi toplayınız. (Husrev'e) Buyurunuz Mirza, aşağıda yerimiz emindir.

DOKUZUNCU MECLİS

Behrever – Mihridil

BEHREVER (O sırada kapıdan giren Mihridil'e) – Halam mı geliyor?

MİHRİDİL – Hayır efendim.

BEHREVER – Kim eliyor?

MİHRİDİL – Kimse gelmiyor efendim.

BEHREVER – Sen niçin geldin?

MİHRİDİL – Efendimiz için merak ettim de...

BEHREVER (Pür hiddet [çok kızgın]) – Şu cadıya bak, yine casusluk mu?

MİHRİDİL – Allahaşkına...

BEHREVER (Lâkırdısını keserek) – Çık dışarı... Cehennem ol! Cariyelerin yanına git... Bu gece bir daha seni burada görmeyim!..

(Mihridil havf [korku ve ıstırap] ile çıkar.)

BEHREVER (Telaş ile koşarak Mihridil'in arkasından kapıyı sürmeledikten sonra, Husrev'in gittiği kapıya gelir.) – Lala, lala!..

ONUNCU MECLİS

Behrever – Ahşit

AHŞİT (Bir mekân etle [metanetle] kapıdan girerek) – Buyurun!

BEHREVER – Gel, kimse yok... Halen gelmedi... Meğer işittiğiniz ayak sesi daye [dadi, lala] belasının imiş!

AHŞİT – Acayip!

BEHREVER – Hani Husrev?

AHŞİT – Burada...

BEHREVER – Hani, nerede?

AHŞİT (Eliyle kendini gösterir) – İşte, karşınızda duruyor!

BEHREVER – Arap! Bu nasıl lâkırdı, sen çıldırdın mı?

AHŞİT (Hiç temkini bozmadan) – Hayır! Kendime iyice dikkat ediyorum. Demin belki çıldırmıştım; şimdi ümidimden gönlüm rahat, istediğimden ziyade aklım yerinde...

BEHREVER – Arap, ben sana Husrev nerede diyorum?

AHŞİT – Ben de size Husrev karşınızda diyorum.

BEHREVER – O nasıl lâkurdı fellah! Sen karayı beyaz göstermeye mi kalkışacaksın.

AHŞİT (Bir mekân etle [metanetle] Behrever'e yaklaşarak ve elini tutarak) – Hayır! Karayı beyazdan farkettermeyeceğim, bana, seni de Husrev kadar severim, diyen siz değil miydiniz? Demek ki zaten beyazı, karayı farketmiyorsunuz?

BEHREVER (Elini şiddetle çeker) – Sus, fellah!..

AHŞİT – Lûtf buyurun efendim, şu mazmunları [deyimleri], hayalleri bir tarafa bırakalım da, biraz adam gibi konuşalım: siz gerçekten beni “ne erkek, ne kadın” zannettiniz öyle mi? Bana olan iltifatlarınız da Husrev’le ülfetinize vasıta olmak içindi değil mi? İşte Husrev’i bir kere gördünüz, ben de hakkımı isterim. Ben de seni seviyorum!

.....

6 – CELÂLETTİN HARZEMŞAH'TAN

(Konusu: Harzemşahlardan Sultan Alâettin Tekes’in oğlu Mehmet Alâettin, bir moğol ticaret kervanını yağma ettirince, Cengiz ordularının hücumuna uğradı. Yenildi. Hazar Denizi’ndeki Abisgûn Adası’na sığındı. Ölümü üzerine, yerine büyük oğlu Celâlettin Harzemşah geçti.

Celâlettin Harzemşah, komutanlarının muhalefetine rağmen Moğallarla savaşa girdi ve yenilgiye uğradı. Karısı Neyyiretülikbal ve oğlu Kutbettin yaralandılar. Moğol askerlerinin takibi üzerine

Hindistan'a kaçmak zorunda kaldı. Sint Nehri'ni geçerken, esir düşmemek için, karısını ve oğlunu nehre attı. Ancak on beş kişi ile kendisini kurtarabildi.

Ümidi kırılmamıştı; bir ordu topladı, önüne gelen yerleri zaptederek, Tebriz'e kadar geldi. Kalenin hükümdarı, Mihrülcan adında bir kadındı. Celâl'e âşık oldu; kaleyi teslim etti ve evlendiler. Mihrülcan, şayanı hayret derecede ölen karısı Neyyire'ye benzemektedir. Bu hal, ona üzüntü vermektedir. Bu arada Moğollar yine hücumla geçtiler; Celâlettin Harzemşah, talihini bir daha denedi. Yapılan savaşta Moğollar geri çekildiler. Kardeşinin ve bazı komutanlarının hıyanetleriyle karşılaştı; onları yendi.

Kendisine yardım etmeleri için Abbasi Halifelerine, Şam Atabeyine, Konya Selçuklu Hükümdarı Alâettin Keykubat'a başvurduysa da, istenilen yardım yapılmadığı gibi, tam tersine, Eyyubî ve Selçuklu ordularının ortak taarruzlarına uğradı. Erzincan'da yapılan savaşta kaybetti, Tebriz'e çekildi.

Moğollar peşini bırakmıyorlardı. Karısını, birkaç adamıyla, arkasındaki dağlara gönderdi. Kendisi, sayısı az bir kuvvetle Moğolları karşıladı. Çarpışmada, kuvvetleri bozuldu. Mihrülcan'ı sakladığı dağa kaçtı. Dağda, derviş kıyafetiyle bir taş üzerinde otururken, Moğollar tarafına geçen komutanlarının birinin adamı vasıtasıyla öldürüldü.

Gömleğini kâğıt, karısının parmağını kalem yaparak vasiyetnamesini yazdırır; kocasının öldüğünü gören Mihrülcan da kalbine bir hançer saplayarak orada can verir.)

DÖRDÜNCÜ PERDE

ÜÇÜNCÜ MECLİS

Öncekiler – Orhan – Melik Nusret

ORHAN (Birkaç yerinden mecruh [yaralı] olduğu halde girerek) – Sırası değil paşam! Cengiz binnefs [kendisi] ordusunun imdadına geldi yetişti! Bir hamlede Açaş, Melik Herat, hatta askerin hemen umumu şehit oldular! Meydanda yüz kişi kalmadı! Onların içinde de birkaç yerinden mecruh [yaralı] olmadık adam bulamazsın! Mukabeleye imkân mutasavver [tasarlanmış] değil! Beni İsrail'e deniz içinde yollar küşat eden [açan] Cenab-ı Hak, belki bize de şunların arasından bir tarik-i necat [kurtuluş yolu] ihsan eder!

CELÂL – Ben, bu kadar din kardeşimin, silah arkadaşımın Hak yoluna, vatan uğruna feda olmuş cenazelerini Tatar melularının ayakları altında bırakıp da nereye gideceğim? Şahadet!.. Şahadet!.. Bundan sonra benim için hayat ahrettedir! Allah yolunda, şan meydanında daima beraber bulunduğum bu kadar kahramandan cennetin en âli, en açık kapısı olan şahadet kahristanından mı ayrılacağım? Ben, başka cinsten bir mahlûk değilim a! Vücudum dünyaya direk mi olacak? Şahadet!.. Şahadet!..

MELİK NUSRET – Gazâ [kutsal savaş]!.. Padişahım gazâ!.. Ancak, verdiğimiz şehitler elvermedi mi? Vücud-u hümayyûnunuz [mübarek vücudunuz] dünyaya direk olacak değil ise, İslâmın i'lâ-yi şanına [şanının yükseltilmesine] hizmet edecek! Şimdi muhataradan [tehlikeden] hıfz-ı hayat etmek şahadetten geri kalır mebusattan [iyiliğin mükâfatı] değildir!

CELÂL – Melik: sen de mi bu itikatta bulunuyorsun? Sen de mi firara tergip [teşvik] ediyorsun?

MELİK NUSRET – Bu, firar değil, padişahım! İslâmın haline merhamet buyurmaz mısınız? Mülük [melikler] arasında ibadullahın (tanrının kullarının) sizden başka yardımcısı kalmadı! Şehit olalım da şark ve garbı Tatar'ın yağmasına, tahribine mi bırakalım?

CELÂL – Bana bundan sonra şahadetten başka yapacak bir şey kaldı mı? Hali görmüyor musunuz.

MELİK NUSRET – Hali pekâlâ görüyoruz efendimiz! Bundan sonra bir devlet, birkaç ordu daha tertip etmeye çalışmak kaldı!.. Padişahım!..

CELÂL – Yetmiş kişi ile mi bir ordu, bir devlet teşkil edeceğiz?

NURETTİN – Harzem'de Tatar'ın tasallutundan [saldırmasından] kurtulduğumuz sırada sonraki kazandığımız galebeleri hasıl edeceğimize ümidimiz var mıydı? Gayret, şecaat [yiğitlik] efendimizi düşmana arka göstermemek için mevte [ölüme] sevk ediyor. Fakat, billâhilâzim, bu sohbet şimdiki halde hıfz-ı hayata çalışmaktan hayırlı değildir; bugün vücudunuz İslâmiyete elzem; Tatar'ın önüne himmetiniz durmazsa mel'unlar Ravza-i Mutahhara'ya [Peygamberin mezarına], Kâbe-i Mükerrerme'ye kadar...

CELÂL – Sus!.. Zihnimi o dehşetli hatıralarla doldurma! Masru'lar [sar'aya tutulmuşlar] gibi vahimem [kuruntum] gözümün önünde tecessüm etmeye başladı!.. Bin kere ölüm karşısında bulundum, gönümde zerre kadar bir heyecan hissetmedim. Şimdi hayalimin karşısında sinirlerim çözülüyor. Ravza-i Mutahhara'ya, Kâbe-i Mükerrerme'ye kadar mı? Yarabbi!.. irade-i ilâhiyen âsî kullarına ceza ise cehennemi yeryüzüne çıkar!.. Fakat, izzetin [şeref, kudretin], cemalin hürmetine ümmet-i Muhammed'i öyle bir musibet görmekten hıfz eyle Hakkın var!.. Hakkınız var!.. Allah, milletine, memleketine hizmet etmek isteyen padişahları senin gibi müsteşardan, bunlar gibi muavinlerden mahrum etmesin! Hakkınız var! Murat, şecaat ise Cengiz'i de utandıracak

kadarını gösterdik. Madem, bu kadar kan nehirlerinden, ateş der-yalarından, musibet tufanlarından geçtik. Belki Allah inayet eder de şu birkaç arşın sudan da geçeriz!..

MELİK NUSRET – Padişahım!.. Tatar yaklaştı. Ahretimizin selamını mevtalar [ölüler] arasında değil, diriler içinde arayacak vakitlerdir.

CELÂL – Haydin! Haydin! Şu talihsizliğe bak ki, benim gibi ölümü arar, gezer bir adama düşman önünden kaçmak bile en mukaddes vezâiften [vazifelerden] oldu!..

(Celâlettin, Melik Nusret, Nurettin, Orhan, birkaç asker birbirini müteakip nehre atılır. O sırada nehrin kenarında bir ufacak uçurum arkasından birkaç asker ve müteakiben melike ve Kutbettin görünür.)

DÖRDÜNCÜ MECLİS

Öncekiler – Neyyire – Kutbettin – Birkaç asker

BİR ASKER (Birkaç yerinden yaralı olduğu halde koşarak) – Dâd [imdat] padişahım, imdat! Allahaşkına ırzını Tatar'ın elinde bırakma! Susuzluktan, yaralarımın hararetinden dinime, devletime daha ziyade hizmet etmeye iktidarım kalmadı! (Kendini nehre atar.)

CELÂL (Feryat üzerine hemen sudan çıkarak) – Ah... Ben melikeyi düşünmemiştim. O nerede?

ASKER (Nehirden kendini halâs etmeye çalışarak ve karşıdan mecruh [yaralı] olduğu ve Kutbettin'i kucığında taşıdığı halde gelen melikeyi parmağı ile göstererek) – İşte padişahım!...

(Asker garkolur [boğulur]. Celâl, Neyyire'ye doğru koşarak,

sairleri yüzerek nehrin ötesine kadar vâsıl olurlar; birkaç asker birbirini müteakip nehre atlamaya başlar.)

NEYYİRE – Padişahım!.. Bizi bu halde bırakıp nereye gidiyorsun.

CELÂL – Dinimin, milletimin hizmetkârlığına gidiyorum, sana ne oldu?

NEYYİRE – Celâl'im! Tatarlar, beni esir etmeye çalıştılar. Meğer senden ziyade ırzına düşman imişler. Sayende şimdiye kadar vücuduma bir gül diken dokunmamış iken, üzerimde yirmi kadar ok yarası var. Bu biçare çocuk da ölüm halinde... Allahaşkına bizi bu melûnlar elinde bırakma.

CELÂL – Dinimin, milletimin hizmetkârlığına gidiyorum! Sizi muhafazaya muktedir değilim. Allah muininiz [yardımcınız] olsun.

NEYYİRE – Padişahım! Bize merhametin yoksa İslâm hürmetine, insaniyet gayretine olsun ikimizi de suya at! Tek burada bırakma! Mahmut Yalvaç mel'ununun sesini kulağımla işittim: "Neyyire'yi Cengiz'e odalık, Kutbettin'i kendime sâki" diye kudurmuş domuz gibi bağırıyordu!..

KUTBETTİN – Padişahım! Babacığım! Dört yerimden yaralıyım! Beni elinle öldür! ben, o melunlara hizmetkârlık edemem! Nasıl müşriklere [Tanrı'ya ortak koşanlara] şarap vereyim? Arslan yavrusunun köpek yalağına su götürdüğünü kim görmüş?!.. Acı padişahım! Bize acı!

CELÂL – Yarabbi: ne mücrim kulların imişsiz ki, bugünleri de gördük; bu lâkırdıları da işittik. Geliniz bakayım! Sen Neyyire! Şu tarafıma, iki gözüm! Sen de bu tarafıma, belki bir bela deryasından daha geçeriz.

(Neyyire'yi sağına, Kutbettin'i soluna alarak suya atılır.

O sırada Tatar askeri her taraftan hücum etmeye başlar. Sint Nehri'ne atılan İslâmın birçoğu, karşıya vâsıl olur. Celalettin fevkâlade yorulur. Hemen hemen batmaya yüz tutar...)

NEYYİRE (Hazin bir sada ile) – Dinini seversen beni bırak!

KUTBETTİN – Beni bu yaralar zaten öldürecek padişahım! Babacığım! Allahaşkına bari kendini kurtar!

NUSRET (Karşıdan) – Padişahım! Allahaşkına, din hürmetine kendine gel! Arkandan yüzen hain, seni de, onları da esir edecek!..

CELÂL (Arkasına bakıp da bir Tatar'ın üçünü birden esir edecek surette yaklaştığını görünce, Neyyire ile Kutbettin'i birer kolundan yukarı kaldırarak) – Yarabbi!.. İhsan ettiğin saltanatın her türlü lezaizi [lezzetleri] içinde yalnız sevdiğim şu iki vücut kalmıştı! Onlar da yoluna kurban olsun!

(İkisini birden Sint Nehri'ne bırakır. Kendi sahile çıkar; taş ile, kendini takip eden Tatar'ı öldürür.)

NEYYİRE (Batmak üzere iken) – Padişahım! Celâl'im!.. Neyyire'ni hatırdan çıkarma!..

CELÂL (Kutbettin'in birkaç defa batıp çıktığını görerek) – Çocuk, hâlâ kurtulabilecek!.. (Kutbettin iştiğrak [dalınç] halinde) Çocuk! O huri gibi validesinin koynuna girdi. Arş-ı Âlâ'daki meleklerin yanına gidiyor... (Kendinden geçmiş bir tarz ile) Kutbettin!..

KUTBETTİN (Batarken) – Efendim! Babacığım!..

CELÂL – Büyük pederini görürsen kendisine söyle! Kendine kavuşamadım! Fakat, cenazesinin yanındaki ahdimi yerine getirdim. Seni de valideni de Allah'a kurban ediyorum. Ben yine insanîyet hizmetine gidiyorum.

(Celâl, yanındaki on beş kadar tevabile [maiyetindekilerle] nehrin kenarında durur. Suyu atılan ve nehrin kenarına gelen

Tatarlarla ok muharebesine başlar. Birkaç dakika sonra Neyyire ve Kutbettin'in cenazeleri nehir üzerinde görünür. Celâl'in tevabiinden birkaç kişi nehre atılırlar. Nâaşları sahile çıkarırlar.)

CELÂL (Kendinden geçmiş bir tarz ile) – Arkadaşlar! Bu şehitleri kara toprağa teslim edelim! Tatar'ın şerrinden dünyada başka memn [güvenilir] yer kalmadı.

(Perde iner)

IV. ROMANLAR

1. – İNTİBAH'TAN

(Konusu: Ali Bey; varlıklı bir ailenin tek çocuğudur. Yirmi bir, yirmi iki yaşlarındadır. Oldukça düzgün bir tahsil görmekte beraber, sâftır, tecrübesizdir. Babası ölünce, annesiyle yalnız kalırlar. Sırf boş kalmamak için bir kalemde kâtiplik eder. Annesi Fatma Hanım oğlunu ara sıra Çamlıca'ya götürmektedir. Bu gidiş-gelişler Ali Bey'i oraya alıştıtır ve her cuma Çamlıca'ya devama başlar.

Bir cuma gezintisinde, Mehpeyker adında kötü bir kadınla tanışır, fakat kadının içyüzünü bilmemektedir. Mehpeyker, Ali Bey'i iyice kendine bağlar. Ali Bey, artık vazifesine muntazam devam edemez; gece, gündüz Mehpeyker'in evindedir. Hatta annesine bile pek seyrek uğrar. İşinin çokluğunu söyleyerek annesini aldatmaya çalışır.

Çamlıca'da bulunduğu bir gün Mehpeyker'in ne soylu bir kadın olduğunu öğrenir. Kalem arkadaşlarının da durumu kendisine anlatmaları üzerine, Mehpeyker'den ayrılmaya karar verir. Fakat, kadınla yüz yüze gelince, kararından vazgeçer. Eskisinden daha şiddetli bir sevgi ile Mehpeyker'e bağlanır.

Oğlunun tutkunluğunu haber alan Fatma Hanım, onu gittiği kötü yoldan çevirmek için, Dilâşup adında terbiyeli, kibar, okur-yazar ve piyano çalmasını bilir güzel bir kızı evine alır. Ali

Bey'in, onunla ilgilendiği yoktur. Fakat bir gece, Mehpeyker'i evde bulamayınca kızar, evine döner, Dilâşup'un saf ve temiz yüzünde hayatın tesellisini bulur ve evlenir.

Ali Bey'in uzun müddet yanına uğramadığını gören Mehpeyker onun evlendiğini haber alınca, çok hiddetlenir ve eski âşığını elde etmenin yollarını arar. Dostlarından Suriyeli Abdullah vasıtasıyla bir tertip hazırlar: Mehpeyker, bir hamamda rastladığı Dilâşup'un vücudundaki benleri Abdullah'a söyler. Abdullah da, Pertev adlı arkadaşıyla Çamlıca'da gezerken, Ali Bey'e işittirecek şekilde, bu gizli işaretlerden bahseder. Bunu işiten Ali Bey, hemen eve gelir; hiçbir şeyden haberi olmayan Dilâşup'u götürüp bir esirciye satar. Mehpeyker Dilâşup'u esirciden satın alır ve yapmadık cefa bırakmaz.

Ali Bey, uğradığı bu sarsıntıdan dolayı, kendini içki ve kumara verir. Vazifesini bırakır. Evini satar. Bu felâketlere tahammül edemeyen Fatma Hanım, ölür, Ali Bey, annesinin cenazesinde bulunmaz. Mehpeyker Ali Bey'i tekrar elde etmeye çalışır, arzusuna kavuşamaz. Nihayet, Abdullah'la anlaşarak, Ali Bey'i öldürmeye karar verirler. Adamlarından birini Ali Bey'le ahbap yaparak onu Üsküdar'da bir bağ köşküne götürürler. Mehpeyker, Ali Bey'i öldürecek Hırvatla planın teferruatı üzerinde konuşurken, Dilâşup bunları dinler ve koşarak durumu Ali Bey'e haber verir. Ali Bey, pencereden atlayarak zabıtaya haber vermeye gider.

Dilâşup, Ali Bey'in kaçarken odada bıraktığı paltoya sarılarak bir köşeye büzülür. Hazırlığını tamamlayan Hırvat, odaya girince, köşede paltoya sarılmış olan Dilâşup'u Ali Bey sanarak bıçaklar. Bu sırada Ali Bey, yanında zabıta memurları olduğu halde gelir. Hırvat kaçır zabıta memurları onu aramaya giderler. Mehpeyker, dolapta saklanmıştı.

Ali Bey, Dilâşup'un ölüsüyle karşılaşınca, sadakatını anlar

ve yaptıklarına pişman olur. Bu sırada Mehpeyker saklandığı dolaptan çıkarak Ali Bey'le istihza eder, hakarete bulunur. Buna kızan Ali Bey, Mehpeyker'i öldürür, kendisi de hapse atılır. Bir müddet sonra da ölür.

Ey âlem-i misâlin seyyâh-ı hûşyârı

Hiç kasr suretinde gördün mü nev-bahârı (1)

NEDİM

İstanbul'u görenlere malûmdur ki, Çamlıca köşkü, ruhperverlikte (ruha kuvvet vermede, yani güzellikte ve hoşâ gitmede) nevbahardan aşağı kalır bedayi-i rûzigârdan (zamanın güzelliklerinden) değildir. Binası bir tarafa dursun, yalnız bulunduğu mevki İstanbul'un en müstesna bir noktası olduğu gibi, İstanbul bir malike-i derya-yi letâfettir ki (letâfet denizinin sahibidir ki) yalnız hazin hazin sahillerine yüz sürerek pişgâhından (önünden) akıp giden deryanın safası mevkiin bütün cihan içinde akransızlığını ispata kifayet eder.

İstanbul denilen mecmua-i bedayiin (güzellik yığınının) hâvi olduğu her türlü nevadiri (az bulunur şeyleri) bir bakışta gösterecek bir nokta ise Çamlıca'dır: Boğaziçi'nde bir büyük orman veya bir küçük körfez yoktur ki, Çamlıca'nın pâmâl-i nezareti (bakışının ayağı altında) olmasın. Payitahtımızın Beyoğlu gibi, Galata gibi, Bâb-ı Âli civarları gibi, Sultan Bayezit gibi hangi mamur ciheti görülür ki, Çamlıca'nın nazar-ı temaşasından kendisini saklayabilsin. İstanbul'da tesisat-ı atika (eski tesisler) ve ebniye-i meşhureden (meşhur binalardan) hiçbirisi var mıdır ki Çamlıca tasvirini almak mümkün olsun.

(1) Ey rüya âleminin aklı başına yolcusu, sen ilkbaharı hiç köşk şekline girmiş bir halde gördün mü?

Çamlıca o nazargâh-ı ibrettir (**ibretle bakılan yerdir**) ki bahar içinde insan çeşmesinin yanına çıkar da başını kaldırır etrafına bakınır ise gözünün önünde tabîî, sınaî, fennî nice yüz bin türlü bedayiden (**güzellikten**) mürekkep bir başka âlem görülür. Bayağı hadaka-i basar (**gözbebeği**) o âlem-i bedayîin (**güzellikler âleminin**) bir maharet-i fevkalâde ile (**son derece ustalıklı**) nokta-i vahideye (**bir noktaya**) sığıştırılmış haritasına döner. Bir de gözünü aşağıya meylettirmek isteyince nur-i nazârî –cihanın her türlü ezharını (**çiçeklerini**) câmi (**toplamış**) şükûfe-zâra (**çiçekliğe**) düşmüş zenzur (**balarası**) gibi- dakikada bir çiçeğe işleyerek, saniyede bir meyve ile oyalanarak aheste aheste sahil-i deryaya gidinceye kadar tâb-ü tuvandan (**kuvvet ve kudretten**) kesilir.

Çamlıca'ya Firdevs-i Âlâ'nın (**cennetin**) yere inmiş bir kıtası denilse şayestedir (**lâyıktır**). Feyyaz-ı kudret (**Tanrı**) âlemde âb-ı hayat (**içenlere ölümsüzlük veren hayat suyu**) icadını irade etmiş olsaydı, o haysiyeti (**özellliği**) Çamlıca suyuna verirdi.

Bundan takriben sekiz sene evvel orada bir tulû seyretmiştim. Semadan zemine nur yerine ruh yağıyor kıyas ettim.

Seyir yerleri zevkim değildir. Tatil günleri her türlü beşaretten (**müjdeden**) beri (**arı**) bir kuru ülvan (**övünme**) için –boyanmış cellât kemendi denilmeye lââyık– bir sıkı boyunbağı takarak ve –süslü tomruk vasfına şayan– bir çift dar potin giyerek sabahtan akşama kadar araba arkasında devr ile fisk-u hurmanı (**ahlâksızlık ve talihsizlik**) cemetmek ve akşamdan sabaha kadar hunnak (**boğaz hastalığı**) eziyeti ve nasır cefasıyla yatakta inlemek gibi şeylerde bir safa göremem. Hele cuma ve pazar günleri Unkapanı'ndan bir piyade tutup da yolda seksen kayığa çatarak, doksan girdab-ı mehalikten (**tehlikeler girdabından**) geçerek o nazenin Kâğıthane deresine duhul ile tozdan dumandan yapma bir insan resmi veya teşbihin daha doğrusu istenilirse “Hazer hazer ki, ecel nâresit medfunem” mısrasına mâsadak (**uygun**) olmayı

iltizam etmişçesine mezarını omuzuna almış bir cadı şekline girmek, sonra da bu halin adını eğlence koymak hiç aklımın erdiği şeylerden değildir. Ancak ne yalan söyleyeyim? Cumanın, pazarın gayrî bir açık veya sümbüli havahı günde Boğaziçi seyirlerinin hemen kâffesini ve hususiyle baharda Çamlıca'yı severim.

İnsan cihan-ı medeniyetin lezaiziyle (lezzetiyle) ne kadar ülfet etse gene arada sırada hal-i evveli olan sahranişinlik (**kurda oturmaklık**) meylini bütün bütün hatırdan çıkaramıyor. Şimdi bir grup zamanı bir su başında, bir çemenzar içinde (**çemenlikte**), bir ağaç altında oturup da, tabiatın o ulvî mahzunluğunu temaşa etmek şehirlerin, hanelerin hangi eğlencesinde tercih olunmaz? Arasıra beldelerin o ufunetli (**pis kokulu**) havasından, uygunsuz manzarasından kaçarak nesîmin (**rüzgârın**) mesâmet-ı ezhardan (**çiçeklerin gözeneklerinden**) henüz kurtulmuş parçalarıyla teneffüs etmeyi nasıl gönül olur da istemez? Sahra'nın birbirine benzemez nice yüz bin elvan (**renkler**) ve eşkâline dalmayı hangi nazar vardır ki, arzu etmez?

İşte insanın umumuna şâmil olan seyir meyli bittabi -zirde (**aşağıda**) halinden bahsedeceğimiz- Ali Bey'de dahi mevcuttu.

- 1 -

Ali Bey ağniya (**zenginler**) evlâdından yirmi bir, yirmi iki yaşında bir delikanlı idi. Anasının, babasının bir tanesi olduğundan ve hususiyle pederi evlat kadrini gerçekten bilenlerden bulunduğundan, -İstanbul'da bulunduğu halde- tahsiline, maarifçe terakkinin aksa-yi meratibine (**son mertebelerine**) varmış olan reyler zâdegânı kadar, itina olundu. Çocuk o yaşında iken birkaç lisan bilir; üdeba (**edipler**) arasında, nevrestegân-ı maarifin (**kültür alanında yeni yetişenlerin**) en müstaitlerinden (**yeteneklilerinden**) addolunurdu. Hele pederinin -bizim taraflarda emsali az görülen- nfk (**merhamet**) ve şefkati fitratında

(yaradılışında) olan saffet (temizlik) ve nezakete o kadar kuvvet vermiş idi ki, terbiyesine, muamelesine bakanlar kendini âdeta bir melek zannederlerdi. Ancak, biçare pederi sağ oldukça ciğerpâresi (çok sevgili çocuğu) için daima bir büyük endişe içindeydi. Çünkü çocuk sarı benizli, ziyade asabî, bununla beraber kanı da oynak bir şey olarak gördüğü hakîmane (bilgece) terbiyelerin, müsfikâne muamelelerin tesiriyle tabiatın netayicinden (sonuçlarından) olan hiddete galebe eder gibi görünürse de, o mizacın bir diğer neticesi olan inhimak (düşkünlük) ve iptilâya esir olduğu hemen her halinden anlaşılırdı: her neye merak ederse, bütün dünyayı unutturcasına ona hasr-i eşgal ederdi (onunla meşgul olurdu). Her şey arzu eder de husulünde bir mânaya tesadüf eyleyse maksadı ne kadar cüzi olursa olsun ele geçirmek için yolunda en büyük fedakârlıktan çekinmezdi: hatta ufak bir emelinden meyus olunca günlerce hastalanır, gecelerce gizli gizli ağlardı.

Pederi ise, dünyada hem en büyük kemâlât (olgunluklar) hem de en büyük nekayisin (eksikliklerin) saiki olan bir meşreb-i musırraneyi (inatçı huyu) çocuğun tabiatından çıkarmaya imkân göremediği için o meyelânı (eğilimi) daima tahsil ve terbiye cihetlerine sevk ederek oğluna bir silah-ı istifade etmek isterdi.

Vâkıa Ali Bey pederinin hayatında ve hele on dört, on beş yaşına girdikten sonra âlemde maariften başka sevillecek, arzu olunacak bir şey bulamaz olmuş idi. Dünyayı unutturcasına meşgul olduğu şey var ise dersleri idi. Bir küçük maksat için büyük fedakârlık ihtiyar ederse nüshası nâdir bazı kitapları behasının (değerinin) kırk, elli misline almakta istical ederdi; hastalanırsa bir bahiste ağılup olduğu için hastalanırdı; ağlarsa okuduğu şeylerde bir müşkül meseleye tesadüf edip de halledemediğinden dolayı ağlardı.

Fakat bu âlem-i inkılâb kendi gibi sebatı sevenlerden olmadığından çocuk yirmi yaşına girer girmez—sebeb-i vücudu, mürebbi-i efkârı

(fikirlerinin eğitici) olan- pederi ahirete intikal etmekle Ali Bey'in halinde birbirini müteakip enva-ı tagayyürat (çeşitli değişiklikler), enva-ı belâya (türlü belâlar) zuhûr etmeye başladı.

- 2 -

Fatma Hanım -ki Ali Bey'in validesidir- oğlundan gördüğü hakaret üzerine yukarıdan aşağı bir hüzn-i mücessem kesilmişti. Çünkü dünyada oğlundan başka bir alâkası, ondan başka bir zevki olmadığından ve halbuki vukubulan macera üzerine beyin bir daha yanına uğramasına ihtimal tasavvur edemediği gibi velev gelse dahi lezzet ve saffette imrar-i ömre (ömür geçirmeye) kendinden asla kabiliyet göremediğinden Ali Bey nazarında irtihal (ölüm) değil, fakat kendi için mecal-i dühul (girme yolu) olmayan bir başka âleme intikal etmiş ve gönlünde ne kadar hissiyat-ı rakîka (ince duygular) ve kabiliyet-i muhabbet var ise cümlesini de beraber götürmüştü...

Dünyada bir valide için hem ciğerküşesini (ciğerküşesini) diri diri kaybetmekten ve hem de zıyâ için teessüfe bile muktedir olmamaktan büyük bir azab-ı ruhanî mi olur?..

Hanımın bu taab-ı vicdanî (vicdanî yorgunluk) ile vücuduna ârız olan humma nöbeti o gece bir dakika ârâm edebilmesine (dinlenmesine) meydan vermedi. Gönlü o kadar münkesir (kırılmış) idi ki evlada beddua gibi bir terbiyeli valide için eşna-i ahval (pek çirkin haller) olan bir belayı ihtiyardan kendini alamamak muhataralarında (korkulu durumlarında) bulunur ve o halde dahi zevci merhumu tahattur ederek ve saatlerce ağlayarak gönlünün ıstırabını oldukça teskin ile Cenab-ı Hak'tan çocuğunun ıslahını tazarrua (yalvarmaya) başlardı.

Dilâşup'a gelince, Ali Bey için alındığını ilk günden bilir ve kendisini evlât makamında büyütmüş olan eski hanımının ağzından:

“Beyefendinin ne kadar güzel, ne kadar terbiyeli, ne kadar insaniyetli olduğunu bilmemiş olsaydım, Dilâşup’u vermeye kıyamazdım” sözlerini işittiği için âtisine oldukça emniyet ederdi. Al Bey’in ise hanesine geldiği zaman işrethuman (**sersemliği**), eğlence yorgunluğu, uykusuzluk ve zaafiyle çehresine ârız olan hafif solukluk, gözlerini istilâ eden az mahmurluk hal-i tabîisinde bile Mehpeyker gibi bir delle-i rûzgâri (**zamane nazlısını**) mahrum-i ârâm eden (**dinlemekten mahrum eden**) hüsnüne o kadar hazin, o kadar sevdavî bir hal vermişti ki biçare kız bir iki kere ancak yüzüne bakabildiği halde birkaç saat cevazib-i cemalinin (**güzelliğinin çekiciliği**) her birini ayrı ayrı hayalinden geçirmekle dünyada saadet var ise Bey’in hande-i iltifatında (**iltifatlı gülüşünde**) bulunabileceğine kalben cezm eyledi (**karar verdi**). Bey tarafından birkaç kere nail olduğu nigâh-ı dikkatler (**dikkatli bakışlar**) ise kalbince birer mübeşşir-i teveccüh (**teveccüh müjdesi**) görüldüğü cihetle o gece uğradığı bârit (**soğuk**) muameleyi gâh Bey’in hicabına, gâh validesinin maksadından henüz haberdar olmamış olabilmesine hamlederek (**yorarak**) gönlünde henüz zuhûr etmeye başlamış olan ümid-i felâh (**kurtuluş ümidi**) zerre kadar noksan bulmamış ve bilâkis sabr-ü intizarı kendine zevk edinmiş idi.

Hayfâ ki (**yazık ki**) ertesi gün Bey’in validesiyle şiddetli bir niza (**kavga**) üzerine haneden çekildiğini ve bu faciaya kendinin vücudu sebep olduğunu haber alıpta tâ hanımefendinin bulunduğu ıstırab-ı takatgüdarı (**takat getirilemeyen ıstırabı**) da görünce öyle şahane bir ömre faik olan bir devletten, uzak temasına bile iki üç saatten ziyade fırsat bulamaksızın ilelebed mahrum olmak ve saadet-i itilâf ve refah ile gıptadan salim bir hanedan-ı nâz ü naîmin (**nazlı ve refahlı hanedanın**) hemen kapısından ayak atar atmaz perişanlığını davet etmek gibi bir renc-i elîmin (**elemli rahmetin**) tesirat-ı cangüdaziyle (**gönlü bıktıran tesiriyle**) lâhzada bir kere sekerat-ı mevte (**komaya**) yakın bir azab-ı ruhanî geçirmeye başladı. Bir gün bir gece içinde birkaç aydır bir ağır hastalıkla uğraşmış kadar eridi, süzüldü, gon-

ce-i ruhsarı (yanağının goncası) bir gül-i zibaya (süslü güle) ben-zedi.

Sabah olup da hanımefendinin oğluy-la zaman-ı münazaaları (kavga zamanı) olan namübarek (mübarek olmayan, uğursuz) saat gelince o belayı nagehzuhurun (ansızın meydana gelen belânın) yâd-ı hazini (acıklı hatırlanışı) biçare kadının gönlünde –hemen vek’a tekerrür etmişçesine– tesiratını tecdid ve tezyid etmeye (yenilemeye ve çoğaltmaya) başladı.

İnfîlât-ı kalbiyesinin (kalb gücencikliğinin) en küçürek (küçücük) bir cüzünü olsun izale için zihninde daima sevecen, meşgul olacak bir şey taharri eder (arar) dururdu. O acı teselli-i se duhter-hırman (talihsizliğin kızı) ve refika-i felâket (felâket arkadaşı) olan Dilâşup ile hasbihalden münasib bir şey olmadığından kızı yanına celbeydi. Evvel-i kelâm ile sözü: “Kızım! Felek beni bir hakikatsiz çocuktan ayırdı. Onun yerine dünyada bana yâr olacak bir sen kaldın. Sağ oldukça benimle beraber bulunmak ister misin?” deyince Dilâşup kemal-i telâş ile: “Allah canımı alaydı da ayağımı bu konaktan içeri atmayaydım. Beyefendiye güvenmenize ben sebep oldum da yine hakkımda bu kadar iltifat ediyorsunuz. Talihsizliğim, meymenetsizliğim efendilerime dokundu. Aradan ben kalkarsam yine eski imtizaç elbette tazeleşir. Bunun için ölmekliğim iktiza ederse ona da razıyım. Tek cariyenizi gözünüzün önünden defediniz.” yollu mukabele eyledi. Hanımefendi gayet müşfikâne (şefkatlice), gayet nazikâne bir tavır ile Dilâşup’a Bey’in vefasızlığında kendisinin aslı dahli (tesiri) olmadığını ve iki gün önce evladını ikileştirmek için yanına aldığı bir vücuttan bir evladını kaybettikten sonra hiç geçemeyeceğini anlamakta iken kapıdan içeri süratle bir cariye koşarak Alî Bey’in merdivenden yukarı çıkmakta olduğunu haber verdi. Bey de hanımefendiye suret-i kabulünü düşünmeye bile vakit vermeksizin oda kapısında göründü.

Çehresi rahat dōşeğinin üzerine doğrultulmuş meyyit (ölü) gibi soluk evzai (tavırları) Hakkın âsâr-ı gazabını (gazabının eserlerini)

görmüş fâsık (ahlâksız) gibi mahuftu (korku verici). Birkaç saniye kadar mebhut mebhut (hayrah hayran) etrafa bakındıktan sonra dudakları bembeyaz kesilerek titremeye, gözleri bir bayılmak istidadı göstermeye başladı. Hemen niyazmendane (yalvarırcasına) ve fakat mütereddidane bir tarz ile validesinin dizlerine kapanarak bir lâkırdı söylemeye muktedir olamamaksızın o kadar ağladı ki, biçare kadın gönlündeki inkısar (kırgınlığı) bütün bütün unuttu. Ciğerpâresini kucaklayarak ve yüzünü başını muttasıl öpererek, koklayarak:

“Ali’ciğim! Allahaşkına sus. Hem kendini hasta edeceksin, hem ben helâk olacağım. Hiç validen bir lâkırdı için sana kırılır mı? Sus... benim başım için sus... Vallahi dayanamayacağım, şimdi bayılacağım.” diyerek ve gözlerinin yaşını Ali Bey’in girye-i haziniyle (hazin gözyaşıyla) meczederek yalvarmaya başladı.

Valide infiali (dargınlığı) ne kadar sürecek! Yarım saat önce gönlünde itilâfa (anlaşmaya) asla kabiliyet hissedemeyen biçare evlad muhabbetine bir evlad muhabbeti daha ilâve etmiş gibi çocuğu susturmayı kendine yâr etmekten ziyade arzu eder oldu.

Zavallı Dilâşup kalbin hiss-i rikkatini tehyiçte (he-yecanlandırmada) en büyük musibetlerden müessir olan girye-i nedamet (nedamet gözyaşı) ve iade-i imtizaç temaşa-yi hazinin tesirâtına bir türlü mukavemet edemeyerek ve hatta odadan çıkmaya bile muktedir olamayarak bir şiddetli baygınlıkla bulunduğu yere yıkılakaldı.

Ali Bey validesinin telâkki-i müşfikane (şefkatlice anlayışı) ve teselli-i ruhperveranesiyle (ruh okşayan tesellisiyle) biraz kendine gelerek hanımefendi dahi oğlunun lisan-ı hal-i nedamet olan (pişman olduğunu anlatan) girye-i hazinini (acıkl gözyaşını) müteakip gördüğü iltifat üzerine şimasında belli belirsiz görünmeye başlamış olan âsâr-ı sürur (sevinç eserleri) ile teskin-i halecan edince ikisinin birden nazar-ı dikkati defaten (birden) Dilâşup’a taallûk eyledi (çevrildi).

Hanım kızı o halde gördüğü gibi hemen yerinden fırlayarak ve beye: "Bak biçare senin için neler çekiyor." yollu bir tatlı sitem ederek bayılan Bey olmuş olsa yine daha ziyade telaş edebilmesi muhal addolunacak bir ıstırab ile ruhlar koklatmaya, yüzüne sular serpmeye başladı.

Bir on dakika uğraştıktan sonra Dilâşup gözünü açıp da kendi halini ve hanımın cariyeye gibi etrafında dolaştığını görünce bir taraftan hafaya-yi muhabbetini (sevgisinin gizli sırlarını) böyle bir tahammülsüzlükle meydana attığını, bir taraftan da efendisinin kendisini bayağı hizmetinde bulunacak derecede sevdiğini düşünerek gülcemaline mahcubiyet pembeliği ile meserret parlaklığından mürekkeb bir letafet geldi ki temaşası elmas üzerinde rengineşan (renk saçan) olmaya başlamış pertev (ışık) gibi nigâh-ı im'ana (dikkatli bakışa) hıyrebahş oldu (donukluk verdi).

Kız telaş ile doğruldu. Birkaç saniye zarfında merdane bir himmetli infîâlâtına (darılmalarına) galebe eylediğinden, çevresindeki hal de zail olarak bir gün evvel kazandığı âsâr-ı mahzuniyet avdet eyledi.

O halde ise Ali Bey'in bir muhabbet-i menhusadan (uğursuz sevgiden) yeni kurtulmuş olan ve hemen en önce tesadüf edebileceği hüsne incizab (gönül akması) istidad-ı tamında bulunan gönlü şiddetli çarpmaya başladı.

Dilâşup'ta gördüğü haller Mehpeyker'in nazları niyazları, vaidleri hayırhahlıkları (iyilikçiliği), nûmayişleri, muameleleri gibi sahteliği de sıhhati (doğruluğu) kadar karîb-ül-ihhtimal (yakın ihtimal) olan ümûr-u meşkûkeden (şüpheli işlerden) değil zayıflamak gibi, bayılmak gibi muhal ve vücudu hakikatine burhan (delil) olan hâlât-ı bedihedendi (gerçek hallerden).

2. - CEZMİ'DEN

(Konusu: romana adını veren Cezmi, bir sipahinin oğludur. İyi binici, cesur ve şair tabiatlıdır. İran'a savaş ilan edilince; Kınık Savaşlarında bulundu. Kendisini beğenen Özdemiroğlu Osman Paşa, onu yanına aldı ve Şirvan'a götürdü.

İranlılar, anı bir baskın yaparak Osmanlıların müttefiki olan Kırım Kalgayı Âdil Giray'ı esir ederler. İran şahının karısı Şehriyar, Âdil Giray'a âşık olur. Âdil Giray, kendisinden yaşça büyük, hasetçi, riyakâr bir kadın olan Şehriyar'la ilgilenmez. Şahın kızkardeşi Perihan'la sevişirler. Şehriyar ve Perihan, her ikisi de, İran'da taht değişikliği yapmak, başardıkları takdirde Âdil Giray'ı tahta geçirmek teklifinde bulundular. Âdil Giray Perihan'la anlaştı. Şehriyar'ı kuşkulandırmamak için de onu oyalama yolunu tuttu.

Âdil Giray, Özdemiroğlu Osman Paşa'ya, Perihan da dayısı Şahmal'a gizli birer mektup gönderdiler. İran'da isyan çıkarmak ve Âdil Giray'ı kaçırmak için Cezmi İran'a gönderildi. Gizlice Âdil Giray'la görüştü. Yapılacak işleri konuştular ve bir plan hazırladılar. Ancak bu konuşmayı, Vezir Mirza Süleyman'ın adamlarından biri dinledi ve efendisine haber verdi: o da Şehriyar'a duyurdu. Şehriyar, Âdil Giray'la Perihan'ın münasabetlerini de öğrendi. Ümitlerinin boşa çıktığını ve aldatıldığını anlayınca, aleyhlerine döndü.

İki taraf da gizli tertipler hazırlamışlardı. Bir gece, Şehriyar taraftarı askerler, saraya baskın yaparlar, bunları Perihan'ı tutan askerler karşılar. İki taraf çarpışırlar. Perihan ve Âdil Giray kendilerini savuna savuna ölürlər; Şehriyar da kocasının yanından alınarak parçalanır. Cezmi yaralanmıştır. Perihan'la Âdil Giray'ı defnettikten sonra, vatana dönmek üzere, derviş kıyafetine girer ve ortadan kaybolur.)

Cezmi, gerek fitratı (**yaradılışı**) ve gerek terbiyesi cihetiyle bir asker olduğu gibi, nefisine de itimadı bulunduğundan, liyakatı sayesinde arzu ettiği terakkinin husulünü pek ziyade ümid eder, hele genç olduğundan, terakkiden birkaç kat ziyade iştihar (**şöhret kazanma**) sevdalarında bulunurdu. Vâkıa devletinin yolunda feda-yi can etmeyi vezaifi (**vazifeleri**) iktizasından bilirdi, fakat fedakârlığının bilinmesine de kendince o vazifeye mukabil bir hak addederdi. Nazarında ikbalin en ziyade arzuya lâayık olan ciheti şöhretti.

Heyhat, o yaşta, o meziyette bir genç bir zaman gelip de şöhreti ölümünden şenî (**kötü**) göreceğini ve harbe, sırf terk-i hayat (**ölmek**) arzusuyla giderek taharri ettiği (**aradığı**) eceline bile vüsulden (**ulaşmadan**) mahrum olacağını nereden keşfedebilsin.

İşte Cezmi o hissiyat-ı kalbiye netayicinden (**neticelerinden**) olarak İstanbul'dan bir türlü hayal-i zafer ve itmi'nan-ı ikbal ile (**ikbal inanışıyla**) bir ümid-i mücessem kesilmiş olduğu halde çıkmıştı; rüyalarında en büyük galibiyetlere kendi sebep olduğunu görür, hulyalarında meydan-ı harbe en önce at sürmek imtiyazını kendine şayeste (**lâyık**) bulurdu.

Erzurum'a vâsıl olup da doğrudan doğruya devlet askerliğinde bulunmayan bir aşiret müfrezesinin hem harbi küşad etmek (**açmak**) ve hem de birbirini müteakib iki fevkalâde galibiyet kazanmak şerefine nail olduklarını iştince kendinin o zamana kadar serdara alay göstermekten başka bir hizmette bulunmadığından dolayı nihayet derecelerde müteessir olarak ilk zuhur edecek fırsattan her nasıl olursa olsun meydana atılmayı tamamıyla zihinde kararlaştırdı.

Bir hayli günler bir intizar-ı şedid (**şiddetli bekleyiş**) içinde müteezzi (**üzgün**) olduktan sonra karakollarımızdan elli altmış kişi etrafı dolaşırken Çıldır sahrasında Tokmak Han ordusuna tesadüf ederek ve killetlerine (**azlıklarına**) bakmaksızın bir münasip mevki tutarak muharebeye kıyam ettiklerinden (başladıklarından) onları kurtarmak

ve düşmanın halini etrafıyla tahkik etmek için serdar tarafından taliada (öncülükte) bulunan Diyarbekir Beylerbeyi Derviş Paşa'nın ileri harekete memur olduğunu Cezmi'ye haber verdiler.

Bu haber, Cezmi için intizara nihayet verebileceğinden başka Derviş Paşa maiyetinde bulunmak da kendince hemen harp görmek derecesinde mültezim (azru edilir) olan hallerden bulunduğu için en büyük müjdelerden mâduddu (sayılır).

Derviş Paşa, Sokullu hanedanından kerîm-ün-nefs (iyiliksever tabiatta) bir genç kahraman olarak cündilikte (binicilikte) ise ümeranın (üssubayların) ve belki Osmanlı sipahisinin umumuna müreccih addolunurdu. Hatta o zamanda ve belki her vakitte dünyanın en birinci süvarisi olan Arab atlıları bile şakird-i mehareti (ustalığının öğrencisi) olmakla iftihar ederlerdi.

Cezmi böyle iki kuvvetli arzunun şevkiyle hemen yerinden fırlayarak serdarın dairesine azimet eyledi; Ferhaâ Ağa ile Nev'inin tavsiyesi cihetiyle zaten daireye takarrüb etmiş (yaklaşmış) ve fetanet (anlayışı) ve zerafetiyle kendisini muteberan-ı tevabie (maiyettekilerin hatırı sayılırlarına) sevdirmiş olmak cihetiyle Derviş Paşa refakatiyle gitmek arzusunda bulunduğunu beyan edince ağalar, serdar paşadan yalnız mezuniyet değil, bir de kuvvetli tavsiye aldılar.

- 2 -

Cezmi birbiri üzerine iki gün fevkalâde yorulmuş olan küheylânı üçüncü gün çadırının önünde bırakarak Çıldır kavgasında iğtinam ettiği (ganimet olarak aldığı) Şahbeyendi'ye binmişti. Tarafeynden (iki taraftan) mübarezelerin (savaşların) şiddet bulduğu sırada üzerine hücum eden iki Acem'i tepeledikten sonra birini de önüne katmış ve önünden firar eden düşmanı ise kendini mızrakla sol omuzundan yaralandığından intikam almaya pek ziyade inhimak (düşkünlük)

göstermişti. Ne faydası var ki, Şahbeyendi kovduğu düşmana erişecek kadar seri (**sürekli**) değildi. Kendisi Acemlerin ok menziline kadar yaklaştığı halde hasmı alaylara iltihak eyledi.

Cezmi kemal-i tehevvründen (**çok öfkelenildiğinden**) hemen attan aşağı atılarak ve “Sen de sahiplerin gibi kaltaban (**namussuz**) imişsin, cehennem ol!” diyerek hayvanı bir tabancada helâk etti (**öldürdü**), kendisi yayanca (**yaya olarak**) orduya doğru avdete başladı. Bu hali gören Acem süvarileri Cezmi’yi esir etmek ümidine düştüler birbirini müteakib üçü beşi birden üzerine hücum eylediler. Cezmi de arkasını bir ağaca dayadı, kılıcıyla müdafaaya kıyam eyledi (**başladı**). Hatta yanına en ziyade tekarrüb eden (**yaklaşan**) düşmanın bir darbeye kargısını kesmiş, ikinci darbeye atını, üçüncü darbeye kargısını helâk etmişti. Cezmi’nin müdafa-i şîranesini (**arslanca savunmasını**) gören silah arkadaşları ve hususiyle Osman Paşa’nın dairesi halkı imdat için at kaldırdılar ve iki üç dakika içinde yanına yetişerek Cezmi’yi de bir hayvana bindirdiler. Onların bu savlet (**saldırısı**) Acemlerin de mukabeleye şitabını (**koşmasını**) davet edeceğinden, alaylar birbirinin imdadına gide gide iki ordunun birinci saff-ı harbleri (**birinci sıraları**) tamamıyla yekdiğerine karıştı. İhtiyarlar da silah arkadaşlarını teyid (**sağlamlaştırma**) için yerlerinden oynadı, tarafeynden (**iki taraftan**) top ve tüfek sadası kesildi, iki asker mızrak mızrağa, kılıç kılıca, hançer hançere hatta boğaz boğaza uğraşmaya başladı. İranlıların maksadı bizim ordunun arkasını almak veya tâbir-i mârufiyle (**bilinen deyişle**) hatt-ı ricatını (**geri çekilme yolunu**) kesmekti. Ancak Osman Paşa öyle bir tepeye istinad etmişti ki, mevkii hükmünce Osmanlı askerinin silahından kurtularak orasını zaptedebilmek on beş yirmi bin kişi feda etmeye muhtaçtı.

Keşakeş (**savaşma**) üç dört saatler imtidad eylediği (**uzadığı**) halde vâkıa bizim tarafta bir inhizam (**bozulma**) emareşi (**alâmeti**) görünmedi ise de düşmanın kesretine (**çokluğuna**) nazaran bir galebe husulü de memul olunmazdı (**umulmazdı**).

Serdar'ın ümidi yine akşam olup da iki tarafın birbirinden ayrılmasına ve ertesi gün için daha başka türlü bir takım tertibat ile uğraşılmasına münhasır kalmıştı.

Nâgehan (**ansızın**) Osman Paşa'nın istinad ettiği tepenin arkasından uzaktan uzağa at, silah şakırtıları işitilmeye başladı. Serdar hemen ne olduğunu tahkik için Cezmi maiyetiyle bir ufacak süvari fırkası sevkeyledi. Cezmi tepeye çıkınca gördü ki kalabalık bir asker, yirmi dakikalık bir menzile kadar gelmiş ârâm ediyor (**dinleniyor**).

Gelen asker Âdil Giray maiyetiyle, Kırım Hanı Mehmed Giray'ın sevkettiği kırk bin kadar Tatar'ın mukaddemesiydi (**öncüsü**). Âdil Giray'ın biradesi meşhur Gazi Giray ve diğer biraderi olan ve sonra Eğri melhame-i kübrasında (**büyük meydan savaşında**) pek büyük hizmetleri görülen Saadet Giray ile Hanın oğlu Mübarek Giray dahi bu orduda beraberdiler.

Cezmi ordunun vazından (**durumundan**) ve askerin hayal meyal etvarından (**tavırlarından**) gelenlerin Tatar olduğuna hükmedince bu iane-i gaybiyeyi (**gizli yardımı**) tebşir (**müjdelemek**) için yanındakilerden bir ikisini Osman Paşa'ya gönderdi, kendisi de birkaç kişi ile görünen ordu mevkiine at kaldırdı. Mahall-i maksuda (**arzu edilen yere**) vâsıl olunca Tatarlar arkasındaki elbiseden Osmanlı olduğunu anladılar hürmet-i mahsusa (**özel saygı**) ile Âdil Giray'ın huzuruna götürdüler.

Cezmi çadıra girer girmez, hemen etek öpmek gibi teşrifata (**protokola**) bile bakmaksızın Âdil Giray'a: "Şehzadem! Niçin burada ârâm buyuruyorsunuz (**dinleniyorsunuz**)? Şu tepenin arkasında padişah askerî kanlar içinde yüzüyor, on bin kişiyyiz; etrafımızı yirmi beş bin Acem sardı." demekle Âdil Giray: "Top tüfek sadası işitilmiyor! Osmanlılar böyle mi kavga eder?" sualini irad eyledi. Cezmi: "Efendim! Üç gündür uğraşıyoruz, iki saat önce yaka yakaya geldik, top tüfeğe

meydan kalmadı.” cevabını verince Âdil Giray hemen kendi yanında bulunan fıkra ile imdada şitab ederek (**koşarak**) Tatarlar dolu dizgin bir çeyrek içinde mârekeye (**savaş meydanına**) vâsıl oldular ve ayaklarının tozuyla istimal-i silaha başladılar. Şehzade askerin geri kalan fırkalarını da mahsus emirlere davet etmişti. Birbirini müteakib onların da birazı yetişti. Aradan bir saat geçer geçmez Tatarların vücuduyla (**gelişiyle**) bir kat daha kuvvet bulan Osmanlı askeri İran ordusunu bütün mahveyledi. Bu muharebede Acemlerden bir on bin kadar adam telef ve bir o kadar da esir edilmiş ve Hanların askeri de ya maktul veya giriftar (**esir**) edilmişti. Bundan başka düşman ordusunda ne kadar eşya var ise kâffesi de iğünam edildi (**ganimet olarak alındı**).

- 3 -

Filhakika Perihan doğduğundan o güne gelinceye kadar zevk-i muhabbete meylini îma eder (**kapalı şekilde anlatır**) hiçbir tavırda hiçbir harekette bulunmamıştı. Lâkin bu gönül soğukluğu öyle Şehriyar’ın zannı gibi kuva-yı mâneviyesine (**mânevi kuvvetlerine**) bütün bütün arzu-yi nüfuz ve hürs-ı ikbal istilâ ettiğinden değildi. Bilâkis hissiyat-ı âliyenin lâzım-ı gayrimüfariki olan (**ayrılması mümkün olmayan**) tecessürat-ı dakika (**ince duygular**) Perihan’da meziyat-ı fitratının (**doğuştan meziyetlerinin**) hiçbirinden aşağı kalmayacak derecelerde mevcuttu,

O zamana kadar kimseyi sevmeydiyse, o büyük kalbinin istiab eylediği koca bir cihanı muhabbeti hükmü altında tutmaya lâıyk bir vücut göremediği için sevmeydi. Gönlü ıcsam-ı lâtıfe (**lâtif cisimleri**), fikri şu’le-i cevval (**kıpırdak alev**) gibi daima âlem-i bâlâya (**yüksek âleme**) meyleder dururdu. Fitratının fevkalâdeliğini cihetiyle ne kadar güzele tesadüf ederse nazarında pek aşağı görünürdü. Fetanetinin (**anlayışının**) ulviliği münasebetiyle ne kadar eshab-ı zekâvet (**anlayış sahipleri**) görürse muhakemesinde pek âdi bulurdu.

Dünyada birinci defa olarak sureti (şekli) hayalinin siyreti (mânevi durumu) tasavvurunun fevkinde bir vücud görübildi ki o da Âdil Giray idi. Letafet-i sima (yüz güzelliği) ve temayüz-i irfan (kültürce sivrilme) ve ahlâkına, sevabı celâdet (geçmişteki yiğitlikleri) ve hal-i esareti de bir meziyet-i diğer (başka bir meziyet) ilave eder ve ahvalinin şu heyet-i mecmuası ise kendisini Perihan pazarında sırf tabiatın fevkinde âdeta bütün bütün kendi hatırı için yaratılmış bir müşahhas mucize-i kudret gibi gösterirdi. Yek nazarında (ilk bakışta) muhabbet avama (halka) göre hayalât-i şairaneden mâdud ise de (sayılırsa da) ahlâk-i âliye ve hususuyla anın netayicinden (neticilerinden) olan hissiyat-ı şedide (şiddetli duygular) eshabına (sahiplerine) göre nefsine tecrübe ile sabit olan hallerdendir.

Perihan'ın kabiliyet-i muhabbeti ise –açılmak için güneşin zerre kadar bir pertev-i iltifatına (iltifat ışığına) mütehassir duran (özlem duyan) goncalar gibi– Âdil Giray'ın cemaline mukabil geldiği anda inkişafa başlamıştı. O cihetle bir hurrembahar-ı saadete (saadetin gönül açıcı baharında) gökte infilâk-ı seherin (tan ağarmasının), yerde küşayış-i ezharın (çiçeklerin açılışının) temâşa-yi letâifiyle (güzelliklerinin seyriyle) hayalât-ı âşıkânesine müstağrak olmuş bir sevdazede (sevdalıya) uzaktan uzağa akıp giden çayların çağltısı nasıl gelirse Perihan'a da meclisin muhaveresi o yolda tesir ederdi. Çünkü, dinlediği şey mübahesinin müeddası (anlamı) değil, Âdil Giray'ın sesinde olan âheng-i dîlîrîzdi (gönül okşayan âhenk).

Bu hal ile bir iki saat gûzar eyledikten (geçtikten) sonra işi etrafıyla mütalâa ederek bir başka içtimada yine teati-i efkâr edilmek (fikir alışverişinde bulunmak) kararıyla ref-i meclis eylediler (konuşmaya son verdiler). Şehriyar, ifrat (aşırı) şeytaniyetle beraber, gönülde muhabbet ve tereddütten hâsıl olan halecan zihninde de tabîî bir durgunluk getirmiş olduğu için bahsin Perihan'a def'aten (birden) bu kadar şüpheler iras eden (veren) cihetlerine hiç dikkat edemediğinden

meclisi ümidinden ziyade arzusuna muvafık bulmuş ve gecesini maşukunun koynunda yatar gibi bir meserret-i ruhperver (**ruha kuvvet veren sevinç**) içinde geçirmişti.

Âdil Giray'ın hali -bir umman-ı tufan-hize (**tufana tutulmuş denize**) düşüp de vücudu müsaid oldukça tahlis-i nefse (**kendini kurtarmaya**) çalışarak ve kuvvetten kesildikçe emvacın (**dalgaların**) sevkine teslim-i vücud ederek zuhurata intizar eyleyen biçareler gibi- atıldığı girdab-ı tehlikede (**tehlikeli girdapta**) idare-i fikre muktedir oldukça bir çarei necat (**kurtuluş çaresi**) taharri ederek (**arayarak**) ve yorgunluk zihnine galebe ettikçe kendini bütün bütün hayrete vererek âkibet-i kârı (**işin sonunu**) beklemekti.

Perihan ise -meşak (**zahmetler**) ve evzak-i hayatın (**hayatın zevklerinin**) hakikatını tamamıyla anlayıp da hayatından bir cihetle mütelezziz (**lezzet alan**), bir cihetle biraz olan bazı hükema (**bilgeler**) gibi- Âdil Giray'ı gördüğü için bir taraftan gönülde âsârını göstermeye başlayan hayat-ı muhabbet cihetiyle bir insan ademden (**yokluktan**) âşit (**akıllı**) olarak dünyaya gelmiş olsa hâsıl edebileceği meserret kadar sefalara müstağrak (**dalmış**), bir taraftan visale tasavvur eylediği suubetlerden (**güçlüklerden**) dolayı bin türlü renc-i elîm (**şiddetli eziyetler**) altında ezilip de alâmını (**elemini**) teskin edecek devalar gözünün önünde dururken el eriştirememekten meysus olan mecruhlar (**yaralılar**) kadar müteezziydi (**üzgün**).

Sabaha kadar gözlerine uyku girmedii, zamanı da bayağı rüya gibi geçirdi. Çünkü öyle yirmi bir yirmi iki seneden beri içinde ömür sürdüğü bir âlemin -sırf inkılâbattan (**değişikliklerden**) ibaret olan tabiatın bütün bütün tahville cehim-i hasret (**hasret cehennemi**) ile cînan-ı visal (**visal cennetleri**) arasında bir nevi âraf (**cennet ile cehennem arasında bir yer**) hükmüne girdiğini görünce halini uyanıklık, meşhudatını (**gördüklerini**) hakikat addetmeye kail olmak (**inanmak**) istemezdi. Kuvve-i mütefekkiresi (**düşünme kuvveti**) Âdil Giray'ın hayalini- hikmet-i tabiîyenin (**fiziğın**) mukaar (**içbükey**) aynalarla

peyda eylediği zıll-ı müşahhas (gerçek görüntü) gibi piş-i nazarında (gözü önünde) tecessüm etmiş gösterir, kendi ise daima gözünün önünden ayrılmayan o cism-i lâîfî kucaklamaya can attığı halde insanın her emelinde olan nokta-i intiha (son nokta) gibi ne kadar takarrüb ederse (yaklaşırsa) anı o derecede tebaüd eder (uzaklaşır) gibi gördükçe vücuduna olan itimadını bile kaybederek varlığına kendini, idrak-i cismaniyetine (bedeninin varlığını anladığını) her tarafını lemsle (dokunmayla) hükmeyleydi. Ancak hayalinin galeyan-ı temyizini (ayırma coşkunluğunu) yalnız bir gece setredebilmişti (gizleyebilmişti).

Vakta ki sabah oldu, güneşin pertevi (ışığı) cihanı istiab eden karanlığı mahvettiği gibi seherin feyziyle fikrinde tabîî hâsıl olan incilâ da (parlaklık da) hayalindeki muzlim muzlim (karanlık karanlık) vâhimeleri (kuruntuları) izale eyledi (giderdi). Gönlünde zihninde hiç olmazsa Şehriyar kadar ve fakat Şehriyar beraber olmaksızın Âdil Giray'ın meclis-i ülfetinden (dostluk meclisinden) müstefid olmaya çare taharisinden başka bir arzu, bir hulya kalmamaya başlamıştı. O çareyi bulmak için hiç suubet (güçlük) çekmedi. Şehriyar'ın iki üç gecede bir kere hizmet-i Şâhî'de (Şahın hizmetinde) nöbetçi kaldığını ve binaenaleyh o geceler kendi için bir güzel zaman-ı fırsat olduğunu düşünerek mahut (adı geçen) müzakerelerin bir hüsn-i neticeye vusulünden ziyade ümid gösterirse mükâlemeyi her geceye bindirmek ve o cihetle Şehriyar'ın nöbetçi bulunduğu sıralarda Âdil Giray ile تنها bulunmak kabil olacağına karar verdi. Hatta mahremane (gizlice) ülfet-i hayallerini o derece hakikat şeklinde görmeye başlamıştı ki her sırra, her hakikata vâkıfmış gibi bezm-i ünsiyetlerine (ahbablık meclislerine) nighban olacak (bekçi olacak) nöbetçileri kendi inayet-dîdelerinden yine Şehriyar'ın adamları arasına sokuşturduğu havass-ı müntesibeyninden (güvenilir adamlarından) ayrılmak reyinde bulundu. Hatta istihdam edebileceği adamları zihninde hemen o geceden kararlaştırdı.

Perihan o zamana kadar fikren kararlaştırdığı hiçbir tasavvurunu aynen fiile çıkarmaktan âciz kalmadığı için bu tedabiri (tedbirleri) bu tecarübüne (tecrübelerine) kıyas ile maksadının husulüne kat-iy'üt-tesir (kesin şekilde tesirli) addetmiş ve o cihetle gönlündeki ıstıraplar bir güzel sükûnete, bir büyük meserrete (sevince) münkalib olmuştu (dönmüştü).

Ancak o sükûnet, o meserret de birçok zamanlar devam edemedi. İnsan için bir halde ve hususiyle âmâl-i muhabbette (sevgi ümitlerinde) maksadın mukaddemesiyle değil neticesiyle bile kanaat muhalâttandır (mümkün olmayan şeylerdendir).

- 4 -

ÂDİL GİRAY'DAN PERİHAN'A

İmdadıma yetiş melek, gönlüm şeytan pençesinde ezi-
liyor!

Aşk için cünun (delilik) getirir derler. Gerçek midir bi-lemiyorum. Fakat bazı hallerde insanı cünundan (delilikten) kurtardığını bu akşam nefsimde tecrübe eyledim. Hayalin bir melek-üssiyan (koruyucu melek) gibi karşımda durup da vücudumu âfetlerden hıfz etmese (korumasa) beni şimdiye kadar çıldırmış, zincirlere bağlanmış görürdün. Meğer felek beni ne siyah belâlara mübtelâ olmak için yaratmış. Of! Halimi söyleyemeyeceğim. Düşündükçe zihnimdeki kara kara hulyalar tecessüm ediyor, mevt (ölüm) gibi üzerine çöküyor. Kalbimin nabazanı (atışları) vücudumun teneffüsü kesiliyor. Bilmem ki halimi nasıl târif edeyim. Bir saat önce karı yanımdaydı. Bütün perde-i ârı (utanma perdesini) çehresinden kaldırdı. Bayağı bir çapkın... Tövbeler olsun bana bir iffet-i mücesseme (mücessem namus) huzurunda sû-i edeb ettirecek

(terbiyeye aykırı hareket ettirecek)... Cebr ü kahırla (zor ve şiddetle) kendini sevdirmek istiyor. Üç gece sonra yanıma geleceğimi ve mutlak kendisine bir çare bulmazsam ölünceye kadar odamdan ayrılmayacağım suret-i kat'iyede (kesin şekilde) söyledi de öyle cehennem oldu gitti. Uyusam kâbus gibi rüyamdan; gebersem seyyiat-ı amel (işten doğan fenalıklar) gibi mezarımdan ayrılmayacak! Ya beni bu melunenin (çok kötü kadının) elinden kurtarmaya bir çare bul, ya ruhsat ver (müsaade et) ben ondan kendi kendimi kurtarırım. Ah, yanıma gelsen de bir dakikacık yüzünü görebilsem. Gönlümün bu halecanı belki biraz sükûnet bulurdu. Merhamet edip de yarım saatçik olsun gelmez misin? Huda bilir çektiğim ezayı ruhanî (ruh eziyetleri) azab-ı cehenneme rahmet okutuyor. İmdat! Merhamet!

ADİL

V. BİYOGRAFİLER

1. EMİR NEVRUZ'DAN

Emir Nevruz Cengiz zamanında –sair ümera-yi İslâm (İslâm emirleri) gibi– Tatar hizmetine girerek bazı menasib-ı âliyye (yüksek makamlara) nâil olan Argun Aka namında bir adamın birkaç evladından biriydi.

Pederi otuz seneden ziyade Horasan ve Seyistan ve Irak ve Azerbaycan gibi Tatar'a mahkûm olan memalikin (memleketlerin) bazı cihetinde Tatar tarafından icrayi emaret ettikten (beylik yaptıktan) sonra, mahsul-i mesaisinin cah (makam) u hal kısmını burada terk ederek, vez ü vebal (hata ve günah) hissiyle öteki dünyaya gitmişti.

Yadigâr-ı ömrü olan birkaç evladından herbiri Hanedan-ı Cengiz fûruundan (parçalarından) birine intisab ettiler; devlet-i Tatar'da bir memlekete vali veya bir askere emir oldular. Pederlerinin mesleğinde imrar-ı ömre (ömür geçirmeye) çalıştılar. Nevruz Bey dahi o zamanlar hükümünde Horasan ve Kirman taraflarına hükmeden şehzade Gazan'ın hizmetindeydi. Ancak ulüvv-ü cenabı (yüksek yaratılışı) öyle devlet hizmeti, hükûmet memuriyetiyle kanaat eder mertebelerde olmadığından, daima maksadı ve meslek-i hareketi teyid-i İslâm için elinden gelen sayide (işde) kusur etmemekti. Teyid-i İslâm ise o zamanlar hükümünce Tatar'ın din-i Muhammedî'yi kabul etmesine ve o ise Tatar ürerasından birinin bu meslek-i necatta (kurtuluş mesleğinde) pişüvalığına (öncülüğüne) muhtaç görünürdü. Nevruz Bey'in müntesib olduğu

şehzade Gazan daha çocuk olduğundan bittabi bu emr-i azîmde (**büyük işde**) ileri atılmaya salih olmamak (**yaramamak**) cihetiyle Nevruz Bey fitratından şeref-i diyanet ve infaz-ı adaletle ziyade istidad gördüğü Emir Buka'ya, ki Argun Han'ın vezir-i âzam makamındaydı; hulûl (**nüfuz**) ederek anın kuvvetiyle ahkâm-ı şer'iyye (**Müslümanlık yasasını**) ve âdât (**töre**) ve akayid-i İslâmiyeyi (**İslâmi inanışları**) Tatar arasına yerleştirmek için elinden gelen himmetin sarfında kusur etmedi.

Ancak Buka'nın şaşaa-i ikbali (**ikbalin parlaklığı**) pek uzun sürmeyerek Argun Han ile beyinlerinde zuhur eden münâferet (**soğukluk**) üzerine kendisi idam edildiğinden, Emir Nevruz bu teşebbüsten maksadınca büyük netice istihsal edemediği gibi Buka ile olan münasebeti cihetiyle şehzade Gazan indinde olan emanet ve mahremiyeti dahi zail olmuştu. Hatta şehzade Gazan, Buka'nın idam olunduğunu haber aldığı gibi Nevruz Bey'in dahi vücudunu kaldırmak niyetine düşmüş ve çocukluğu cihetiyle bu niyetini birçok evzaile (**tavırlarıyla**) hissettirmişti.

Nevruz Bey Tatar hizmetinde bulunmaktan evvelden beri müteneffir (**nefret eden**) ve ihtiyar edeceği hatt-ı harekette mütereddid iken bu badirenin (**tehlikeli durumun**) zuhuru üzerine âdeta itaattan çıkarak İslamiyet namına Tatar'a ilan-ı harb etmeyi gözüne aldırıldı. Nihayet şehzade tarafından idamına hüküm sadır olduğu (**çıktığı**) gece refaketindeki askerden İslâm olanları intihab ederek Gazan ordusunu terk ile şark taraflarına doğru azimet eyledi.

Biraz zaman Hırkan ve Horasan hudutlarını levendane (**burada: cesurca ve süratle**) devrederek himayet-i din ve ilâ-yı şan-ı askerîde (**asker şanı yükseltmede**) gösterdiği himmet ve meharetle yanına bir on beş bin mücahit (**savaşçı**) cemetti. Ve o kadar cüzi bir kuvvetle maiyetinde hemen Hülâgû kuvvetine yakın asker olan şehzade Gazan üzerine yürümekten çekinmedi.

Sevkettiği keşif kolları, yine umera-yi Tatar'dan Yarguci Buka'nın yüz bin kişilik bir fırkasına tesadüf ederek Nevruz Bey'e haber vermişlerdi. Emir ise bu askerin kesretine (**çokluğuna**) nazaran Gazan ordusu kıyas ederek hemen o geceden basmaya kıyam eyledi. Ve ta-besabah (**sabaha kadar**) bir ceng-i haydarane (**arslanca savaş**) ile o kadar Tatar'ı kahr u perişan etti.

Sabah olup da ordugâhı muayene ile Buka'nın meydan-ı mârekede (**savaş meydanında**) lâşesini (**leşini**) bulunca hücumuna vuku bulan şehvini anladı. Mamafih itikadınca maksad-ı aksâ (**son maksed**) sultan Gazan'a galebede kendince bir mukaddeme-i zaefer ad ile (**sayarak**) Cenab-ı Hakk'a azim şükürler eyledi.

Şu kadar var ki, muharebe-i vakıada (**geçen savaşta**) zîr-i li-va-i celâdetinde (**yiğitlik sancağının altında**) müctemi (**toplanmış**) olan guzzat-ı kiramın (**asıl gazilerinin**) bir haylısı şehid olmuş idi. Binaenaleyh meslek-i hamiyetinde devamı müsaid olacak kadar kuvveti kalmadığından, iade-i mâtaf için (**kaybedilene elde etmek için**) yine Hırkan taraflarına avdet mecburiyetinde bulundu. Orada ise evlad-ı Cengiz'den şehzade Kisu'yu ele geçirdiğinden diyanet-i İslâmiyeye imale edebilmek (**meylettirmek**) ümidiyle hemen Hanlık mesnedine iclas ederek (**oturarak**) onun namına icra-yi hükûmetle zaptedebildiği birkaç eyaleti şeriat-ı mutahharının (**kutsal yasanın**) ahkâm-ı adilesinden (**âdil hükümlerinden**) berhedar -ı emn ü âman eyledi (**güvenlik sağladı**).

Teşkil ettiği ufacak devlet üç beş ay içinde her biri henüz devr-i istilasında ve binaenaleyh intizam ve itilâ-yı zuhur (**yükselme**) halinde bulunan Asya hükûmetlerinin kâffesine hem bir nümune-i mamuriyet (**bayındırlık örneği**), hem de bir cihet-i ihtiraz (**sakınma**) ve dehşet olmuştu.

Beri taraftan ise Sultan Gazan bu vak'ayı işitince, suunet-i saltanat (**saltanat bölüğü**) ve unf-i Tatarî (**Tatar sertliği**) ile ateşpare-i hiddet

(**hiddet kıvılcımı**) kesilerek havza-ı hükûmetinde bulunan bilâd (**şehirler**) ve kabaile (**kabilelere**) devlet-i Cengiziye'nin nişan-ı iclâh (**ululuk nişanı**) olan al damgalı menşurlar (**fermanlar**) irsaliyle silah kullanmaya muktedir ne kadar haşerat bulabildi ise cümlesini cemetti. Yüz, yüz ellişer bin kişilik fırkalardan mürekeb bir çeyş-i azim (**büyük ordu**) ile Nevruz gazinin ihvan-ı silahı (**silah arkadaşı**) olan bir avuç kahramanı taharriye (**aramaya**) azmeyledi.

Emir Nevruz, üzerine yürüyüp gelen dahiyenin (**felaketin**) kesret-i fevkaladesine (**fevkalade çokluğuna**) nazaran kolaylıkla pîşine seddolmak (**önüne engel olmak**) mümkün olamayacağını bildiğinden, İslâmdan bir meded veyahut Cenab-ı Hak'dan bir başka suretle bir iane-i gaybiye (**gizli yardım**) zuhuruna intizaren bir müddet barnabilecek bazı mevaki (**mevkiler**) tedariki için hükmettiği yerlerin hududundan mümkün mertebe tebaüd etmekteydi (**uzaklaşmaktaydı**).

Fakat bir gün ummadığı bir yerde Gazan ordusu pîş-i azimetinde (**gidiş yolunda**) görünürmekle kuvvetinin cüz'iyeti (**azlığı**) her türlü ihtimal-i galebeyi sâlib olduğu (**bozduğu**) ve bir tarafa çekilmeye hasb-el-mevki (**mevki icabı**) imkân müsaid olmadığı gibi teslimiyet mezelletini (**alçaklığını**) kabule dahi gayret-i İslâm mâni olduğundan, emir-i gazi refukasını (**arkadaşlarını**) cihada tahriz (**din için savaşa teşvik**) ve şahadete tergib (**şahadete isteklendirme**) ile yalın kılıç önlerine düşürek cüst ü cû-yi mevt edercesine (**ölümü ararcasına**) bir şiddet-i fevkalâde ile düşmana hücum eyledi. Sekiz saat kadar imtidad eden bir ceng-i Rüstem pesendâne Rüstem'in beğeneceği bir savaş, yani çok kahramanca bir savaş ile birkaç kere Tatar fırkalarını yarmaya muvaffak olabilmiş ise de, o kadar nisbetsiz bir kesrete (**çokluğa**) yalnızca gayretle mukabele mümkün olmadığından ve Tatar'ın bir dağılan safını bir orduluk asker tecdid ve teyid eylediğinden, ihvan-ı hamiyetinin (**hamiyet arkadaşlarının**) onda sekizini hâk (**toprak**) ve hun (**kan**) içinde bıraktıktan sonra, hayatta

kalan ve dininin şevkini (**kudretini**) kendinin vücuduna mütevakkıf (**bağlı**) gören fedakâran-ı İslâmın ibramat-ı niyaz-mendanesine (**yalvarırcasına ısrarlarına**) dayanamadı; yetiman-ı felaketzede (**felakete uğramış yetimler**) gibi bir girye-i meyusâne (**kederli bir ağlama**) ile ricat etti.

Dehşet-i şemşîri (**okunun dehşeti**) ise düşmanda takibe cesaret bırakmadığında, seleme-Hüs-selam (**güçlüğe uğramadan**) cüstü cû-yi tevfik u zaferle (**Zaferi ve Tanrı'nın yardımını arayarak; yani başarıyla**) Seyistan taraflarına azimet eyledi.

2. EVRAK-I PERİŞAN'DAN

a) SELÂHADDİN'DEN

Kendi bundan yedi yüz sene önce vücuda geldi. Ve zuhuru ahlâk-ı İslâmiyenin fesadi cihetiyle zulüm ateşinin Asya'yı harab eylediği zamanlara tesadüf etti. Yine bununla beraber hareketi o derece hakîmâne (**bilgece**) ve adaletperveranedir, ki bugünkü zamanda ve hatta bundan yedi yüz sene sonra iktisab-ı hayat ederek (**yeniden hayata gelerek**) bir hükûmetin riyaset-i idaresine geçmiş olsa yine vaktünün en büyük padişahlarından biri olabilir.

Çünkü müşarünleyh (**adı geçen**) hükûmetin illet-i gaiyesini (**gayesinin sebebini**) müdrîk olduğu gibi ifa-yi vazifeyi feraiz-i insaniyetin (**insanlığın zarurî olan vazifelerini**) akdemi (**daha önemli**) bildiğinden bir mücadele-i kâmile (**olgun savaşıma**) ile müstehiyat-i nefsanîyesinin (**şehvî arzularının kâffesine galebe ederek serîr-i saltanat (saltanat, tahtı) üzerinde bir mücessem adalet kesilmişti. Câh ü ikbalin (makam ve ikbalin) avâız-ı lâzîmesinden (lüzumlu maddelerinden) madud olan (sayılan) nahvet ve istikbardan (gurur ve kibirden) o derece tecrid-i nefis etmişti (nefsini sıyırmıştı) ki hiçbir tavrında ve hatta**

libasında (elbisesinde) bile râyet-i adaleti (adalet bayrağı) altında müstazıl-ı eman olan (himayesine sığınmış olan) âhaddan (fertlerden) fark olunmaz ve vakar-ı kibarâne ve muamelât-ı müşfikanesine bakılınca tebaası beyinde (arasında) sultan değil akrabası içinde reis-i aile zannolunurdu.

Himmeti en ziyade vazifeperverlik aff ü atufete (merhamete) masruf olduğundan en büyük muhataralar (tehlikeler) içinde ve en mühim hâdisat ile uğraştığı zamanlarda yine mazlûmların feryadına yetişmekten bir zâman hali olmadı (boş durmadı).

Nitekim Akâ muhasarasında bir gün tertibat-ı harbiye ile şiddet-i iştigal üzere iken (çok meşgulken) çadırının kapısında dâd-i hâh olan (yardım isteyen) bir kadının “Yarın gelsin, işini görürüz” cevabını alması üzerine “Madem ki ibadullahı (Tanrı’nın kullarım) ferdaya (yarına) salarsın, ya niçin üzerimize iddia-yı saltanat ediyorsun ve memleket fethiyle uğraşıyorsun” diye feryad ettiğini işitince derhal tedabir-i harbiyeyi tatil ile çadırından uğrayarak mazlûmenin işini tesviye etmiş (bitirmiş) hukuk eylemiştir (haklarına almıştır.)

Bir maddeden dolayı kendini mahkeme-i şeriate davet eden bir Ermeni ile yan yana ayakta durarak mürâfaa olduktan (muhakeme olduktan) ve davasını kazandıktan sonra “Evamir-i İlâhiyeye (Tanrı emirlerine) itaatıma gösterdiğin emniyetin mükâfatıdır” diye hasmına birçok ihsanlar etmiştir.

İslâmdan olan rukabası (rakipleri) şöyle dursun –muahedatın (antlaşmaların) akdini zaruret ve naksını (bozulmasını) vecibe (borç) addeyleyen ve eline geçen müslümanların esir olsun, muahid (yeminli) olsun idamını âzam-i mebusat (büyük sevablar) hükmünde tutan– Ehl-i Salib (Haçlılar) ile dahi ceza bilmisil (karşılık ceza) ve intikam gibi muamelelere tenezzül etmeyerek harekât-ı hasmanesinde dahi şeriat-ı Muhammediyenin adl ü ihsanından (adalet ve bağışlarından) kat-a (asla) ayrılmadı.

Kan dökmek nerede kalır, canıyla uğraşmakta iken bir uşağından ılıcak su istemesi üzerine herif ibtida kaynar ve ba-de (sonra) buzlu su getirince yalnız “Subhanallah, istediğim gibi bir su içmek de nasip olmayacak mı?” sözüyle iktifa ederek hizmetkârını takdir etmek bile istemedi. Mülkünün varidatından başka Fatımiye hilâfeti, Atabey saltanatı, Kudüs hükûmeti gibi üç büyük devletin birkaç asırlar çalışa çalışa iddiahar etikleri (topladıkları) hazain-i külliyesine (birçok hazinelerine) malik olmuş ve bütün ömründe askerce taayyüş ederek (geçinerek) levazım-ı zaruriye (zorunlu gereçler) ve edevat-ı harbiyeden (savaş aletlerinden) başka bir şeye para harcetmemiş iken hîn-i vefatında (öldüğü zaman) bir altın ile bir gümüş şikkeden başka bir şey bırakmadı. Hatta mervidir ki (rivayet edilir ki) Akâ’nın imdadına geldiği zaman on bin ata malik olduğu halde kesret-i ihsanı (fazla cömertliği) cihetiyle arası bir ay geçer geçmez binecek bir hayvan bulamamıştı.

Askerliğe gelince Selâhaddin havarik-i âdâtan madut olan (âdetlerin harikalarından sayılan) me’ser-i celilesinde (övünülecek büyük iş ve hareketlerinde) makdur-i beşer (insan gücü) dairesinin (sınırının) müntehasına (sonuna) varan kahramanlardır.

Şemşir (kılıç) ü tedbiriyle zaptettiği yerler şimdi bizim elimizde bulunan mülkün beş altı eyaletine münhasır olarak en başlısı dahi Mısır ve Suriye idi. Onlar ise yirmi üç, yirmi dört asırdan beri Yunanlıların, Romalıların, Arapların, megaribenin (kuzey Afrikalıların), Türklerin, Ehl-i Salib’in (haçlıların) muhacematı (saldırıları) altında kaldıklarından teakub-i emvac (dalgaların birbiri ardı sıra gidişi) arasına düşmüş ecsam-ı meyyite (cansız cisimler) gibi bütün bütün fesad ü inhilâl halinde idiler. Maamafih Suriyelilerin ahlâkını Sultan Nureddin’in hükûmet-i âdilâne ve etvar-ı dilirânesi (yigitçe tavırları) bir dereceye kadar i’lâ etmiş (yükselmiş) olduğundan Şirkûh kumandası altında giden küçük fırkaları Mısır’ın istilasına kâfi olabildi. Hal böyle iken Selâhaddin Mısır’a malik olduktan sonra kırbaç önünde lerzenak olmakla (titremekle) me’lûf olmuş (alışmış) olan Fellahlarla yalnız

Suriyelilere değil Yemen ve Cezire halkı gibi bedeviyat-i levendaneleri (leventçe bedevilikleri yani çok cesur oluşları) sayesinde cihangirlere karşı durabilmiş olan erbab-ı asabiyete (millî varlığını korumada kıskanç davrananlara) bile galebe etti.

Hele sultanın Kudüs ve Filistin'i zapta muvaffakiyeti ve Akâ pişgâhında (önünde) Ehl-i Salib'in (Haçlıların) kuvve-i müctemiasına (toplanmış kuvvetine) mukavemeti hakikaten akla hayret verir.

Çünkü Filistin kıtası yekdiğerine sarılmış dağlardan ve birbirine el latmuş kalelerden mürekkeb bir tulsım-ı müşekkelküşâ (gösterişli tulsım) olduğu gibi Ehl-i Salib dahi Roma İmparatorluğu'nu mahveden kabail-i vahşiyenin (vahşi kabilelerin) kan içerek beslenmiş oğulları ve Hristiyanlığın din kavgasından tevellüd eden asabiyet-i fedakârane (fedakârca gayret gütmeye) gönüllerinde henüz kuvve-i şebaba (gençlik kuvvetine) vâsıl olmuş kahramanlarıydılar.

b) FATİH'TEN

Zamanında Osmanlı ordularının hem en mahir kumandanı, hem en şeci (cesur) askeri idi. İmalî fikre (düşünmeye) ihtiyaç görünce icad-i vesait ve imha-yı müşkilatta icaz-nüma-yi kemal olduğu gibi (başkalarının yapamayacakları şeyi en mükemmel şekilde yaptığı gibi) istimal-i silaha lüzum göründükçe dahi istihfaf-i hayat (hayatı küçümseme) ve tehvin, i belaya (belaları kolaylaştırma) ile hayret-bahş-i rical (ileri gelenlerin en hayret vericisi) idi.

Zaman-ı hatarda (tehlike zamanında) askeri ileri varsa kendi en önde görünür ve geri dönerse en arkada bulunurdu. Ordularının yalnız zabitanı değil, hemen her neferini isim ve resmi (şekil) ve kadr-ü meziyetiyle bilir ve küçük büyük her hizmetlerine ve her bir kahabatlerine vâkıf olarak mükâfat ve cezada kusur etmezdi.

Tedvin ettirdiği (düzenlettirdiği) kanun ve fetvanın her maddesini ve her meselesini zamanın ulemasıyla beraber nazır-ı tedkikden (incelemeden) geçirmiş ve yalnız böyle mevadd-ı asliyeyi (korumak) için kenarlarına toprağı tutmak havvasından (özelliklerinden) olan ayrık-kökünden başka bir şey dikilmemek gibi idarenin en cüz'i, en furuatını (teferrüatını) bile nizam altında almıştı. Hâlâ hangi nezaretimizin kuyudat-ı atıkası (eski kayıtları) karıştırılsa en evvelki tertibi ve en mükemmel tertibi ve en mükemmel tafsilâtı onun zamanına müsadif bulunur.

Padişah olduğu gibi hil'at-ı saltanatı (saltanat kaftanını) muhakkir (aşağı) görerek maarife olan rağbetini ilan eyledi.

İdarenin en büyük kuvveti saltanatının halka ilâm ettiği (bıraktığı) dehşet ve hürmetten ibaret olan öyle bir zamanda edeb-i insaniyeti (insanlık terbiyesini) de'b-i hükûmete (hükûmet usulüne, protokol) tercih ile hocası olan Molla Gürani'nin elini öperdi. Ve zamanesinin a'lem (çok bilgin) ve belki -padişahın kendi tâbirince- imam-ı âzamı olan Molla Husrev'e velev camide olsun rastgelince kıyam ederdi (ayağa kalkardı).

Ali Kuşî (Ali Kuşçu) Rum'a (Anadolu'ya) teveccuh ettiği (yöneldiği, geldiği) zaman her konakta masarifi için bin akçe tahsis etmek gibi nice kıymetşinashıklar (değerbilirlikler) izhar eylediğinden memalik-i İslâmiyenin (İslam ülkelerinin) her tarafında ne kadar kendine güvenir eshab-ı mârifet (marifet sahipleri) var ise dergâhını (kapı önünü) Fatih'in bulunduğu yeri vech-i hacet (ihtiyaçlarını giderme yeri) etmişlerdi. Nitekim Molla Cami -atına bindikte fezail-perverlikte (faziletseverlikte) darb-ı mesel olan Sultan Hüseyin Baykara dizginini ve ilme rağbet hususunda vüzera-yı İslâmiyenin (İslam vezirlerinin) cümlesine faik oddolunan Ali Şir Neval üzengisini tutarken- Fatih'in şöhrat-i kemalinden müşahede ve cemaline (güzelliğine) hâsıl ettiği iştîyak (özleme) bu ihtiramat-ı feykalâdenin (olağanüstü saygının)

tesiratına bile galebe ederek tâ Maveraünnehir'den buralara kadar ihtiyar-ı sefer eylemişti.

Geceli gündüzlü etrafını ihata eden bunca eshab-ı mârifeti daima huzurunda bahsettirir ve bazı kere kendi mümeyyiz olurdu. Nitekim Hocazade ile Hatıbzade beyninde (arasında) cereyan eden isbat-i vâcib cedel-i meşhurunda (meşhur tartışmasında) hakem Fatih idi.

Hele zamanında telif olunan kitapların kıymetini takdir etmek ve eshabına büyük büyük ihsanlar eylemek ve pek değerlilerini fermanlarla etraf-ı mülke (yurdun her yanına) neşrettirmek kendisine mahsus bir fazilet idi.

Ulema-yi Osmaniyenin (Osmanlı bilginlerinin) muhasebetiyle (sohbetleriyle) kanaat etmeyip geceleri binnefs (bizzat) medarisi (medreseleri) dolaşarak talebeyi sa'ye (çalışmaya) teşvik ile iktifa etmeyip her tarafın mahsulât-ı idrakinden (yani bilim ve sanat eserlerinden) sarayında kurduğu encümen-i irfan (kültür encümenini) müstefid etmek için Avrupa'da ve Asya'da bulunan ezkiya (zekiler; burada: bilginler) ile dört beş lisan üzere müselsel (ardı ardına) ve muttasıl muhabere ederdi. Ve devlete müteallik olan muharreratı (yazıları) gibi ilm-ü edebe (edebiyata) dair olan mektuplarının da ekserisini kendi yazardı.

Dünyaya gelen kahramanların en büyüklerinden olmakla beraber Timur gibi dünyayı istila daiyesinde (iddiasında) bulunmuş ve Cengiz gibi teb'an harb-ü tahribi sevmek şöyle dursun hadd-i zında ilm ü hikmet ve âdâb ü letaife ve fetihden ziyade imara mâil bir zat idi. Bununla devleti bir halde buldu ki Osmanlılar için anadolu ve Rumeli'nin her tarafını istila etmek veya elde olan ve yalnız milletin gençliği kuvvetiyle hıfzolunabilen yerlerden dahi bütün bütün kat'ı ümid eylemek (ümidi kesmek) zarurî idi. Bir ihtiyaç üzerine girdiği zabt-ı memalik (ülkeler zaptetmek) mesleğinde dahi naire-i silahtan (silah ateşinden) ziyade barika-i irfan (kültür şimşegi) ile iş görmeyi tercih ederdi.

Vâkıâ kendi Hazret-i Ömer Abdülâziz gibi kâffe-i infialât-ı nefسانيyesini (nefsine ait bütün güceniklikleri) vazifeye mağlûb etmiş veya Selâhaddin Eyyûbî gibi düşmanlarının her isabetine (kötülüğüne) inayetle (iyilikle) muamele edecek kadar cevad (cömert) yaratılmış değildi. Ancak umumiyet-i idaresinde adaleti esas tutmak ve şiddeti maksadının gösterdiği ihtiyaca hasretmek gibi tesis-i devlet ve tervic-i medeniyete (medeniyeti kabul ettirmeye) çalışanlar için mutlak-ül-vücûb (mutlaka lazım) olan kaid-i hikmetten (bilgelik kuralından) bir zaman ayrılmadı. Gördüğü zaruret üzerine kan dökerdi. Asker telef ederdi. Hükümdar öldürürdü. Bendegânına (mensuplarına) mücazat eylerdi. Lâkin tebaasını esir gibi kullanmak ve aldığı yerlerin halkını katl-i âm eylemek (kılıçtan geçirmek) ve mahkûmları işkence altında itlâf etmek (öldürmek) gibi o zamanlar hükmünce ümur-i âdiyeden (adi işlerden) mâdud olan (sayılan) mezalime asla tenezzül etmezdi.

İÇİNDEKİLER

HAYATI VE SANATI

I. HAYATI.....	5
II. KİŞİLİĞİ VE SANATI	15
1. Edebiyat ve dil anlayışı, nesri	15
2. Şiirleri.....	19
3. Gazeteciliği	22
4. Tiyatroları.....	23
5. Romanları.....	28
6. Tarihleri ve biyografileri.....	32
7. Eleştirileri.....	33
III. ESERLERİ.....	35
Kısa bibliyografya.....	43

ESERLERİ

I. ŞİİRLER	48
II. MAKALELER	56
1. Vatan	56
2. Gazete.....	59
3. Medeniyet.....	61
III. TIYATROLAR.....	65
1. Vatan - Yahut - Silistre'den	65
2. Gülnihal'den.....	69
3. Âkif Bey'den.....	73
4. Zavallı Çocuk'tan.....	78
5. Kara Bela'dan	82
6. Celâlettin Harzemşah'tan	86
IV. ROMANLAR	94
1. İntibah'tan	94
2. Cezmi'den	105
V. BİYOGRAFİLER.....	116
1. Emir Nevruz'dan	116
2. Evrak-ı Perişan'dan.....	120

varlık

AYLIK EDEBİYAT VE SANAT DERGİSİ

1933'ten bu yana, 62 yıldır aralıksız yayımlanan, ülkemizin en etkin edebiyat ve sanat dergilerinden biri olan VARLIK, her ay, edebiyat kültür ve sanat gündeminden özenle hazırlanmış özel bir dosya / usta kalemlerden yazı ve şiirler / dünyaya açılan pencere / kitap ve yayın dünyasına eğilen kitap eki / kitap seçimi ve alımında sizlere yardımcı olacak cep kitap kulübü bülteni ile (toplam 96 sayfa) bayinizde...

Dergimizin bine yakın seçkin aboneleri arasında yer almak istiyorsanız, bize yazabilir ya da telefonla bilgi alabilirsiniz.

VARLIK YAYINLARI A.Ş.

Cağaloğlu Yokuşu 40/2, 34440 Cağaloğlu-İstanbul

Telefax: (212).522 69 24 - 512 95 28

